

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2018 | ΕΤΟΣ ΙΑ' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 34
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 5 € | ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 20 € (ΕΝΤΥΠΗ ΜΟΡΦΗ) - 10 € (ΨΗΦΙΑΚΑ)

Ιδιοκτησία

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας
και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Ιδρυτής - Σύμβουλος Έκδοσης
π. Αθανάσιος Βουδούρης

Εκδότρια

Ολυμπία Μπέτσα
(Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

Διευθύντρια

Αναστασία Ταναμπάση

Επιστημονική Επιτροπή

Νικόλαος Γραίκος
Ιωάννης Μπέτσας
Παρασκευή Νίτσιου

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση

Νικόλαος Βουδούρης
(τηλ. 6942.982.745)

Γραφεία Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Ολγάνου 22, Βέροια
(Αρχοντικό Μπέκα), ΤΚ 59132
Τηλ: 6946.901.531

www.emipi.gr

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
μέρους ή ακέραιων κειμένων,
αν αναφέρεται η πηγή

• Όσοι επιθυμούν να γίνουν μέλη της «Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας» μπορούν να επικοινωνούν στο τηλέφωνο: **6946.901.531**

• Η αποστολή άρθρων, μελετών, επιστολών, σχολίων, προτάσεων, παρατηρήσεων κ.α. για δημοσίευση στα «ΧΡΟΝΙΚΑ», γίνεται τόσο στην ταχυδρομική διεύθυνση της Ε.Μ.Ι.Π.Η., όσο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση **xronika_emipi@yahoo.gr** με την ένδειξη: Για τα «Χρονικά» (Τα άρθρα δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τις 10 σελίδες Α4 με μονό διάστιχο και μέγεθος γραμματοσειράς 12 στ. Δημοσιεύματα ή άρθρα με επιστημονικό υπόβαθρο θα πρέπει να συνοδεύονται από παραπομπές και ενδεικτική βιβλιογραφία).

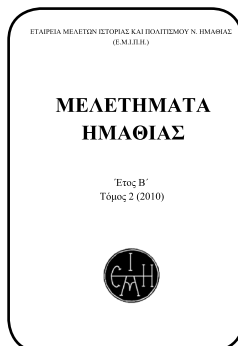
• Η έκδοση των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» στηρίζεται αποκλειστικά σε συνδρομές μελών και φίλων της Ε.Μ.Ι.Π.Η., για τον λόγο αυτό, ζητούμε την οικονομική υποστήριξή σας. Για την προβολή της επιχείρησής σας μέσα από τις σελίδες των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ», καθώς και για τις χορηγίες σας υπέρ της έκδοσης του εντύπου, καλέστε στο **6946.901.531**

• Ο τραπεζικός λογαριασμός της Εταιρείας, όπου ο καθένας μπορεί να καταθέτει τις προσφορές του, είναι: **Eurobank 0026-0077-12-0200673505**

Οι εκδόσεις της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Σειρές Εκδόσεων

Μελετήματα Ημαθίας (τόμοι 1-4)

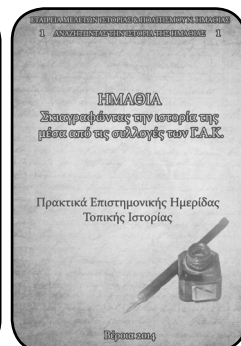
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΩΝ Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αι. (τόμοι 1-5)

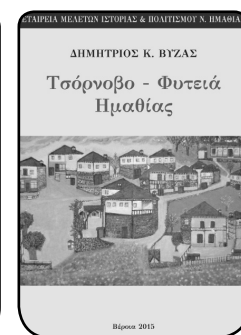
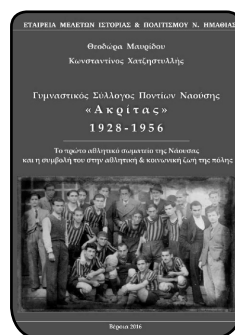
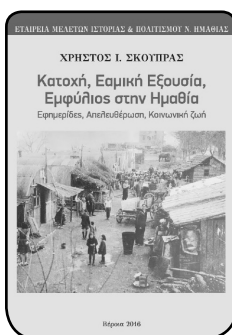
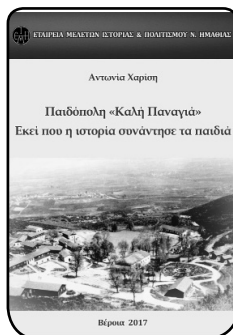
Πηγές & Μελέτες Ιστορίας & Πολιτισμού Ημαθίας (τόμοι 1-2)

Αναζητώντας την Ιστορία της Ημαθίας (τόμος 1)

Μεμονωμένες εκδόσεις (ενδεικτικά)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ Β' Επιστημονικής Ημερίδας
"Μιλάμε για τη Νάουσα του 20ου αιώνα"09

ΜΕΡΟΣ Α' - ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

- **Θεόφιλος Διαμάντης,** *Η μάχη της Νάουσας - μια ξεχωριστή σελίδα στην ταξική πάλη του Εμφυλίου*23
- **Αναστασία Ταναμπάση,** *«Άνεμος δημιουργικής αλλαγής πνέει εις την χώρας...». Μια ομιλία του Δημάρχου Νάουσας, Χαρ. Χρυσοχόου, πιστή στους σκοπούς και στόχους της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών* 31
- **Νικόλαος Α. Κύρου,** *Αράπιτσα: Το ποτάμι της Νάουσας* 39
- **Μαρία Ζιακάκη,** *Η επανάσταση και ο χαλασμός της Νάουσας. Η συμβολή της στον αγώνα της ανεξαρτησίας* 47
- **π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης,** *Κατάλοιπα της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών Ναούσης στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας* 57
- **Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας,** *Η συμμετοχή της Βέροιας και της Νάουσας στο εθνικό πένθος για το θάνατο του βασιλιά Γεώργιου του Α' και η στάση του μητροπολίτη Καλλίνικου* 67
- **Στέργιος Σπ. Αποστόλου,** *Σαράντος Αγαπηγός (Αγρας) - Μέρος 2ο* 71

ΜΕΡΟΣ Β'

- **Μαρία Χειμωνοπούλου,** *Οι αμφιπρόσωπες εικόνες της Βέροιας*..... 83
- **Ολυμπία Μπέτσα,** *Τα τενεκετζίδικα* 95
- **Ιωάννης Μοσχόπουλος,** *Τα Ρουμλουκιώτικα*.....101
- **Ιωάννα Ζιώγα,** *Φορείς Ιστορίας και Πολιτισμού*.....109

ΝΕΑ - ΔΡΑΣΕΙΣ

- **Πεπραγμένα**113
- **Κατάλογος Εκδόσεων**115

ΚΑΝΟΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΤΩΝ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ΤΗΣ Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Το περιοδικό «Χρονικά» εκδίδεται ανά τετράμηνο και είναι το επίσημο περιοδικό - όργανο της Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού του νομού Ημαθίας από το έτος 2008.

Σκοπός της έκδοσης του περιοδικού είναι η συμβολή στην ιστορική έρευνα και στην ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και πολιτισμού της Ημαθίας.

1. Υπεύθυνοι περιοδικού

Ο Διευθυντής/ντρια και η επιτροπή εκδόσεων έχουν τη συνολική ευθύνη, διαχείριση και εποπτεία του περιοδικού, με διαρκή στόχο τη βελτιστοποίηση των προς δημοσίευση άρθρων που θα καταστήσουν το περιοδικό ανταγωνιστικό και ικανό να ανταποκριθεί στις προδιαγραφές και απαιτήσεις ενός σύγχρονου και επιστημονικού εντύπου.

2. Άρθρα

Στα «Χρονικά» θα δημοσιεύονται κείμενα με περιεχόμενο που σχετίζονται καθοιονδήποτε τρόπο με την ιστορία και τον πολιτισμό του νομού Ημαθίας. Τα συγκεκριμένα άρθρα γράφονται είτε από τους υπευθύνους των μόνιμων στηλών του περιοδικού, είτε από άλλους ερευνητές μετά από σχετική πρόσκληση ή και από ενδιαφέρον των ιδίων, αφού ελεγχθούν για την επιστημονική τους αρτιότητα από την Επιστημονική Επιτροπή και την Επιτροπή Εκδόσεων.

2.1. Υποβολή άρθρων

Τα άρθρα υποβάλλονται:

α. Μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης της Ε.Μ.Ι.Π.Η. xronika_emipi@yahoo.gr με την ένδειξη «Για τα Χρονικά». Η επιβεβαίωση της υποβολής του άρθρου θα αποστέλλεται στο email που έχει δηλώσει ο συγγραφέας.

β. Η υποβολή του άρθρου από το συντάκτη του συνεπάγεται τη διαβεβαίωση του τελευταίου ότι η εργασία του δεν έχει δημοσιευθεί ολόκληρη ή μέρος αυτής σε άλλο περιοδικό.

γ. Η υποβολή του άρθρου συνεπάγεται την αποδοχή εκ μέρους του συντάκτη ότι αποδέχεται την αποκλειστική κυριότητα της εργασίας από το περιοδικό «Χρονικά» και την Ε.Μ.Ι.Π.Η. μετά τη δημοσίευσή της σε αυτό.

δ. Η υποβολή του άρθρου συνεπάγεται την απαγόρευση αναδημοσίευσής του σε άλλο έντυπο ή ηλεκτρονικό μέσο παρά μόνο μετά την παρέλευση 2 ετών, από τη δημοσίευσή του. Σε περίπτωση που η Ε.Μ.Ι.Π.Η. αναρτήσει το περιοδικό ή το άρθρο στον ιστότοπό της, ο συγγραφέας έχει τη δυνατότητα να παραπέμψει στη σχετική ηλεκτρονική διεύθυνση.

ε. Ο δημιουργός με την αποστολή του άρθρου δηλώνει ταυτόχρονα και υπεύθυνα ότι το άρθρο του είναι πνευματικό του έργο και πρωτότυπο δημιούργημά του και δεν αντιγράφει εν γνώσει του ολικώς ή μερικώς άλλο υπάρχον δημιούργημα – έργο.

στ. Ο δημιουργός του άρθρου δίνει τη συγκατάθεσή του στην Ε.Μ.Ι.Π.Η. να αποφασίσει για το χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο, κατά τους οποίους το έργο του (άρθρο) θα δημοσιευθεί.

2.2 Οδηγίες σχετικά με το σχεδιασμό και τη σύνταξη των άρθρων.

Ο συνολικός αριθμός σελίδων του άρθρου με τις εικόνες και τους πίνακες δε θα πρέπει να ξεπερνά τις 10 σελίδες Α4. Η υπέρβαση του αριθμού των σελίδων συνεπάγεται την ενημέρωση του συγγραφέα ότι το κείμενό του δεν πληροί τις προδιαγραφές, που έχουν τεθεί με βάση το παρόν καταστατικό.

Τα άρθρα θα είναι γραμμένα με μονό διάστιχο, γραμματοσειρά Palatino Linotype, μέγεθος γραμματοσειράς 12 και περιθώρια τουλάχιστον 2,5 cm και στις 4 πλευρές της σελίδας μεγέθους Α4. Το κείμενο πρέπει να είναι γραμμένο ή να είναι διαχειρίσιμο με τον κειμενογράφο «Microsoft Word».

Όλα τα άρθρα τα οποία υποβάλλονται υποχρεωτικά θα πρέπει να περιέχουν, κατά σειρά:

- α. Ονοματεπώνυμο συγγραφέα
- β. Τίτλο
- γ. Σύντομη περίληψη
- δ. Λέξεις ευρετηρίου
- ε. Κείμενο
- στ. Βιβλιογραφικές παραπομπές
- ζ. Πίνακες, εικόνες, αρχειακό υλικό.

Εάν υπάρχουν φωτογραφίες ατόμων, θα πρέπει να συνοδεύονται από την γραπτή διαβεβαίωση του συντάκτη ότι διατηρεί το δικαίωμα χρήσης και δημοσίευσης του φωτογραφικού ή αρχειακού υλικού. Οι πίνακες, εικόνες, αρχειακό υλικό, θα πρέπει να συνοδεύονται από επεξηγηματικό υλικό (λεζάντες).

Οι προαναφερθείσες προδιαγραφές (ευρετηρίου, παραπομπών, περίληψης) δεν μπορούν να ισχύσουν στην περίπτωση της στήλης των Φορέων Πολιτισμού, καθώς και των Βιβλιοπαρουσιάσεων.

Τέλος, απαγορεύεται ρητά η προώθηση διαφημιστικών, πολιτικών, ιδεολογικών σκοπιμοτήτων.

2.3. Κρίση άρθρων

Κάθε άρθρο κρίνεται από την Επιστημονική Επιτροπή και την Επιτροπή Εκδόσεων. Σε περίπτωση διχογνωμίας ως προς τη δημοσίευση κάποιου άρθρου, αποφαινεται το Διοικητικό Συμβούλιο με την προϋπόθεση αιτιολόγησης της σχετικής απόφασης.

Τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής και της Επιτροπής Εκδόσεων αποφαίνονται εάν το άρθρο είναι:

α. αποδεκτό για δημοσίευση χωρίς τροποποιήσεις

β. αποδεκτό για δημοσίευση με μικρές ή σημαντικές τροποποιήσεις. Σε αυτήν την περίπτωση, δίνεται στο συντάκτη/κτρια του άρθρου μια λίστα υποδείξεων για διόρθωση και επανυποβολή.

γ. μη αποδεκτό για δημοσίευση

Οι συγγραφείς των άρθρων θα ενημερώνονται σε εύλογο χρονικό διάστημα. Οποιαδήποτε φιλολογική διόρθωση θα γίνεται μετά από συνεννόηση με το συντάκτη του άρθρου.

2.4. Ανάρτηση άρθρων στο διαδίκτυο

Τα τεύχη των Χρονικών θα αναρτώνται στην ιστοσελίδα της Ε.Μ.Ι.Π.Η. μετά την παρέλευση 6 μηνών. Μόνο τότε οι συγγραφείς έχουν το δικαίωμα αναδημοσίευσής τους και αφού γίνει σχετική παραπομπή στον ιστότοπο της Ε.Μ.Ι.Π.Η. (με την ένδειξη: Ανακτήθηκε από: www.emipi.gr)

Παράλληλα με την κυκλοφορία του περιοδικού, θα δημοσιεύονται στον ιστότοπο της Εταιρείας τα περιεχόμενα του φύλλου και οι περιλήψεις των άρθρων του φύλλου.

Ο παρών κανονισμός θα δημοσιευθεί στο 34^ο φύλλο των Χρονικών καθώς και στον ιστότοπο της Ε.Μ.Ι.Π.Η. στο πεδίο Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού.

ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΑΛΛΑΖΟΥΝ

Τα «Χρονικά», το περιοδικό της Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού του νομού Ημαθίας, αλλάζουν. Μέσα στη δεκαετία κυκλοφορίας του περιοδικού (2008-2018) αποφασίσθηκε ένα νέο εγχείρημα διαλόγου ανάμεσα στους συντάκτες των «Χρονικών» και τους αναγνώστες του εντύπου.

Από το 34^ο φύλλο και εξής, πέρα των μόνιμων στηλών, θα φιλοξενούνται ένθετα αφιερώματα, τα οποία θα εξετάζουν διαφορετικές παραμέτρους του ίδιου θέματος. Για το σκοπό αυτό, η Επιτροπή Εκδόσεων και το Διοικητικό Συμβούλιο της Ε.Μ.Ι.Π.Η. καλούν παλιούς και νέους συνεργάτες της Εταιρείας να παρακολουθούν τις ανακοινώσεις μας σχετικά με το αφιέρωμα κάθε φύλλου των «Χρονικών» και να συμμετέχουν στο νέο μας εγχείρημα.

Η Διευθύντρια των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Αναστασία Γ. Ταναμπάση

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ
«ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ»**

ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΜΑΪΟΥ 2018

Ώρα 10:00

Αίθουσα Βέτλανς

Έναρξη - Χαιρετισμοί

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ

**Πρόεδρος: Νικόλαος Καρανικόλας
(Καθηγητής Α.Π.Θ.)**

10:30 - 11:00: Αγγελική Κοτταρίδη (δρ. Αρχαιολόγος - Έφορος Αρχαιοτήτων Ημαθίας) - Ένας αιώνας ανασκαφές στην περιοχή της Νάουσας: Αναζητώντας ταυτότητες ιστορικές στις "Νέες χώρες"

11:00 - 11:20: Δημήτριος Μπάιτσης (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας) - Γραπτές αναφορές στο δρώμενο «Γενίτσαροι και Μπούλες» της Νάουσας τον 20ο αιώνα

11:20 - 11:40: Νικόλαος Χατζηιώννου (Δάσκαλος - Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας) - Η Νάουσα των αρχών του 20ου αιώνα όπως την έζησε ο Γεώργιος Δημητρίου

11:40 - 12:00: Κωνσταντίνος Γαλλής (Φιλολόγος,) - "Καί ἡ Νάουσα προσεχώρησεν εἰς το ἔθνοσωτήριον ἐπαναστατικόν κίνημα": Η Νάουσα, 1915-1916

12:00 - 12:15: Συζήτηση

12:15 - 12:30: Διάλειμμα

Β' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

**Πρόεδρος: Αγγελική Κοτταρίδη
(δρ. Αρχαιολόγος - Έφορος Αρχαιοτήτων Ημαθίας)**

12:30 - 12:50: Νικόλαος Καρανικόλας (Καθηγητής Α.Π.Θ.) Η Νάουσα μέσα από ένα ευρύτερο ανθρωπογεωγραφικό και χαρτογραφικό πλαίσιο κατά τον 20 ο αιώνα.

12:50 - 13:10: Γεώργιος Μάλλιος (δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας - Φιλολόγος) - **Θεοδώρα Μαυρίδου** (MSc Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής) - «Οτρηρός

των γραμμάτων σκαπανεύς». Ο Γυμνασιάρχης Αλέξανδρος Ζουμετικός και τα βιβλία της προσωπικής του βιβλιοθήκης στο Γυμνάσιο της μεσοπολεμικής Νάουσας

13:10 – 13:30: Δημήτριος Μπάιτσης (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας) - Σταύρος Χωνός, αδελφοί Bigatto, Κωνσταντίνος Χατζηγηγοριάδης. Προσωπικότητες του 20ου αιώνα στη Νάουσα

13:30 – 14:00: Συζήτηση

Γ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Πρόεδρος: Βασίλειος Κουκουσάς

(Καθηγητής Α.Π.Θ.)

17:30 – 17:50: Εμμανουήλ Βαλσαμίδης (Θεολόγος – Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας) - Ο ναός του αγίου Μηνά Νάουσας

17:50 – 18:10: Σπυριδούλα Αποστόλου (Φιλολόγος) - Μια νέα θρησκεία στη Νάουσα του 20ου αι. Ο Θεόδωρος Λαναράς και η «Εκκλησία του Χριστού»

18:10 – 18:30: π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης (δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας) - Ο Ναουσαίος βιομήχανος Θεόδωρος Χρ. Λαναράς και η ίδρυση της νεοπροτεσταντικής ομάδας με την επωνυμία «Εκκλησία του Χριστού» στη Νάουσα του 20ου αιώνα (1911 – 1964): Όψεις, καταβολές και εκφάνσεις της κίνησης στην ευρύτερη περιοχή

18:30 – 18:50: Συζήτηση

18:50 – 19:15: Διάλειμμα

Δ' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Πρόεδρος: Σοφία Ηλιάδου Τάχου

(Καθηγήτρια Παν. Δυτ. Μακεδονίας)

19:15 – 19:35: Στέργιος Αποστόλου (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας) - Από την ίδρυση και δράση των ΕΑΜικών οργανώσεων μέσα στη Νάουσα (1941-1944). Πτυχές από την τοπική αντιστασιακή ιστορία

19:35 – 19:55: Αντωνία Χαρίση (δρ. Ιστορίας της Εκπαίδευσης) - Η πολεμική δραστηριότητα του 16ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Βερμίου στην περιοχή της Νάουσας: Η συμβολή του Κωνσταντίνου Κολλίντζα (Κολοκοτρώνης)

19:55 – 20:15: Αλέξανδρος Χατζηκώστας (Δημοσιογράφος – Συγγραφέας) - Η «μάχη της Νάουσας» μέσα από τις ανταποκρίσεις του Ραδιοσταθμού της «Ελεύθερης Ελλάδας»

Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ
«ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΝΑΟΥΣΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ»

ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΜΑΪΟΥ 2018

Αίθουσα Βέτλανς, Νάουσα

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Δημήτριος Μπαΐτσης (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας)

**Γραπτές αναφορές στο δρώμενο «Γενίτσαροι και Μπούλες» της
Νάουσας τον 20ο αιώνα**

Στο κείμενο γίνεται ιστορική αναδρομή στο δρώμενο «Γενίτσαροι και Μπούλες» με βάση γραπτές μαρτυρίες πρώτου μισού του 20ου αιώνα. Παρουσιάζονται γραπτά από λόγιους, συγγραφείς, ποιητές, δημοσιογράφους της εποχής και ερευνητές. Περιγράφονται οι πρώτες δημοσιεύσεις που το κάνουν γνωστό στο πανελλήνιο (1917) και οι εκδηλώσεις για την παρουσίαση του δρώμενου εκτός Νάουσας στις αρχές του 20ου αιώνα. Γίνεται αναφορά στο πώς μέσα από αυτό αναδεικνύεται η ελληνικότητα της πόλης και παρουσιάζονται οι πρώτες αναλυτικές περιγραφές του (1928-1929) στον τοπικό τύπο. Επίσης, παρουσιάζονται οι λόγοι που οδήγησαν στην διακοπή της τέλεση του δρώμενου για δεκατρία χρόνια καθώς επίσης και οι συνθήκες αναβίωσης του το 1954.

Αξιόπιστος μάρτυρας των παραπάνω στοιχείων οι φωτογραφίες που θα συνοδεύουν το κείμενο και θα αποθανατίζουν το δρώμενο σε διάφορες εκφάνσεις του την εποχή στην οποία αναφέρεται η εισήγηση.

Νικόλαος Χατζηγιάννου (Δάσκαλος - Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας)

**«Η Νάουσα των αρχών του 20ου αιώνα όπως την έζησε ο Γεώργιος
Δημητρίου»**

Στις αρχές του 20ου αιώνα η οικογένεια του νεαρού Γεωργίου Δημητρίου εγκαθίσταται στη Νάουσα ερχόμενη από την Κατράνιτσα. Εκεί, στη γη των προγόνων του, ο μικρός Γιώργος διακρίνεται για την ευφυΐα του. Ο

ξαφνικός θάνατος του πατέρα του τον φέρνει, σε ηλικία μόλις 15 ετών στις Η.Π.Α, όπου διακρίνεται για το ταλέντο του στη γλυπτική και διαπρέπει. Στη σύντομη σχετικά περίοδο που ο Δημητρίου διαμένει στη Νάουσα συσσωρεύει πολλές μνήμες και ερχόμενος στην Αμερική τις καταγράφει και τις εκδίδει, στην αγγλική, σε έναν τόμο.

Στη μελέτη αυτή, ξεκινώντας με την ανάλυση περιεχομένου και αξιοποιώντας τη μέθοδο της ιστορικής έρευνας, αρχικά καταθέτουμε βιογραφικά στοιχεία του Γεωργίου Δημητρίου και στη συνέχεια εστιάζουμε στα σημαντικότερα γεγονότα που σχετίζονται με την πόλη της Νάουσας, και των γύρω περιοχών, στις αρχές του 20ου αιώνα, όπως μας τα περιγράφει ο Δημητρίου και εμπλουτίζοντάς τα με σχόλια που πηγάζουν από αντίστοιχη δική μας έρευνα.

Ειδικότερα θα μας απασχολήσει η καθημερινότητα των Ναουσαίων, διάφορα τοπικά έθιμα, η σχολική ζωή και η θρησκευτικότητα των κατοίκων, η ζωή των τσιγγάνων, ο μακεδονικός αγώνας και η συμμετοχή των Ναουσαίων σε αυτόν, το Χουριέτ και οι συνέπειές του, αλλά και πληροφορίες σχετικές με την απελευθέρωση της πόλης.

Για την εκπόνηση της εργασίας χρησιμοποιήθηκε ως βασική πηγή το ξενόγλωσσο κείμενο «When I was a boy in Greece» του Demetrios George καθώς και το μεταγενέστερο «When Greek meets Greek». Επίσης, χρησιμοποιήθηκε το περιεχόμενο του ελληνικού και ξένου τύπου της εποχής καθώς και σχετική βιβλιογραφία, ελληνική και ξένη.

Κωνσταντίνος Γαλλής (Φιλόλογος)

“Καί ἡ Νάουσα προσεχώρησεν εἰς τὸ ἔθνοςωτήριον ἐπαναστατικὸν κίνημα”: Η Νάουσα, 1915-1916

Η εισήγηση ερευνά τη σχέση της Νάουσας με τις δυο εκλογικές αναμετρήσεις του 1915 και το ξέσπασμα του επαναστατικού κινήματος της Εθνικής Άμυνας στην πόλη, στο τέλος Αυγούστου του 1916. Τα γεγονότα αυτά σχετίζονται με τον Εθνικό Διχασμό και βρίσκονται μέσα στο μεγάλο πλαίσιο του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Η έρευνα βασίστηκε στο τύπο της εποχής – κυρίως της Θεσσαλονίκης – σε αρχεία όπως το Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, το αρχείο Μπενάκη και στο Αρχείο του Κέντρου Τοπικής Ιστορίας της Βέροιας. Το υπερτοπικό ιστορικό πλαίσιο της εποχής στηρίχθηκε στη βασική βιβλιογραφία της περιόδου. Στόχος της έρευνας είναι να αναδείξει πώς διασταυρώνεται η ζωή της Νάουσας με τα ιστορικά γεγονότα της εποχής που περιγράφονται στο μεγάλο αφήγημα. Η εισήγησή μου ερείδεται στη διπλωματική μου εργασία με τίτλο: «Η Βέροια την εποχή του Εθνικού Διχασμού, 1915-1917».

Νικόλαος Καρανικόλας (επίκουρος Καθηγητής Α.Π.Θ.)

Η Νάουσα μέσα από ένα ευρύτερο ανθρωπογεωγραφικό και χαρτογραφικό πλαίσιο κατά τον 20ο αιώνα

Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών έχουμε γίνει όλοι μάρτυρες διαφόρων προσπαθειών για την προστασία τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε, στην προστασία ιστορικά και πολιτιστικά ευαίσθητων περιοχών, όπως ιστορικών και παραδοσιακών οικισμών, ευαίσθητων οικιστικών συνόλων, ορεινών όγκων κ.α.

Το πλαίσιο, επιστημολογικό και γνωσιολογικό, αυτών των προσπαθειών φάνηκε από την πρώτη αρχή, ότι δεν μπορούσε παρά να στηρίζεται στις μεθόδους και τις τεχνικές που επιστήμες όπως η Γεωγραφία, η Χαρτογραφία, η Τηλεπισκόπηση αλλά και τεχνικές όπως αυτές των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών, προσφέρουν συμβάλλοντας σε μία ολιστική αντιμετώπιση του ζητήματος.

Η Νάουσα, ως γεωγραφικός χώρος παρέμβασης φαίνεται ομοιογενής και ίσως να είναι. Εξειδικεύοντας, λίγο περισσότερο όμως, αποτελεί εντέλει, μία πολύπλοκη σκηνή απόδοσης ανθρωπογεωγραφικών συσχετισμών και φυσικών απεικονίσεων.

Η πόλη της Νάουσας, έχει τη δική της ιστορία και διαγράφει μια μοναδική κοινωνικοοικονομική ρότα σε σχέση με τους γύρω τόπους. Η θέση της και η ανθρωπογεωγραφική χαρτογράφηση της κατά τον 20ο αιώνα αποτελεί και τον βασικό σκοπό της εργασίας αυτής.

Στον ευρύτερο χώρο της Ημαθίας, η Νάουσα και τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά των κατοίκων της είτε αυτά είναι καθαρά δημογραφικά, είτε κοινωνικά και οικονομικά φαίνεται να δίνουν τις προοπτικές του τόπου για την περαιτέρω εξέλιξη και αξιοποίηση του.

Αυτές οι προοπτικές άλλωστε αναζητούνται στα πλαίσια της εργασίας με σκοπό την διερεύνηση αναπτυξιακών στόχων και επιλογών.

**Γεώργιος Μάλλιος (δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας – Φιλόλογος)
Θεοδώρα Μαυρίδου (MSc Καθηγήτρια Φυσικής Αγωγής)**

**«Οτρηρός των γραμμάτων σκαπανεύς»
Ο Γυμνασιάρχης Αλέξανδρος Ζουμετικός και τα βιβλία της
προσωπικής του βιβλιοθήκης στο Γυμνάσιο της μεσοπολεμικής
Νάουσας**

Μια εικοσάδα βιβλίων από την προσωπική βιβλιοθήκη του Γυμνασιάρχη

Αλέξανδρου Ζουμετίκου, που κοσμούν την βιβλιοθήκη του 1ου Γενικού Λυκείου Νάουσας προερχόμενα από το Λάμπειο Γυμνάσιο της πόλης, στάθηκαν αφορμή για την μικρή αυτή ανακοίνωση που στοχεύει να διερευνήσει τα πενιχρά τεκμήρια σχετικά με τα τελευταία χρόνια της ζωής του Μοναστηριώτη εκπαιδευτικού στην Νάουσα κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920. Εκτός από την βιογραφία του Ζουμετίκου, γραμμένη από την κόρη του, η έρευνα στηρίζεται στις προσωπικές μαρτυρίες παλιών μαθητών του Γυμνασίου και άλλων Ναουσαίων, στο αρχείο του σχολείου, καθώς και στα δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής. Τέλος, χρήσιμες πληροφορίες αντλούνται από τα ίδια τα βιβλία που ο Γυμνασιάρχης Ζουμετικός κατέλιπε στο Λάμπειο.

Δημήτριος Μπαΐτσης (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας)

Σταύρος Χωνός, αδελφοί Bigatto, Κωνσταντίνος Χατζηγηρηγοριάδης. Προσωπικότητες του 20ου αιώνα στη Νάουσα

Τον 20ο αιώνα η Νάουσα έγινε γνωστή παγκοσμίως από τα προϊόντα της. Κλωστοϋφαντουργίες και οινοποιεία έδωσαν το προβάδισμα στην ελληνική βιομηχανία. Το διάστημα αυτό εκτός των αγωνιστών για την ελευθερία, των επιτυχημένων επιχειρηματιών, των άοκνων ανθρώπων του πνεύματος, της τέχνης και της επιστήμης, κάποιες εξέχουσες μορφές στήριξαν την πόλη, δίδοντας της και άλλους καινούργιους ορίζοντες κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς.

Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζονται κάποια από τα σημαντικότερα πρόσωπα που συνέβαλαν στη θετική εξέλιξη της πόλης της Νάουσας. α) ο λόγιος Σταύρος Χωνός, σοσιαλρεφορμιστής, θεωρητικός, οργανωτής του λαϊκού κόμματος «Πούπουλο». β) οι αδελφοί Francesco και Carlo Bigatto, πατέρες της ναουσαϊκής δενδροκομίας, πρωτοποριακής για την Ελλάδα. γ) ο ιατρός Κωνσταντίνος Χατζηγηρηγοριάδης, αγωνιστής, βουλευτής που συνέβαλλε καθοριστικά στο να αναγνωρισθεί η Νάουσα «Ηρωική Πόλη».

Εμμανουήλ Βαλσαμίδης (Θεολόγος – Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας)

Ο ναός του αγίου Μηνά Νάουσας

Εισαγωγικά: α) Η ιστορία του Ναού από της κτίσεώς του μέχρι την καταστροφή του το 1822 με τον χαλασμό της πόλης. β) Ανέγερση του Ναού στο τέλος του α' μισού του ΙΘ' αιώνα.

Κυρίως θέμα. Η πυρπόληση του Ναού στον Εμφύλιο και η εκ βάθρων

ανέγερσή του στις αρχές του β' μισού του 20ού αιώνα. Αναφορές στους αρχιτέκτονες του Ναού, στην επιτροπή Ανέγερσης, τα εκκλησιαστικά συμβούλια, τους προϊσταμένους του Ναού, τους εργολάβους, τεχνίτες, καλλιτέχνες, αγιογράφους, στο προσωπικό του Ναού, στην κοινωνική και την Κοινοτική προσφορά του Ναού, στους πόρους της ανέγερσης και τους δωρητές του Ναού.

Υλικό το οποίο χρησιμοποιήθηκε είναι το αρχειακό υλικό του Ναού, συνεντεύξεις, μνήμες προσωπικές, το αρχειακό υλικό της Μητρόπολης και η κατά καιρούς προσωπική μου έρευνα.

Ο Νάος είναι κατάγραφος, θα προβληθούν εικόνες κατά την ανακοίνωση αντιπροσωπευτικές της δουλειάς των δύο συνεργείων που δούλεψαν στον Νάο. Στην εργασία μου κατατίθενται μαρτυρίες, διασφαλίζεται η ιστορική μνήμη, όση μνήμη δεν έχει σβηστεί ακόμη και στοιχεία από όσα γραπτά δεν έχουν καταστραφεί. Στόχος μου είναι να προβληθεί το κόσμημα αυτό της Νάουσας, ένα μνημείο του πολιτισμού και της ιστορίας μας, ένας πιθανός πόλος έλξης επισκεπτών - προσκυνητών.

Σπυριδούλα Αποστόλου (Φιλολόγος)

Μια νέα θρησκεία στη Νάουσα του 20ου αι. Ο Θεόδωρος Λαναράς και η «Εκκλησία του Χριστού».

Η εριουργία Λαναρά ιδρύεται το 1909. Ιθύνων νους και διευθυντής είναι ο Θεόδωρος Λαναράς. Ο ίδιος ιδρύει το 1911, στη Νάουσα, και την προτεσταντικού τύπου «Εκκλησία του Χριστού», που έχει πολλά κοινά σημεία με τους Χριστάδελφους της Αγγλίας. Η θρησκεία του έχει αντιιταδικό χαρακτήρα, θεωρούσε τον εαυτό του δευτερότοκο Υιό του Θεού και διακήρυσσε πλήρη αγαμία. Η Εκκλησία της Ελλάδας τον αφόρισε ως αιρετικό. Ωστόσο το κοινωνικό έργο του Θ. Λαναρά προς τους εργαζόμενους του και στην κοινωνία της Νάουσας ήταν πολυσχιδές και υπαγορευόταν άμεσα από τα θρησκευτικά του πιστεύω. Δωρεάν καθημερινή σίτιση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, παροχή ψωμιού στην Κατοχή. Μέσα από τα ίδια τα γραπτά του αντιλαμβανόμαστε ότι θεωρεί τον εαυτό του στοργικό πατέρα, το εργοστάσιο σπίτι-κυψέλη και τους υπαλλήλους και εργάτες παιδιά του, μοντέλο που παραπέμπει ακριβώς στις αρχές του ασκητικού προτεσταντισμού, όπως τις περιγράφει ο Weber στο κλασικό βιβλίο του «Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού».

Μπορεί το κοινωνικό του έργο να είναι πολλαπλό και ευδιάκριτο, όμως ένα από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της έρευνας ήταν το αν η θρησκεία του

άσκησε προσηλυτιστική επίδραση στην ευρύτερη κοινωνία της Νάουσας. Μέσα και από προφορικές μαρτυρίες, στον παρόντα χρόνο, φαίνεται η μικρή επιρροή που είχε στην πόλη. Τελικά, ήταν ένας στοργικός πατέρας-ποιμήν για τους εργαζόμενούς του, ένας επιχειρηματίας κοσμοκαλόγερος, κάποιος που αγνόησε τις συλλογικότητες της εποχής του, τα κινήματα για έναν πιο δίκαιο κόσμο, εφαρμόζοντας δικό του “επί γης” παράδεισο; Τα ερωτήματα είναι μοχλοί για την ιστορική έρευνα, ώστε να φωτίζεται κάθε φορά διαφορετικά το παρελθόν.

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης (δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας)

Ο Ναουσαίος βιομήχανος Θεόδωρος Χρ. Λαναράς και η ίδρυση της νεοπροτεσταντικής ομάδας με την επωνυμία «Εκκλησία του Χριστού» στη Νάουσα του 20ου αιώνα (1911 – 1964): Όψεις, καταβολές και εκφάνσεις της κίνησης στην ευρύτερη περιοχή

Στο μεταίχμιο μεταξύ της Οθωμανικής περιόδου και της ενσωμάτωσης της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης στο ελεύθερο ελληνικό κράτος εμφανίζεται στα όρια της επαρχίας η πρώτη γνωστή κίνηση για δημιουργία μιας «συνάθροισης πιστών» με προτεσταντικές καταβολές, η οποία έφερε την ονομασία «Εκκλησία του Χριστού». Η ομάδα αυτή δημιουργήθηκε το 1911 στη Νάουσα, από τον βιομήχανο Θεόδωρο Χριστοδούλου Λαναρά (1885 – 1964). Στα αρχικά στάδια της εμφάνισής της αριθμούσε ελάχιστα μέλη, προερχόμενα κυρίως από το στενό οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον του ιδρυτή. Σήμερα μέλη της ομάδας αυτής συνεχίζουν να υφίστανται κυρίως σε περιοχές της Αττικής.

Στην επικείμενη ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε πτυχές της ιστορικής πορείας της «κίνησης του Λαναρά» στην πόλη της Νάουσας και την ευρύτερη περιοχή, καθώς και ζητήματα που συνδέονται με τις ιδεολογικές καταβολές, τη δράση και το έργο του ιδρυτή της. Επίσης, θα εξεταστούν πτυχές της πρόσληψης της δράσης της «κίνησης» από τον τοπικό Τύπο της εποχής, καθώς και ζητήματα που σχετίζονται με τη στάση της τοπικής μητρόπολης Βεροίας και Ναούσης.

Βασική ερευνητική πηγή της ανακοίνωσης, η οποία αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης προς εκπόνηση μελέτης μας, αποτελεί το ογκώδες συγγραφικό έργο του Θ. Λαναρά, καθώς και επιπρόσθετες πληροφορίες προερχόμενες από τα Αρχεία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος και της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας.

Στέργιος Αποστόλου (Ερευνητής Τοπικής Ιστορίας)**Από την ίδρυση και δράση των ΕΑΜικών οργανώσεων μέσα στη
Νάουσα (1941-1944)****Πτυχές από την τοπική αντιστασιακή ιστορία**

Γίνεται αναφορά στην κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς και στη σύγκληση της 6ης Ολομέλειας της Νέας Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., που συνήλθε στην Αθήνα την 1η με 3η Ιουλίου 1941. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της ελήφθη απόφαση, μεταξύ των άλλων, για την έναρξη ένοπλου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα κατά των κατακτητών.

Ιδρύεται το Ε.Α.Μ την 27η Σεπτεμβρίου 1941, αναφέρονται οι φορείς ίδρυσής του και οι επιδιωκόμενοι σκοποί του. Δημιουργούνται οργανώσεις του σε όλη την Ελλάδα και στη Νάουσα. Γίνεται μνεία των στρατιωτικών και πολιτικών οργανώσεων που δημιούργησε το Ε.Α.Μ σε όλο τον Ελλαδικό χώρο. Στην οργάνωση του Ε.Α.Μ Νάουσας εγγράφονται μαζί οι Ναουσαίοι, καθώς και καθηγητές του Λαππείου Γυμνασίου. Το Ε.Α.Μ Νάουσας εκδίδει τη δική του παράνομη εφημερίδα. Καταβάλλει προσπάθειες για την ίδρυση νέου Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου στην πόλη με διοίκηση προσκείμενη προς αυτό. Οι προσπάθειες αυτές ευοδώθηκαν τον Οκτώβριο του 1943.

Γίνεται μνεία της ίδρυσής του την 16η Φεβρουαρίου 1942 και των σκοπών του. Υπάρχει εκτενής αναφορά για το 16ο Σύνταγμα Ε.Λ.Α.Σ Βερμίου και, ειδικότερα, ονομαστική αναφορά στα μέλη της διοίκησής του και των Ναουσαίων αξιωματικών που υπηρετούσαν στις διοικήσεις των τριών Ταγμάτων του. Ειδική αναφορά γίνεται για την προέλευση του οπλισμού των πρώτων ανταρτικών ομάδων του Ε.Λ.Α.Σ Βερμίου και των προσώπων που τον συγκέντρωσαν. Αναφέρονται αναλυτικά όλες οι ένοπλες οργανώσεις που δραστηριοποιήθηκαν στα πλαίσια του Ε.Λ.Α.Σ., όπως, ο Εφεδρικός Ε.Λ.Α.Σ., η Ο.Π.Λ.Α., η Εθνική Πολιτοφυλακή, η Επιμελητεία του Αντάρτη (ένοπλο και άοπλο τμήμα) και οι ένοπλες Υποδειγματικές Διμοιρίες της Ε.Π.Ο.Ν. Ως προς τις αντίστοιχες οργανώσεις της Νάουσας, σε μερικές περιπτώσεις, γίνεται ονομαστική αναφορά των ηγετικών στελεχών τους. Τέλος, γίνεται συνοπτική αναφορά στην κυριότερη στρατιωτική δράση του Ε.Λ.Α.Σ μέσα στη Νάουσα κατά των Γερμανοϊταλών και των δωσίλογων συνεργατών τους..

Γίνεται μνεία της ίδρυσής της την 23η Φεβρουαρίου 1943 και των επιδιωκόμενων σκοπών της. Αναφέρονται τα πρώτα ηγετικά στελέχη της Ε.Π.Ο.Ν Νάουσας, η παράνομη εφημερίδα που εξέδιδε, καθώς και τα παράνομα κέντρα τύπου που λειτούργησαν με ευθύνη της. Δημιούργησε πολιτιστικό τμήμα στην πόλη που δραστηριοποιήθηκε με μουσικές και θεατρικές εκδηλώσεις. Στους κόλπους της δημιουργήθηκαν και ανέπτυξαν

δράση οι μικροί ΕΠΟΝίτες, τα Αετόπουλα. Αναφέρονται μερικές προσωπικές εμπειρίες του εισηγητή από τη συμμετοχή του στα Αετόπουλα.

Το αρχειακό υλικό κ.τ.λ. που χρησιμοποιήθηκε για την εισήγηση είναι 1) Επιστολή του Ναουσαίου Βασιλείου Μπαμπάτση, επικεφαλής του ΙΙΙ Γραφείου του Επιτελείου του 16ου Συντάγματος Ε.Λ.Α.Σ, η οποία αναφέρεται στο πρόσωπο του ιδρυτή της ΕΑΜικής Εθνικής Αντίστασης στη Νάουσα και την περιοχή της. 2) Ιστορικά στοιχεία για την ΕΑΜική Αντίσταση στη Νάουσα και την περιοχή της, ληφθέντα από το εκδοθέν σύγγραμμα του εισηγητή «Η συμβολή της Νάουσας στην Εθνική Αντίσταση», στο οποίο υπάρχουν οι σχετικές βιβλιογραφικές παραπομπές για όλα τα ιστορικά γεγονότα. 3) Προσωπικές αναμνήσεις του εισηγητή από τη συμμετοχή του στην Μικρή Ε.Π.Ο.Ν της Νάουσας (Αετόπουλα). Τα προκύπτοντα οφέλη από τη διάσωση και γνώση των αγώνων της ΕΑΜικής Εθνικής Αντίστασης στη Νάουσα και την περιοχή της (αγώνων σκόπιμα αγνοημένων κατά την μετεμφυλιακή περίοδο) είναι πολλαπλά και κυρίως, η αποτροπή του κινδύνου να περιπέσουν αυτοί οι αγώνες στη λήθη με την καταλυτική διαδρομή του χρόνου.

Αντωνία Χαρίση (δρ. Ιστορίας της Εκπαίδευσης)

Η πολεμική δραστηριότητα του 16ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Βερμίου στην περιοχή της Νάουσας: Η συμβολή του Κωνσταντίνου Κολλίντζα (Κολοκοτρώνης)

Η μελέτη αυτή, αξιοποιώντας τη μέθοδο της Ιστορικής Έρευνας σε συνδυασμό με την Ανάλυση Περιεχομένου, εστιάζει στη δράση του Κωνσταντίνου Κολλίντζα (Κολοκοτρώνης), διοικητή του 2ου Τάγματος του 16ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Βερμίου στην ευρύτερη περιοχή της Νάουσας, από το 1941 έως και το 1944, όταν σκοτώνεται στη μάχη του Σταυρού Ημαθίας, κατά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων στη διάρκεια της επιχείρησης «Κιβωτός του Νώε».

Ο Κολλίντζας, αν και κατάγονταν από τη Βλαχέρνα της Αρκαδίας, παρέμεινε σε όλη τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής στη Μακεδονία και από τις πρώτες ημέρες πρωτοστάτησε στη συλλογή του πολεμικού υλικού, το οποίο εγκατέλειψε κατά την αποχώρησή του ο ελληνικός στρατός στο Βέρμιο. Την περίοδο της γερμανικής Κατοχής δραστηριοποιήθηκε πολεμικά στο Βέρμιο, δημιουργώντας μια από τις πρώτες ένοπλες ομάδες που έδρασαν εναντίον των γερμανικών κατοχικών στρατευμάτων στην περιοχή της Νάουσας. Με τη δημιουργία του 16ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Βερμίου, το οποίο είχε έδρα του το Άνω Γραμματικό, ανέλαβε τη διοίκηση του 2ου Τάγματος και υπήρξε αναπληρωτής του Καπετάνιου του Συντάγματος Βασίλειου Μελίδη (Βερμιώτη).

Υπήρξε ενεργό μέλος του ΕΑΜ και του ΚΚΕ με δράση πολυσχιδή. Ανέπτυξε

αξιόλογη πολεμική δραστηριότητα και διακρίθηκε για την μαχητικότητά του, μετακινούμενος στον ορεινό όγκο του Βερμίου και τα γύρω ορεινά και ημιορεινά χωριά της Κεντρικής και της Δυτικής Μακεδονίας. Συμμετείχε σε πολλές συμπλοκές και προκάλεσε σοβαρές απώλειες, αρχικά ενάντια στους Γερμανούς και στη συνέχεια στους ντόπιους συνεργάτες τους. Η μεθοδικότητα της δράσης του, ο πατριωτισμός και η αυτοθυσία του τον κατατάσσουν ανάμεσα στις σημαντικές προσωπικότητες της Εθνικής Αντίστασης στην περιοχή της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας.

Αλέξανδρος Χατζηκώστας (Δημοσιογράφος - Συγγραφέας)

Η «μάχη της Νάουσας» μέσα από τις ανταποκρίσεις του Ραδιοσταθμού της «Ελεύθερης Ελλάδας»

Ξεχωριστή θέση στην ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου, κατέχει η Μάχη της Νάουσας. Η μάχη της Νάουσας (11 - 14 Γενάρη 1949) συμπίπτει με την εποχή της μεγαλύτερης ανάπτυξης του ΔΣΕ. Για την ιστορία σημειώνουμε ότι την επιχείρηση πραγματοποίησε η 10η Μεραρχία του ΔΣΕ με Διοικητή τον Υποστράτηγο Νίκο Θεοχαρόπουλο (Σκοτίδα) και Πολιτικό Επίτροπο τον Νίκο Μπελογιάννη αποτελούμενη από τις 18η, 14η και η 103η Ταξιαρχίες, συνολικής δύναμης 2.438 μαχητών και μαχητριών.

Στην εισήγηση θα παρουσιαστούν και θα σχολιαστούν Δελτία Ειδήσεων από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό της Ελεύθερης Ελλάδας (του ΔΣΕ) και αφορούν τα προεόρτια τη μάχη αλλά και τον απόηχο της, που δίνουν ανάγλυφα και «εκ των έσω» χρήσιμες «λεπτομέρειες» της.

Ο Ραδιοσταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» προέκυψε από την ανάγκη αφενός να αντιμετωπιστεί η αποκλειστική κυριαρχία της κυβέρνησης στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και αφετέρου να δημιουργηθεί ένα μέσο που θα επέτρεπε στο Δημοκρατικό Στρατό να διαδώσει τις θέσεις και την ιδεολογία του. Με δεδομένο μάλιστα ότι από το 1947 είχε απαγορευτεί η κυκλοφορία αριστερών εφημερίδων και περιοδικών, ο ραδιοσταθμός μετατράπηκε σε ένα βασικό μέσο ενημέρωσης και προπαγάνδας του Δημοκρατικού Στρατού. Ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» εγκαταστάθηκε στο Βελιγράδι. Οι πρώτες δοκιμαστικές ραδιοφωνικές εκπομπές έγιναν στις αρχές Ιουλίου 1947 και οι τακτικές εκπομπές ξεκίνησαν στις 16 Ιουλίου 1947. Το πρόγραμμα του ραδιοσταθμού αποτελείτο κυρίως από ειδήσεις για την εξέλιξη των μαχών και γενικότερα τη δράση του ΔΣΕ αλλά και διεθνείς εξελίξεις. Στην πορεία το πρόγραμμα του σταθμού εμπλουτίστηκε με καθημερινές ειδήσεις για τις μάχες, τις ημερήσιες διαταγές, κομματικές ανακοινώσεις και αποφάσεις της ΠΔΚ, τη ζωή στην «ελεύθερη Ελλάδα», τη βοήθεια του λαού προς το ΔΣΕ, κ.ο.κ.

Η εισήγηση στηρίζεται σε αρχειακό υλικό που βρίσκεται στο Επιμορφωτικό Κέντρο «Χαρίλαος Φλωράκης» και στο ψηφιακό αρχείο των ΑΣΚΙ.

Μέρος Α΄
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

Θεόφιλος Διαμάντης, υποψήφιος Δρ. Ιστορίας Πανεπιστημίου Αιγαίου

Η μάχη της Νάουσας - μια ξεχωριστή σελίδα στην ταξική πάλη του Εμφυλίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μάχη της Νάουσας υπήρξε μια από τις σημαντικότερες και πιο επιτυχημένες επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού στην κεντρική Μακεδονία και σε όλη τη διάρκεια του ελληνικού Εμφυλίου, ευρύτερα. Οι συγκρούσεις διήρκεσαν περίπου 48 ώρες, ενώ αποτέλεσμά τους υπήρξε η ολοκληρωτική κατάληψη ενός μεγάλου αστικού κέντρου της εποχής. Στο παρακάτω κείμενο παρουσιάζονται τα γεγονότα της μάχης, ο σχεδιασμός και τα αποτελέσματά της, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα περιστατικά που αφορούν στην πυρπόληση του εργοστασίου εριουργίας «Λαναρά», βασικού εκπροσώπου της αστικής τάξης στην πόλη. Για τη σύνθεση του κειμένου και την μελέτη της μάχης της Νάουσας χρησιμοποιήθηκε αρχειακό υλικό από το Αρχείο του ΚΚΕ και τα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, μαρτυρίες ορισμένων από τους πρωταγωνιστές της σύγκρουσης, το εξαιρετικό αυτοβιογραφικό βιβλίο του μαχητή του Δημοκρατικού Στρατού Νίκου Κυτόπουλου και στοιχεία από τα διάφορα ιστορικά αφιερώματα της εφημερίδας «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ» που αναφέρονται στη μάχη.

Λέξεις – κλειδιά:

ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ΔΣΕ: Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας, ΜΑΥ: Μονάδες Αυτοάμυνας Υπαίθρου, ΕΑΜ: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, ΕΛΑΣ: Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός, ΕΠΟΝ: Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων.

Εντός της τρίχρονης σύγκρουσης του Ελληνικού Εμφυλίου πολέμου, αρκετές συγκρούσεις έλαβαν χώρα σε κατοικημένες περιοχές, ενώ μόνο μικρός αριθμός εξ αυτών κατέληξε στην επικράτηση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας. Μια από τις πιο σημαντικές τέτοιες συγκρούσεις υπήρξε και η μάχη της Νάουσας, ξεχωριστή τόσο για την αρτιότητα του σχεδιασμού και της εκτέλεσής της, όσο και για τα έντονα χαρακτηριστικά ταξικής σύγκρουσης που τη συνόδευσαν.

Τον Ιανουάριο του 1949, ο Δημοκρατικός Στρατός βρίσκεται στη φάση της μέγιστης μαχητικότητας και ανάπτυξής του. Την περίοδο αυτή ξεκινούν οι μεγάλες εκ παρατάξεως μάχες του Εμφυλίου, οι οποίες θα ξεκι-

νήσουν να περιορίζονται προς την άνοιξη του ίδιου έτους. Η έλλειψη πολεμικού υλικού, εφεδρειών και κυρίως το κλείσιμο των συνόρων με τη Γιουγκοσλαβία, αποτέλεσαν τους κύριους λόγους που, από την άνοιξη του 1949, η πλάστιγγα της εμφύλιας αναμέτρησης θα ξεκινήσει να γέρνει μέρα με τη μέρα, όλο και περισσότερο προς την πλευρά των κυβερνητικών δυνάμεων, των οποίων η στρατιωτική υπεροχή, ήταν πλέον αδιαμφισβήτητη. Παρόλα αυτά, στις 08-11 Ιανουαρίου του 1949, που ο Δημοκρατικός Στρατός διενεργεί με απόλυτη επιτυχία την επιχείρηση στη Νάουσα και κατορθώνει να κυριαρχήσει σε αυτή για δύο εικοσιτετράωρα.¹

Από στρατιωτικής άποψης, η επιχείρηση του ΔΣΕ κατά της Νάουσας, δεν είναι πρωτόγνωρη. Ο ΔΣΕ διενέργησε σειρά παρόμοιων επιχειρήσεων, σε αστικά και ημι-αστικά κέντρα της χώρας,² που αποσκοπούσαν σε τρεις κατευθύνσεις:³

- Στον ανεφοδιασμό του ΔΣΕ με πολεμοφόδια, οπλισμό, ιματισμό, τρόφιμα και έμφυχο υλικό.
- Στην απόσπαση δυνάμεων του κυβερνητικού στρατού από το μέτωπο του Γράμμου και την ανακούφιση των εκεί τμημάτων του ΔΣΕ.
- Σε επίπεδο γοήτρου, στην απόδειξη ότι ο ΔΣΕ είναι ενεργός, έτοιμος να δώσει καίρια και αποφασιστικά χτυπήματα στον αντίπαλο.

Για την επιχείρηση στη Νάουσα, ο ΔΣΕ κινητοποίησε ολόκληρη τη 10η Μεραρχία, που αποτελούταν από τη 18η, 14η και 103η Ταξιαρχία και είχε ως επικεφαλής της τον Υποστράτηγο Νίκο Θεοχαρόπουλο (Σκοτίδα) και Πολιτικό Επίτροπο το Νίκο Μπελογιάννη.⁴ Η 10η Μεραρχία αριθμούσε το 1949, 2.438 μαχητές και μαχήτριες και χαρακτηριζόταν από εξαιρετική μαχητική ικανότητα και ποιότητα στελεχών.⁵ Σε επίπεδο σχεδιασμού, ο ΔΣΕ θα επιχειρούσε να καταλάβει την πόλη με μια εκτενή κυκλωτική κίνηση, να διαρρήξει κάθε εξωτερική άμυνα και να διεισδύσει με ταχύτητα εντός της πόλης.⁶ Από τον τρόπο εκτέλεσης του σχεδίου μάχης και την εξουδετέρωση όλων των εστίων αντίστασης εντός της πόλης, φαίνεται πως ο ΔΣΕ διέθετε ένα καλά οργανωμένο Κέντρο Πληροφοριών⁷ εντός της πόλης και γνώρι-

1 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

2 Για παράδειγμα: Η μάχη του Καρπενησίου, η μάχη της Αμφιλοχίας στην Αιτωλοακαρνανία, η επίθεση στο Καρλόβασι Σάμου κτλ.

3 Αρχείο ΚΚΕ, 243987, 2.

4 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

5 Αρχείο ΚΚΕ, 243987, 2.

6 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

7 Κέντρα Πληροφοριών: Γνωστά και ως Κ.Π., υπήρξαν αμιγώς πολιτικές και στρατιωτικές παράνομες ομάδες του ΔΣΕ και του ΚΚΕ, εντός των πόλεων. Βασική ευθύνη των Κ.Π. ήταν η συλλογή πληροφοριών για τις κινήσεις του αντιπάλου, η εξασφάλιση εφοδίων και δικτύων επικοινωνίας με τα κεντρικά τμήματα του ΔΣΕ, η απόκρυψη εφοδίων, οπλισμού και επικηρυγμένων και η υποβοήθηση της «εξόδου» από τις πόλεις, ανδρών και γυναικών

ζε εκτενείς και έγκυρες πληροφορίες για τις θέσεις και τους αριθμούς των αντίπαλων δυνάμεων. Έως τη στιγμή της κινητοποίησης των ταξιαρχιών, κανείς από τους μαχητές της 10ης Μεραρχίας δεν γνώριζε τον στόχο της επιχείρησης που προετοιμαζόταν.⁸ Πολλοί από αυτούς υπέθεταν, ότι προετοιμαζόταν μια επιχείρηση στην Έδεσσα ή στην Πτολεμαΐδα και μόνο λίγες ώρες πριν την επίθεση ανακοινώθηκε το ποιος τελικά θα ήταν ο στόχος της επιχείρησης.⁹

Η επιχείρηση κατά της Νάουσας ξεκινά ως συνήθως με μια σειρά παραπλανητικών και προπαγανδαστικών μικρο-επιχειρήσεων. Στις 10 και 11 Ιανουαρίου 1949, δυνάμεις του ΔΣΕ στο Καϊμακτσαλάν βομβαρδίζουν με πυρά πυροβολικού την Έδεσσα.¹⁰ Παράλληλα, τμήματα του ΔΣΕ αποκόπτουν τους δρόμους Νάουσας- Βέροιας και Νάουσας- Σκύδρας, ώστε οι κυβερνητικές δυνάμεις να μην καταφέρουν να στείλουν ενισχύσεις στη Νάουσα. Ο αντίπαλος στην ευρύτερη περιοχή διαθέτει 4.310 άνδρες.¹¹ Μαζί με αυτές τις προπαγανδαστικές ενέργειες, οι δυνάμεις της 10ης Μεραρχίας κινούνται προς τη Νάουσα. Περνούν από την περιοχή του δυτικού Καϊμακτσαλάν, στα Λουτρά Όρμα και από εκεί στο χωριό Αλγέρ Τσιφλίκι, το οποίο καταλαμβάνουν διαλύοντας έναν λόχο του Εθνικού Στρατού.¹² Από εκεί, Ναουσαίοι σύνδεσμοι τους οδηγούν από διάφορα ασφαλή μονοπάτια, στα περίχωρα της πόλης.¹³

Στις 23:15 της 11ης Ιανουαρίου, μετά την ολοκλήρωση της τελευταίας επιθεώρησης των τριών Ταξιαρχιών, ξεκινά η πρώτη επίθεση ενάντια στα εξωτερικά φυλάκια της Νάουσας. Η διάταξη του ΔΣΕ έχει ως εξής:¹⁴

- Η 103η Ταξιαρχία θα χτυπήσει από τον νότιο τομέα της πόλης το ύψωμα «Θεολόγος». Μετά την κατάληψη του υψώματος θα δημιουργήσει μια βάση πυρός για να φθάσει στην περιοχή «Αραπίτσα».
- Η 18η Ταξιαρχία θα επιχειρήσει κατά του υψώματος «Αη-Λιας», οχυρή τοποθεσία των κυβερνητικών δυνάμεων και μετά την κατάληψή του θα διανοίξει δίοδο προς το εσωτερικό της πόλης.
- Η 14η Ταξιαρχία παραμένει σε εφεδρεία για την ενίσχυση οποιουδήποτε τμήματος αντιμετωπίσει δυσκολίες, ενώ κύριος σκοπός της είναι η διείσδυση εντός της πόλης.

Στις 23:30, η 103η Ταξιαρχία με βολές αντιαρματικών έχει καταλάβει

που θα κατατάσσονταν στον ΔΣΕ.

8 Νίκος Κυτόπουλος, Η μάχη της Νάουσας, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999, 31.

9 ό.π., 31.

10 «Ριζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

11 ό.π.

12 Νίκος Κυτόπουλος, ό.π., 31.

13 ό.π., 32.

14 ό.π., 33-34. Αρχείο ΚΚΕ, 243987, 3-4.

ολοκληρωτικά το ύψωμα «Θεολόγος» και ανοίγει τη δίοδο για την πόλη της Νάουσας. Παράλληλα, διαπιστώνεται ότι το στρατηγικής σημασίας ύψωμα «Κουκούλι» στα βόρεια της πόλης παραμένει αφύλακτο και καταλαμβάνεται από τον ΔΣΕ.¹⁵ Στο ύψωμα του «Αη-Λια», η 18η Ταξιαρχία αντιμετωπίζει σκληρή αντίσταση. Η διοίκηση της Μεραρχίας αποφασίζει τη διείσδυση στην πόλη. Το τάγμα «Τζαβέλα» και το τάγμα «Πέτσου» της 14ης Ταξιαρχίας παρακάμπουν το ύψωμα του Αη-Λια και ετοιμάζονται να περάσουν μέσα στην πόλη. Μπροστά τους, αναχώματα με παγιδευμένα με χειροβομβίδες συρματοπλέγματα και εκτενείς ναρκοθετήσεις. Εντός της πόλης τούς περιμένουν δύο λόχοι στην περιοχή «Κουτσούφλιανη», ένας λόχος στο «Μπάτσι» και ένας ενισχυμένος λόχος στο «Σέλι». Αυτή είναι η εμπροσθοφυλακή της πόλης. Στο εσωτερικό της κινητοποιούνται άρματα μάχης, στο νοσοκομείο ένας λόχος ετοιμάζεται για άμυνα και στα εργοστάσια «Λαναρά», συγκεντρώνονται μεγάλες κυβερνητικές δυνάμεις.¹⁶

Στις 04:30 της επομένης, ο ΔΣΕ έχει σχεδόν κυριαρχήσει στην πόλη. Το ύψωμα του «Αη-Λια» έχει καταληφθεί και οι δυνάμεις της 103ης Ταξιαρχίας έχουν εξουδετερώσει όλα τα εξωτερικά φυλάκια της πόλης. Τέσσερα τεθωρακισμένα έχουν ανατιναχθεί από αντιαρματικά και χρησιμοποιούνται από τον ΔΣΕ σαν οδοφράγματα.¹⁷ Έξω από την πόλη, ο ΔΣΕ αντιμετωπίζει δύο λόχους του κυβερνητικού στρατού που καταφθάνουν για ενίσχυση της Νάουσας από τη Βέροια και τη Σκύδρα.¹⁸ Έως το ξημέρωμα ο ΔΣΕ έχει αποτρέψει την ενίσχυση της πόλης και βρίσκεται κυρίαρχος στο μεγαλύτερο μέρος της. Οι κυβερνητικές δυνάμεις που απομένουν βρίσκονται οχυρωμένες στο νοσοκομείο, στο κτήριο του σιδηροδρομικού σταθμού, στο εργοστάσιο «Λαναρά» και στο κτήριο της Ασφάλειας Νάουσας. Μικρές δυνάμεις στρατού και χωροφυλάκων βρίσκονται και στις διάφορες βίλες των προυχόντων της πόλης.¹⁹

Έως το μεσημέρι της 12ης, ο σιδηροδρομικός σταθμός της πόλης είχε καταληφθεί από τον ΔΣΕ, το ίδιο και το νοσοκομείο. Από τους ΜΑΥ και τα μέλη της τοπικής Εθνοφυλακής που υπερασπίζονταν τα κτήρια αυτά, οι περισσότεροι εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και έψαξαν να βρουν κρησφύγετο, είτε παραδόθηκαν στους αντάρτες.²⁰ Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι ο αριθμός των παραδοθέντων ΜΑΥ και Εθνοφυλάκων υπήρξε μεγάλος (περίπου 80),²¹ ενώ οι περισσότεροι από αυτούς εντάχθηκαν στον ΔΣΕ ως μαχη-

15 ό.π., 42.

16 ό.π., 44-46.

17 ό.π., 55.

18 ό.π., 63.

19 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

20 Νίκος Κυτόπουλος, ό.π., 64.

21 ΑΣΚΙ: 72/1949 Αρ. Δ. 1732.

τές.²² Το παραπάνω μπορεί να εξηγηθεί από τη μακρά ιστορία του ταξικού αγροτικού και εργατικού κινήματος στην πόλη, η οποία συνδέεται με τις μεγάλες απεργίες των αρχών του 20ου αιώνα και τη σημαντική επιρροή του ΚΚΕ στην πόλη. Άλλωστε, κατά τη διάρκεια της Κατοχής, η Νάουσα «έδωσε» πάνω από 1.000 μαχητές στον ΕΛΑΣ, ενώ πολυπληθείς υπήρξαν και οι οργανώσεις πόλεως του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ.²³ Σε κάθε περίπτωση, μοναδικές εστίες αντίστασης της πόλης έμεναν τώρα το εργοστάσιο «Λαναρά», το κτήριο της Ασφάλειας και οι βίλες των αστικών οικογενειών της πόλης. Από το σημείο αυτό, ξεκινά η τελική επίθεση του Δημοκρατικού Στρατού, η οποία θα συνοδευτεί από μια μαζική κινητοποίηση του εργατικού στοιχείου της πόλης εναντίον των ντόπιων εργοδοτών.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πόλη της Νάουσας, γνωστή και ως «μικρό Μάντσεστερ» για τους εργατικούς συνδικαλιστικούς αγώνες του λαού της κατά τις δεκαετίες του 1900-1920,²⁴ έμελλε να δείξει πως διατηρούσε, παρά τις απηνείς διώξεις των πρωτοπόρων του κινήματός της, άσβεστη τη σπίθα του αγώνα ενάντια στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο. Καθώς, οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού ξεκίνησαν την πολιορκία των κτηρίων της εριουργίας «Λαναρά» και του κτηρίου της Ασφάλειας, πλήθος κόσμου από τις φτωχές εργατικές συνοικίες της πόλης έφτασαν στο σημείο της σύγκρουσης, αψηφώντας τον βομβαρδισμό της πόλης από τη βασιλική αεροπορία και τα καταιγιστικά πυρά.²⁵ Ορισμένοι μεταφέρουν νερό και τρόφιμα στους μαχητές του ΔΣΕ, οι περισσότεροι κοιτούν τη σύγκρουση.²⁶ Κάποια στιγμή, ανάμεσα στις απανωτές εφόδους του ΔΣΕ, τις εκρήξεις και τους πυροβολισμούς ακούγεται μια φωνή: «Κάψτε τα! Κάψτε τα! Αυτού μέσα έφαγα τα νιάτα μου! Αυτού μέσα άσπρισαν τα μαλλιά μου! Κάψτε τα!». ²⁷ *Είναι η φωνή της παλαιμάχης συνδικαλίστριας εργάτριας Ζίνας Σπυροπούλου, που έδωσε σκληρούς αγώνες ενάντια στις αυθαιρεσίες και τις άθλιες συνθήκες εργασίας στα εργοστάσια της Νάουσας.*²⁸ Την έκκλησή της υιοθετούν κι άλλα στόματα πολιτών. Φωνές ακούγονται από τα στενά και τους ανθρώπους που έχουν βγει στα παράθυρα: «Κάψτε τα! Κάψτε τα!». ²⁹ Και ο Δημοκρατικός Στρατός απαντά με τις κάννες των όπλων του.

Στις 19:30, μια γλώσσα φωτιάς τυλίγει το εργοστάσιο «Λαναρά». Οι μαχητές του ΔΣΕ έχουν πια διεισδύσει στον προαύλιο χώρο του και το πυρ-

22 ΑΣΚΙ: 72/1949 Αρ. Δ. 1732.

23 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

24 Γιάννης Κορδάτος, Η ιστορία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1972, 213.

25 Μαρτυρία Γιώργου Κοσμίδη, 07/05/2009.

26 ό.π.

27 Κυτόπουλος, Μάχη ό.π., 91.

28 ό.π., 83.

29 Μαρτυρία Γιώργου Κοσμίδη, 07/05/2009.

πολούν. Η διοίκηση της Ταξιαρχίας του κυβερνητικού στρατού, με επικεφαλής τον ταξίαρχο Κατσουρίδη, έχει εγκαταλείψει νωρίτερα το κτήριο και τους τελευταίους υπερασπιστές του στο έλεος της μάχης. Ο ασυρματιστής του Κατσουρίδη αιχμαλωτίζεται ενώ δέχεται το τελευταίο μήνυμα της Μεραρχίας: «Κρατήστε! Κρατήστε ακόμα! Έρχονται ενισχύσεις! Κρατήστε ακόμα!». ³⁰ Στους δρόμους το πλήθος φωνάζει: «Καίγονται τα εργοστάσια Λαναρά». Το νέο περνά από στόμα σε στόμα. Σχεδόν όλη η πόλη βρίσκεται στα παράθυρα και κοιτά τις φλόγες και τους καπνούς του κτηρίου. ³¹ Με την πυρπόληση του εργοστασίου «Λαναρά», η μάχη της Νάουσας έχει ολοκληρωθεί με έναν συμβολικό τρόπο, ανεπανάληπτο στην ιστορία του Εμφυλίου: Ο Δημοκρατικός Στρατός χτύπησε και κατέστρεψε τον ταξικό του αντίπαλο, αντιμετωπίζοντας όχι μόνο υπέρτερες και πάνοπλες κυβερνητικές δυνάμεις, αλλά αποδίδοντας ταξική δικαιοσύνη στον καταπιεσμένο εργατόκοσμο της Νάουσας, έναντι των εκμεταλλευτών του. Λίγες ώρες αργότερα, παραδίδονται στο ΔΣΕ και οι κυβερνητικές δυνάμεις που υπερασπίζονταν τη βίλα της οικογένειας Λαναρά. Ο Νίκος Κυτόπουλος, μαχητής του ΔΣΕ στη μάχη της Νάουσας περιγράφει στο βιβλίο του τη σκηνή ως εξής:

«Εδώ ο στρατός κρατά τις τελευταίες του άμυνες. Εδώ και στα εργοστάσια των Λαναραίων. Εδώ έχει ζώσει τα κτίρια με πολυβόλα, σύρματα και νάρκες. Εδώ έχει κληθεί να προστατέψει τα πραγματικά του αφεντικά: Τους κεφαλαιοκράτες της Νάουσας. Οι αντάρτες σέρνουν με τις πλάτες το ορειβατικό πυροβόλο μέσα στα συντρίμια. Η επίθεση ξεκινά. Κάθε παράθυρο ξερνάει φωτιά. Ενώ ουρλιάζουν οι οβίδες γίνεται έφοδος. Μια λευκή σημαία ανεμίζει σε λίγο στο κτίριο. Από μέσα του βγαίνουν κατάκοποι φαντάροι που πετάνε τα όπλα και πίσω τους τριάντα μεγαλόσχημα παράσιτα που τρύπωναν στα υπόγεια και τις ντουλάπες. Αυτά ρούφαγαν το εργατικό αίμα της Νάουσας». ³²

Ο Δημοκρατικός Στρατός παρέμεινε στη Νάουσα έως τη 14η Ιανουαρίου, οπότε και υποχώρησε στις βάσεις του εκτελώντας τακτικό υποχωρητικό ελιγμό. ³³ Οι κυβερνητικές δυνάμεις συνάντησαν σκληρή αντίσταση επί τρεις ολόκληρες ημέρες στις κεντρικές οδούς που συνέδεαν την πόλη προς το βορρά και το νότο. Το μέγεθος της σύγκρουσης, που οι αστικές εφημερίδες της εποχής προσπάθησαν τεχνηέντως να συγκαλύψουν αποκαλύπτεται στους αριθμούς:

- Οι κυβερνητικές δυνάμεις είχαν συνολικά 500 νεκρούς και αγνοούμενους, περίπου 700 τραυματίες, ενώ 300 συνολικά υπήρξαν οι αιχμαλωτισθέντες από τον ΔΣΕ. ³⁴

30 Νίκος Κυτόπουλος, ό.π., 82.

31 ό.π., 82.

32 ό.π., 90.

33 «Ριζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

34 «Ριζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

- Ο Δημοκρατικός Στρατός είχε 94 νεκρούς και αγνοούμενους, καθώς και 174 τραυματίες.³⁵
- Τα λάφυρα που κατέλαβε ο Δημοκρατικός Στρατός ήταν: «4 πεδινά πυροβόλα με 3.000 βλήματα, 7 αλυσοφόρα τανκς,³⁶ 21 κάργιερς, 210 αυτοκίνητα φορτηγά και 5 τζιπ, 27 μοτοσυκλέτες, 1 ολμοβόλο με 250 βλήματα, 5 ομαδικοί όλμοι με 2.000 βλήματα, 9 καναδέζικοι όλμοι με 3.000 βλήματα, 15 πολυβόλα βίκερς, 110 οπλοπολυβόλα μπρεν, 550 ατομικά όπλα, 70 ημιαυτόματα, περίπου 2.000.000 σφαίρες».³⁷

Η μάχη της Νάουσας προσέδωσε σημαντική πολεμική εμπειρία στον Δημοκρατικό Στρατό, αποδεικνύοντας ότι ήταν ακόμα ικανός να δίνει σημαντικές μάχες με τον αντίπαλο, να λειτουργεί αποτελεσματικά έναντι πόλεων και να τις διατηρεί στην κατοχή του για αρκετό χρονικό διάστημα. Μετά τη μάχη της Νάουσας, δεκάδες μαχητές και αξιωματικοί έλαβαν διακρίσεις και προαγωγές. Η μεγάλη επιτυχία της μάχης της Νάουσας για το ΔΣΕ, έμελλε όμως να επαναληφθεί μόνο για μια ακόμη φορά, με την κατάληψη του Καρπενησίου στις 21 Ιανουαρίου 1949.

Το εργοστάσιο «Λαναρά» στη Νάουσα, έδρα της Ταξιαρχίας του Εθνικού Στρατού.

Πηγή: «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

35 Αρχείο ΚΚΕ, 243987, 3-4.

36 Η μάχη της Νάουσας αποτελεί τη μοναδική περίπτωση χρήσης τεθωρακισμένων από το ΔΣΕ.

37 «ΡΙζοσπάστης», 06/06/2010, 11.

Αναστασία Ταναμπάση, δρ. Ιστορίας της Εκπαίδευσης

«ΑΝΕΜΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΠΝΕΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΩΡΑΝ...». Μια ομιλία του Δημάρχου Νάουσας, Χαρ. Χρυσοχόου, πιστή στους σκοπούς και στόχους της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να προσεγγίσει και να συζητήσει το ρόλο των διορισμένων από τη Χούντα δημοσίων λειτουργών στη σταδιακή καθιέρωση ενός κλίματος συναίνεσης για τους Συνταγματάρχες, που είχαν καταλύσει τη δημοκρατία. Ομιλίες όπως η εξεταζόμενη του δοτού Δημάρχου Νάουσας, Χαρ. Χρυσοχόου, αποτέλεσαν τελικά το εργαλείο για την κατασκευή ενός αφηγήματος περί αποτελεσματικής διακυβέρνησης της χώρας από τη Χούντα, ενός αφηγήματος που βρίσκει ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση στις μέρες μας.

Λέξεις κλειδιά: Νάουσα, Χούντα, Χρυσοχόου, Χατζησακκούλας

Τον Ιανουάριο του 1971 ο αντιπρόεδρος της δικτατορικής κυβέρνησης Παπαδόπουλου, Στυλιανός Παττακός, με την υπ' αρ. πρωτ. 90/4-1-1971 γενική διαταγή καλούσε τους κατά τόπους διορισμένους δημόσιους λειτουργούς να ετοιμάσουν ομιλίες «... επί της ασκηθείσης, κατά το λήξαν έτος, εντός των ορίων του νομού, πολιτικής»¹.

Η συγκεκριμένη διαταγή επέβαλε το περιεχόμενο των ομιλιών να κινείται α) ως προς τα δημόσια έργα και τις δραστηριότητες, που είχαν γίνει στους Δήμους της χώρας κατά τη διάρκεια του 1970, β) στους στόχους του 1971 και γ) στην ενημέρωση των πολιτών, με κείμενο αναφοράς την ομιλία του Γεωργίου Παπαδόπουλου στις 19 Δεκεμβρίου 1970. Οι ομιλίες έπρεπε να εκφωνηθούν κατά το πρώτο δίμηνο του 1971.

Ο διορισμένος από τη Χούντα Νομάρχης Ημαθίας, Δημήτριος Χατζησακκούλας, με έγγραφό του² καλούσε με τη σειρά του τους Δημάρχους Βέροιας,

1 Γενικά Αρχεία του Κράτους νομού Ημαθίας (Γ.Α.Κ. Ημαθίας), Α.Β.Ε. 150, Α.Ε.Ε. Διοικ. 3.7, Φ. 57, Υποφ. 12. Υπ' αρ. πρωτ. 90/4-1-1971 διαταγή Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης και Υπουργού Εσωτερικών Στ. Παττακού προς τους κ. κ. Νομάρχες.

2 Γ.Α.Κ. Ημαθίας, Α.Β.Ε. 150, Α.Ε.Ε. Διοικ. 3.7, Φ. 57, Υποφ. 12. Υπ' αρ. πρωτ. 20/16-1-1971 εμπιστευτική επιστολή του Νομάρχη Ημαθίας Δ. Χατζησακκούλα προς τους Δημάρχους Βεροίας, Ναούσης και Αλεξανδρείας.

Νάουσας και Αλεξάνδρειας να μιλήσουν στους δημότες τους για τα πεπραγμένα του 1970 και τους στόχους του 1971 στο πλαίσιο της ετήσιας λογοδοσίας και να προβούν σε αναφορά προς τον ίδιο μέχρι τις 5 Μαρτίου.

Ο σκοπός των ομιλιών ήταν προφανής: η καλλιέργεια ενός κλίματος «συναίνεσης» γύρω από τη δράση της Χούντας. Δεν είναι τυχαία άλλωστε η εμμονή της δικτατορικής κυβέρνησης με τη διοργάνωση τελετών και παραστάσεων, δεδομένου ότι οι εκδηλώσεις αυτές προπαγάνδιζαν την «επανάσταση» της 21ης Απριλίου παρουσιάζοντας τους συνταγματάρχες ως σωτήρες του έθνους και του κράτους, όπως είχε κάνει ο Μεταξάς τριάντα χρόνια νωρίτερα³.

Έτσι, ο Δήμαρχος Νάουσας, Χαρ. Χρυσοχόου κλήθηκε να ετοιμάσει το λόγο του και να τον εντάξει στις προϋποθέσεις που είχε θέσει ο Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, Στ. Παττακός. Έπρεπε, με άλλα λόγια, να ανταποκριθεί στις ειδικές υποχρεώσεις, που είχαν επιβληθεί από τον Προϊστάμενό του.

Ο 39σέλιδος λόγος του Δημάρχου⁴ κινήθηκε στους ακόλουθους άξονες: α) διοίκηση - λειτουργία των υπηρεσιών του Δήμου Νάουσας, β) πεπραγμένα της δημοτικής αρχής και γ) βασικούς στόχους του 1971. Η συγκεκριμένη ομιλία εκφωνήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1971 στις 10:45 π.μ. στην αίθουσα του Κινηματογράφου «ΑΓΓΕΛΙΚΑ». Όπως σημείωνε ο Χρυσοχόου, «Η ομιλία εσημείωσεν μεγάλην επιτυχίαν και αφήκεν αρίστας εντυπώσεις μεταξύ των παρακολουθησάντων ταύτην, οίτινες αυθορμήτως και μετ' ενθουσιασμού εξητοκραύγαζον υπέρ της Εθνικής Επανάστασεως της 21ης Απριλίου 1967 και της Εθνικής μας Κυβερνήσεως».

Διοίκηση – Λειτουργία Υπηρεσιών του Δήμου Νάουσας το 1970

Στην εισαγωγή του ο Χρυσοχόου αναφερόμενος στην εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών του Δήμου εξαίρει ακόμα και τον εαυτό του. «Ο Δήμαρχος τηρεί πλήρες ωράριον και είναι εις την διάθεσιν καθενός πολίτου ανά πάσαν ώραν και δια πάσαν εξυπηρέτησιν». Αντίθετα, επιθυμώντας να στηλιτεύσει τη διοίκηση του Δήμου πριν την επιβολή του στρατιωτικού πραξικοπήματος, τόνισε την αύξηση των τακτικών εσόδων του Δήμου Νάουσας αμέσως μετά την επιβολή της Χούντας το 1967. Με βάση τα στοιχεία που παρέθεσε,

3 Η Α. Καρακασίδου τονίζει ότι κατά τη διάρκεια της Χούντας το έθνος εορταζόταν σχεδόν σε καθημερινή βάση. Διαπιστώνει, μάλιστα, ότι πολλά από τα παιδιά που ήταν μαθητές την περίοδο 1967-1974 υιοθετούν μέχρι σήμερα τα προπαγανδιστικά συνθήματα της Χούντας, τα οποία διδάσκονταν στο σχολείο. Βλ. Καρακασίδου, Α. (2004). Πρωτόκολλο και Θέμα: Εθνικοί εορτασμοί στη Βόρεια Ελλάδα. Στο Mazower, Μ. (Επιμ.). *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 243-267.

4 Γ.Α.Κ. Ημαθίας, Α.Β.Ε. 150, Α.Ε.Ε. Διοικ. 3.7, Φ. 57, Υποφ. 12. Υπ' αρ. Εμπ. Πρ. 16/23-2-1971 έγγραφο του Δημάρχου Ναούσης, Χαρ. Χρυσοχόου προς τη Νομαρχία Ημαθίας. Επισυνάπτεται αντίγραφο της ομιλίας, που εκφώνησε στις 14 Φεβρουαρίου 1971.

το 1970 τα έσοδα του Δήμου παρουσιάζονταν αυξημένα κατά 96% σε σχέση με τα έσοδα του 1966, γεγονός που -κατά τον Χρυσόχοου- οφειλόταν αφενός στην ενεργή δράση των υπαλλήλων για την είσπραξη των οφειλών των πολιτών προς το Δήμο, αφετέρου στη μείωση της φοροδιαφυγής.

Όσον αφορά τα δημόσια έργα που έγιναν το 1970, ανέφερε έργα αστικής, αγροτικής και δασικής οδοποιίας, έργα κτηρίων, κήπων – δεντροστοιχιών, αποχέτευσης, φωτισμού οδών – πλατειών και τέλος, έργα άρδευσης και ύδρευσης. Συνέκρινε εκ νέου τις δύο περιόδους πριν και μετά το πραξικόπημα ως προς τα ποσά που δαπανήθηκαν με σκοπό την υλοποίηση των δημόσιων έργων. Έτσι, την τριετία 1965-1967, η συνολική δαπάνη των έργων είχε υπολογισθεί στις 2.605.944 δραχμές, σε αντίθεση με την τριετία 1968-1970 που η συνολική δαπάνη ήταν 10.026.899 δραχμές.

Συνέχισε κάνοντας μνεία στη λειτουργία ειδικών υπηρεσιών του Δήμου και συγκεκριμένα, στις υπηρεσίες καθαριότητας, αποχέτευσης, ύδρευσης, ηλεκτροφωτισμού, την πυροσβεστική υπηρεσία, την υπηρεσία κήπων και δεντροστοιχιών και την υπηρεσία νεκροταφείου. Όσον αφορά την υπηρεσία καθαριότητας, αναφέρθηκε στη σύσταση 5 επιτροπών καθαριότητας σε κάθε ζώνη της πόλης, καθώς και στην απονομή ειδικών βραβείων, που απονέμονταν στην Εβδομάδα Καθαριότητας – Τουριστικής Ανάπτυξης. Σχετικά με την υπηρεσία αποχέτευσης, επεσήμανε ότι το συνολικό δαπανηθέν ποσό του 1970 ανερχόταν στις 315.500 δραχμές, ενώ για την υπηρεσία ύδρευσης είχαν αντίστοιχα δαπανηθεί 280.000 δραχμές και 65.000 δραχμές για την εγκατάσταση συσκευής χλωρίωσης στη δεξαμενή του υδραγωγείου Νάουσας. Στο σημείο αυτό της ομιλίας του, ο Χρυσόχοου έκανε έκκληση για λελογισμένη χρήση του νερού και όχι κατάχρησή του.

Αναφερόμενος στην υπηρεσία ηλεκτροφωτισμού του Δήμου, ενημέρωσε ότι υπογράφηκε σύμβαση με τη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (Δ.Ε.Η.), με σκοπό την αντικατάσταση των φωτιστικών σωμάτων με σύγχρονα σε κεντρικά σημεία της πόλης. Η αντικατάστασή τους είχε ξεκινήσει το 1970 και θα συνεχιζόταν το 1971. Για την πυροσβεστική υπηρεσία, ο Χρυσόχοου πληροφορούσε ότι το Μάρτιο του 1971 αναμενόταν η παραλαβή νέου αυτοκινήτου, ενώ ενημέρωνε για μια μελέτη, που προέβλεπε την αντικατάσταση των υδροστομιών της πόλης εντός τριετίας, καθώς και για την πρόταση του Δήμου να ιδρυθεί Κρατική Πυροσβεστική Υπηρεσία. Σημείωνε, τέλος, ότι για τη λειτουργία της υπηρεσίας των κήπων και των δεντροστοιχιών, είχαν δαπανηθεί 458.368 δραχμές, ενώ για την υπηρεσία νεκροταφείου 215.000 δραχμές.

Πεπραγμένα Δημοτικής Αρχής Νάουσας κατά το 1970

Ο Χρυσόχοου σταχυολόγησε ως σημαντικότερο δρομολογηθέν έργο το ζήτημα της ανέγερσης του κτηριακού συγκροτήματος, που θα στέγαζε τη Μέση Τεχνική Σχολή Νάουσας με προϋπολογισμό συνολικού ύψους

22.000.000 δραχμών, καθώς και του Οικοτροφείου της σχολής με δύναμη 800 κλινών. Για το λόγο αυτό, ευχαριστούσε το γενικό γραμματέα του Υπουργείου βόρειας Ελλάδας, Ν. Γκαντώνα, το γενικό Διευθυντή του Εθνικού Ιδρύματος, στρατηγό Μ. Ξένο, χωρίς να παραλείπει να εκφράσει τις ευχαριστίες του προς το Γ. Παπαδόπουλο «... και κυρίως προς τον Αρχηγόν της Επανάστασεως και Πρωθυπουργόν μας κ. Γεώργιον Παπαδόπουλον, τον οποίον προσωπικώς απησχόλησεν το εν λόγω θέμα και έδωκεν την ορθήν και οριστικήν λύσιν τούτου».

Όσον αφορά το οικονομικό πρόγραμμα του Δήμου, ο δοτός Δήμαρχος έκανε γνωστές τις συσκέψεις, που είχαν γίνει στο Δημαρχείο Νάουσας με το Νομάρχη και το γενικό γραμματέα του Υπουργείου βόρειας Ελλάδας για το θέμα της διακίνησης του ροδάκινου και της διάθεσης μήλου σε στρατιωτικές μονάδες, οργανισμούς και ιδρύματα.

Στον τομέα του πολιτισμού, ο Χρυσόχοου ενημέρωσε για τη συμμετοχή του Πολιτιστικού Συλλόγου «Πυρσός» στα «Καραϊσκάκεια» και σε εκδήλωση υπέρ των ΑΧΕΠΑΝΣ⁵, που είχε λάβει χώρα στο Παναθηναϊκό στάδιο, ενώ ευχαρίστησε τον Τουριστικό Όμιλο Νάουσας για την προβολή της πόλης. Γνωστοποίησε, ταυτόχρονα, την προκήρυξη πανελληνίου διαγωνισμού για τη συγγραφή α) θεατρικού έργου με θέμα την επανάσταση της Νάουσας το 1822, β) σεναρίου για την αναπαράσταση του Ολοκαυτώματος της Νάουσας⁶. Συνεχάρη, επίσης, το Λύκειο Ελληνίδων Νάουσας για τη ραφή 20 τοπικών ενδυμασιών συνολικού κόστους 60.000 δραχμών και το Σύλλογο Ναουσάιων Αθήνας, «Ο Ζαφειράκης», για τη δωρεά των προτομών των οπλαρχηγών Ζαφειράκη και Καρατάσιου, καθώς και για τη χορήγηση 50.000 δραχμών ως δωρεά για την ανέγερση μνημείου στο χώρο θυσίας των γυναικών της Νάουσας.

Στον τομέα του αθλητισμού, ο Χρυσόχοου έθιξε το γεγονός της παραμέλησής του κατά την «προεπαναστατική» περίοδο εγκωμιάζοντας τη συνεργασία του ίδιου με το γενικό γραμματέα αθλητισμού, Κ. Ασλανίδη. Λόγω της αγαστής τους συνεργασίας, ο Ασλανίδης είχε ανακηρυχθεί επίτιμος δημότης Νάουσας. Πληροφόρησε ακόμη για την αποπεράτωση της κατασκευής του γηπέδου στίβου συνολικού κόστους 1.000.000 δραχμών και την ενίσχυση του αθλητικού συλλόγου «Νάουσα» με το ποσό των 100.000 δραχμών.

Για την άνοδο της ομάδας ποδοσφαίρου της πόλης στη Β' Εθνική κατηγορία, μπορεί να διαπιστώσει κανείς μια προφανή υπερβολή στη ρητορική του δοτού Δημάρχου, καθώς χαρακτήριζε «σταυροφορία» την όλη προσπά-

5 Η οργάνωση ΑΧΕΠΑΝΣ (American Hellenic Educational Progressive Association) ιδρύθηκε στις 26 Ιουλίου 1922. Στους αρχικούς σκοπούς ίδρυσής της συγκαταλέγονταν η αντιμετώπιση του ρατσισμού, που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες μετανάστες στην Αμερική των αρχών του 20^{ου} αιώνα και η προώθηση των ιδεών του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Βλ. History of AHEPA, ανακτήθηκε από: <https://ahepa.org/about-us.htm>

6 Σύμφωνα με τις μιλιταριστικές θέσεις της Χούντας, η Ελλάδα ήταν τόπος μαρτύρων και ηρώων. Βλ. Καρακασίδου, ό.π.

θεια της ομάδας: *«Ηγήθημεν της γενικής σταυροφορίας, η οποία ομολογουμένως ήτο λίαν συγκινητική. Η καθολική συμπαράστασις του φιλάθλου κοινού συνετέλεσεν εις την επιτυχίαν του επιδιωκομένου στόχου».*

Ο Χρυσοχόου αναφέρθηκε, επίσης, στις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου ανακοινώνοντας την έναρξη λειτουργίας ενός τρίτου Παιδικού Σταθμού. Από την άλλη πλευρά, με σκοπό την προβολή της πόλης, μίλησε για την παραγωγή και προβολή στην τηλεόραση μιας ταινίας μικρού μήκους, χωρίς, ωστόσο, καμία αναφορά στο όνομα του γραφείου, που ανέλαβε την εν λόγω παραγωγή.

Βασικοί στόχοι Δημοτικής Αρχής για το 1971

Στους στόχους του διορισμένου από τη Χούντα Δημάρχου Νάουσας συγκαταλέγονταν η προώθηση του τουρισμού, ο «εκπολιτισμός», η αξιοποίηση της δημοτικής περιουσίας, η κατάρτιση ενός σχεδίου πόλης, και η μελέτη και κατασκευή δημοτικών έργων.

Ειδικότερα, ο Χρυσοχόου θεωρούσε ότι ήταν καθήκον του να μετατρέψει τη Νάουσα σε βιομηχανία τουρισμού. Για το σκοπό αυτό, πρότεινε την αξιοποίηση του πάρκου του Αγίου Νικολάου μέσω μιας μελέτης, που προέβλεπε συνολική δαπάνη ύψους 20.000.000 δραχμών, για την οποία ο γενικός γραμματέας αθλητισμού και επίτιμος δημότης Νάουσας, Κ. Ασλανίδης, είχε υποσχεθεί την έγκριση χρηματοδότησης. Έθετε, επίσης, ως στόχο την αξιοποίηση της περιοχής Τρία - Πέντε Πηγάδια μέσα από την ίδρυση ενός Χιονοδρομικού Κέντρου ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Σύμφωνα με το Χρυσοχόου, είχαν τεθεί οι βάσεις ενός τέτοιου σχεδίου με τη διάνοιξη και χαλικόστρωση των δασικών δρόμων, που οδηγούσαν στα Τρία Πηγάδια και την αποψίλωση δέντρων, με σκοπό τη δημιουργία χιονοδρομικής πίστας. Αντίστοιχα, στην περιοχή Πέντε Πηγάδια έθετε ως στόχο την κατασκευή καταφυγίου συνολικής δαπάνης 800.000 δραχμών προκηρύσσοντας αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την καλύτερη μελέτη. Για την περιοχή των Στουμπάνων, πληροφορούσε ότι είχε ανατεθεί η μελέτη κατασκευής της γέφυρας στον προκριθέντα υποψήφιο του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού και αναμενόταν η παραλαβή της μελέτης στα τέλη Απριλίου 1971.

Ανέφερε για δεύτερη φορά την απόφαση διενέργειας πανελληνίου καλλιτεχνικού διαγωνισμού, με σκοπό την ανέγερση μνημείου για τη θυσία των γυναικών στο χώρο της Αράπιτσας με προϋπολογισθέν ποσό τις 300.000 δραχμές. Για τη διαμόρφωση του ιστορικού χώρου, είχαν χορηγηθεί ποσά από τα Υπουργεία Προεδρίας (500.000 δρχ), Βόρειας Ελλάδας (175.000 δρχ), Δημοσίων Έργων (150.000 δρχ), Εμπορίου (100.000 δρχ), καθώς και από την Τράπεζα της Ελλάδας (40.000 δρχ) και την Εθνική Τράπεζα (25.000 δρχ).

Ένας άλλος βασικός στόχος του 1971 ήταν ο «εκπολιτισμός». Ο συγκεκριμένος όρος καταγράφεται στην ομιλία του Χρυσοχόου και αφορά «την

αξιοποίηση του ιστοριολαογραφικού πλούτου της πόλεως». Σε αυτό το σημείο της ομιλίας του, ο δοτός Δήμαρχος στηλίτευε την άρνηση των διανοομένων της Νάουσας να αναλάβουν τον τομέα του «εκπολιτισμού»: *«Κατά την κατά το παρελθόν έτος δημοσίαν λογοδοσίαν μας, αναφερόμενοι επί του θέματος τούτου, προέβημεν εις μίαν έκκλησιν. Εκαλέσαμεν και παρακαλέσαμεν όλον τον πνευματικόν κόσμον της Ναούσης, όπως αναλάβη εις τον τομέα τούτον προσπάθειαν και αναπτύξη δραστηριότητα δια να ιδούμε και συμπαρασταθούμεν περισσοτέρας πρωτοβουλίας και προσπάθειας εργατών του πνεύματος, ώστε να αποδοθή εις την αδικημένην πόλιν μας η ιστοριολαογραφική της αίγλη. Δυστυχώς η έκκλησις δεν ετελεσφόρησε»*. Στο πλαίσιο του «εκπολιτισμού», ο Δήμος θα χορηγούσε 250.000 δραχμές για την επισκευή του παλαιού κτηρίου της Δημοτικής Βιβλιοθήκης.

Ο τρίτος κατά σειρά στόχος για το 1971 ήταν η αξιοποίηση της δημοτικής περιουσίας. Στην ομιλία καθίσταται γνωστή η πρόσληψη ιδιώτη τοπογράφου για τη σύνταξη του κτηματολογίου του Δήμου Νάουσας, προκειμένου να γίνει ορθολογιστική εκμετάλλευση της περιουσίας. Από την άλλη πλευρά, θα επεδίωκαν την πρόσληψη ιδιώτη μηχανικού, με σκοπό τη διενέργεια ελέγχου των πράξεων τακτοποιήσεως και αναλογισμού.

Εξίσου σημαντική ήταν η κατάρτιση σχεδίου πόλεως ή σύμφωνα με τη διατύπωση του Χρυσόχου «το πρόβλημα της τακτοποιήσεως των εκκρεμούντων ζητημάτων προς διάνοιξιν των βασικών οδικών αρτηριών της πόλεως». Η πρόταση της δημοτικής αρχής ήταν να συναφθεί δάνειο 2.500.000 δραχμών από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων για την καταβολή αποζημιώσεων στους ιδιοκτήτες των ρυμοτομούμενων ακινήτων. Στα σχέδια του Δήμου ήταν η διάνοιξη των οδών Ζαφειράκη, Σταδίου και άλλων οδών, αλλά και η μελέτη της επέκτασης του σχεδίου πόλης στην περιμετρική ζώνη σε ιδιώτη μηχανικό.

Τέλος, μετά την έγκριση από το Δημοτικό Συμβούλιο της Νάουσας του Προϋπολογισμού του 1971 ύψους 17.976.200 δραχμών, ο Χρυσόχου ανακοίνωνε την κατάρτιση του τεχνικού προγράμματος δημοτικών έργων, το οποίο προέβλεπε την ανέγερση δημοτικής βιβλιοθήκης, την κατασκευή υδροστομίων, την επέκταση δικτύου ύδρευσης, τη συντήρηση του δικτύου των υπονόμων, την κατασκευή υπονόμων στις οδούς Ζαφειράκη, Γεωργάκη Ολύμπιου, την εγκατάσταση σύγχρονου φωτισμού, τη διαμόρφωση του χώρου του Αγίου Νικολάου και του πάρκου της Αγίας Παρασκευής, την κατασκευή θερμοκηπίου, τη συντήρηση και επισκευή των εγκαταστάσεων των σφαγείων, την αποπεράτωση του Οστεοφυλακείου, τη διαμόρφωση του χώρου του νεκροταφείου, τη δασική οδοποιία, την ανέγερση μνημείου στη θέση Στουμπάνων και την τοποθέτηση προτομής του Γρηγορίου Τρόμπακα, τη διαμόρφωση του χώρου των Στουμπάνων, την τσιμεντόστρωση και ασφαλτόστρωση οδών της Νάουσας, την κατασκευή κράσπεδων και ρείθρων, καθώς και πλακόστρωτων πεζοδρομίων στην πόλη, την κατασκευή

αγροτικών οδών και πλατειών στην Αγία Τριάδα και τα Αλώνια, τη διάνοιξη – ασφαλιτοστρωση των οδών πίσω από το γυμναστήριο και την κατασκευή της νέας οδού Ζαφειράκη.

Αποφώνηση

Στην αποφώνησή του, ο Χαρ. Χρυσόχοου εξήρε το έργο της δικτατορικής κυβέρνησης Γ. Παπαδόπουλου αναφέροντας το ποσό των 6.229.820 δραχμών, που χορήγησε ως κονδύλιο για την πόλη της Νάουσας. Για τον ίδιο, με τη συγκεκριμένη οικονομική ενίσχυση αποδεικνυόταν περίτρανα η ρήση του Γεώργιου Παπαδόπουλου: *«Άνεμος δημιουργικής αλλαγής πνέει εις την χώραν, η οποία με σταθερά βήματα οδεύει εις εν καλύτερον αύριον»*.

Διαπιστώσεις

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι ομιλίες των διορισμένων από τη Χούντα δημόσιων λειτουργών αποσκοπούσαν στην καθιέρωση ενός κλίματος ευρείας συναίνεσης για το δικτατορικό καθεστώς. Για το λόγο αυτό, το σύνηθες αντικείμενο της ρητορικής τους ήταν το πολεοδομικό και οικονομικό «θαύμα», που επιτελούνταν στις μέρες τους, διανθισμένο με μια δόση συναισθηματισμού για την Ελλάδα των ηρώων και μαρτύρων, αλλά και καταδίκης του έργου των προηγούμενων δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων.

Οι οδηγίες που δέχονταν από το καθεστώς ήταν σαφείς και δεν έπρεπε να παρεκκλίνουν. Οι άξονες των ομιλιών τους είχαν τεθεί από το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ μετά την εκφώνησή τους, οι ομιλητές έπρεπε να προωθήσουν τα κείμενα τους στην Προϊσταμένη αρχή, στην προκειμένη περίπτωση το Νομάρχη Ημαθίας, ώστε να ελεγχθούν.

Το περιεχόμενο των ομιλιών είτε στο πλαίσιο της ετήσιας λογοδοσίας είτε στο πλαίσιο εορτασμού των εθνικών επετείων δε διέφερε. Προβάλλονταν κατά κόρον τα έργα της «επανάστασης». Ιδιαίτερα τα έργα οδοποιίας, που βελτίωναν τη δημόσια εικόνα της δικτατορικής κυβέρνησης. Στην ουσία, τα έργα θεωρούνταν δείγμα της κρατικής μέριμνας προς τους πολίτες της ελληνικής περιφέρειας σε μια περίοδο ταχύτατης αστικοποίησης αλλά και αυθαίρετης δόμησης.

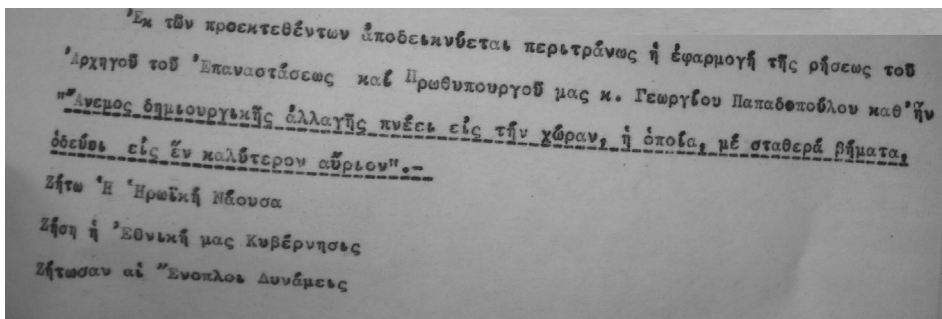
Στις μακροσκελείς τους ομιλίες η αναφορά των οικονομικών στοιχείων και των έργων ήταν τόσο λεπτομερής, που οποιοσδήποτε ακροατής, θιασώτης ή μη του καθεστώτος, θα έχανε το ενδιαφέρον του. Βέβαια, η συνεχής επανάληψη⁷ της ρήσης περί οικονομικού θαύματος την περίοδο της Χούντας αποσκοπούσε στην υιοθέτησή του από μεγάλη μερίδα Ελλήνων και την αποδαιμονοποίηση της Χούντας.

Εντούτοις, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, τα οικονομικά

7 Ο Υπουργός Προπαγάνδας της χιτλερικής Γερμανίας, δρ. Paul Joseph Goebbels, δήλωσε κάποτε: «Αν θέλουμε μια ιδέα να διεισδύσει στις μάζες, πρέπει να την επαναλαμβάνουμε συνεχώς και πάντα».

στοιχεία για τα «καλά» της δικτατορίας⁸ αποδείχτηκαν απογοητευτικά μέσα από τη δημοσίευση των δημοσιονομικών αλχημειών, που είχε επιχειρήσει το δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το δημόσιο χρέος επί Χούντας αυξήθηκε από 38,7 δισεκατομμύρια δραχμές τον Δεκέμβρη του 1967 σε 87,5 δισεκατομμύρια δραχμές τον Ιανουάριο του 1973⁹.

Τέλος, δεν πρέπει να παραληφθεί η άρνηση των διανοουμένων της Νάουσας να συμβάλλουν στον «εκπολιτισμό» των συμπολιτών τους, με βάση τα γραφόμενα του Χαρ. Χρυσόχου. Η άρνηση αυτή μπορεί να αναγνωσθεί ως αντίσταση και αμφισβήτηση απέναντι στο καθεστώς, ενώ αξίζει να διερευνηθεί ποιοι ήταν οι Ναουσαίοι διανοούμενοι, που αρνήθηκαν τη συνεργασία με τη δημοτική αρχή και κατ' επέκταση, με τη δικτατορία των Συνταγματαρχών.

Απόσπασμα του λόγου του Χαρ. Χρυσόχου,

Πηγή: Γ.Α.Κ. Ημαθίας.

8 Σε μια έρευνα της εφημερίδας «Τα Νέα», ο Ηλίας Νικολακόπουλος υποστηρίζει ότι η περίοδος της επταετίας μοιάζει με μαύρη τρύπα σε σχέση με τη συστηματική της μελέτη από τη σκοπιά της ιστορικής έρευνας. Βλ. Καλλιβρετάκης, Λ. (2007). «Επταετία: σοβαρό έλλειμμα στην ιστορική έρευνα». Τα Νέα.

9 Καρίφης, Β. «Η ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974): μία επισκόπηση». Ανακτήθηκε από: <http://greekjunda.blogspot.gr/>

Νικόλαος Α. Κύρου, Γεωλόγος – Διευθυντής 3ου Γυμνασίου Νάουσας

ΑΡΑΠΙΤΣΑ: Το ποτάμι της Νάουσας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πόλη της Νάουσας είναι κτισμένη στους πρόποδες του Βερμίου. Στο κατάφυτο Ανατολικό Βέρμιο συναντούμε περισσότερες από 50 πηγές. Σημαντικότερες είναι οι πηγές της Αράπιτσας, οι οποίες βρίσκονται στο Δημοτικό άλσος του Αγίου Νικολάου. Η Αράπιτσα είναι στενά συνδεδεμένη με την ιστορία και την οικονομία της Νάουσας. Στους καταρράκτες της θυσιάστηκαν οι Ναουσαίες στο ολοκαύτωμα του 1822 για να μην υποδουλωθούν στον κατακτητή. Από τα νερά της Αράπιτσας ηλεκτροδοτούνταν τα μεγάλα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας, τα οποία βοήθησαν στη μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Σήμερα η Αράπιτσα υδροδοτεί την πόλη της Νάουσας και με τα νερά της αρδεύεται ο εύφορος κάμπος της. Όμως τα τελευταία χρόνια το ποτάμι εμφανίζει προβλήματα ρύπανσης και μείωσης της παροχής...

Λέξεις –κλειδιά: Αράπιτσα, πετρώματα, πηγές, εργοστάσια

Πρόλογος

Πολλές πόλεις είναι γνωστές από ένα αξιοθέατο φυσικό τοπίο τους π.χ. η Έδεσσα από τους καταρράκτες της, η Καστοριά από τη λίμνη της. Έτσι και η Νάουσα συνδέεται στενά με το άλσος του Αγίου Νικολάου και το ποτάμι της, την Αράπιτσα.

Το Δημοτικό άλσος του Αγίου Νικολάου πήρε το όνομά του από το ομώνυμο εκκλησάκι που βρίσκεται στο κέντρο του. Έχει έκταση περίπου 400 στρέμματα και απέχει από την πόλη της Νάουσας 3.5 χλμ. Διαθέτει ένα μοναδικό υπεραιωνόβιο δάσος πλατάνων, που μαζί με βελανιδιές, καστανιές και άλλα φυλλοβόλα δένδρα και πανέμορφα αγριολούλουδα δημιουργούν ένα ειδυλλιακό τόπο περιπάτου και αναψυχής.

Η Αράπιτσα πηγάζει από το άλσος του Αγίου Νικολάου, στους πρόποδες του Βερμίου. Στη συνέχεια ακολουθεί μια διαδρομή δύο χιλιομέτρων ανάμεσα από δενδροκαλλιέργειες, για να μπει στη Νάουσα και να τη διασχίσει δυναμικά, να κατηφορίσει μετά στον κάμπο της Ημαθίας, μέχρι να καταλήξει στην «Τάφρο 66», διανύοντας περίπου 10 χιλιόμετρα.

Η Αράπιτσα (μαυριδερή και αγριωπή) ονομάστηκε έτσι από τη σκοτεινή απόχρωση των νερών της και από το δέος που προκαλεί το τοπίο της, καθώς σχηματίζει εντυπωσιακούς καταρράκτες στις θέσεις «Στουμπάνοι» και «Κιόσκι» και η κοίτη της μέσα στην πόλη είναι βαθιά και απότομη. Ορισμένοι θεωρούν ότι στην αρχαιότητα το ποτάμι λατρεύονταν ως ο θεός Όλγανος, η προτομή του οποίου βρέθηκε στην κοίτη του.

Αστείρευτος υδροδότης της Νάουσας και των πλούσιων καλλιεργειών της υπαίθρου της, κινητήριος δύναμη παλιότερα στους μύλους, στα μπατάνια, στις γεννήτριες των νηματοργείων και της Ηλεκτρικής Εταιρείας Νάουσας, ιδανική, χάρη στα πεντακάθαρα νερά της, για εκτροφή πέστροφας. Αποτελεί μοναδικό βιότοπο για το ξεχωριστό είδος πέστροφας που ζει σ' αυτή και πολλά είδη υδρόβιων και υδρόφιλων φυτών, όπως πετασίτες (μαλαγκούτες), κλιματσίδες, συκιές, με λικουκιές, λυκίσκους, περικοκλάδες κ.λπ. Αποτελεί σπάνια περίπτωση εύκολης πρόσβασης σε πηγές ποταμού με πόσιμο νερό, παράδεισος για τους ερασιτέχνες ψαράδες, γραφικός χώρος για εκδρομές και παρόχθιους περιπάτους, ονειρικός κόσμος για τους αλαφροΐσκιωτους που την περιδίνηση των αφρισμένων νερών της τη φανταζόταν για χορό νεράιδων, υγρός τάφος για τις Ναουσαίες που ρίχτηκαν σ' αυτήν, για να μην αιχμαλωτιστούν από τους Τούρκους κατά την επανάσταση του 1822, καταφύγιο για τους κυνηγημένους της Τουρκοκρατίας και της Κατοχής, η Αράπιτσα συνδέεται με πολλές πλευρές της ζωής και της ιστορίας της Νάουσας, η οποία πιθανόν να άντλησε την ονομασία της από την κυρίαρχη υδάτινη παρουσία της Αράπιτσας στην περιοχή (νάω = ρέω > Νάουσα).

Για αιώνες ποτάμι και άνθρωποι συνυπήρχαν αρμονικά. Δυστυχώς τα τελευταία χρόνια, όπως συμβαίνει με κάθε φυσικό χώρο, η ένταση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων επηρεάζει αρνητικά και την Αράπιτσα. Γι' αυτό επιβάλλεται να υλοποιηθούν διάφορα προγράμματα προστασίας και προβολής της, ώστε η Αράπιτσα να διατηρήσει το απαράμιλλο φυσικό της κάλλος, να εξακολουθήσει να είναι ένας αναντικατάστατος φυσικός πόρος και να αναδειχτεί στον κύριο τουριστικό διαφημιστή της Νάουσας.

Η Γεωλογία της Νάουσας

Το μεγαλύτερο (δυτικό) τμήμα του Βερμίου ανήκει στην Πελαγονική Γεωλογική ζώνη, ενώ ένα μικρό τμήμα (στα Ανατολικά) στην Αύλακα της Αλμωπίας (ζώνη Αξιού).

Τα πετρώματα είναι Μεσοζωικής – κατ. Καινοζωικής ηλικίας.

Στο κεντρικό τμήμα του βουνού συναντούμε ιζηματογενή πετρώματα (ασβεστόλιθοι, κερατόλιθοι, αργιλικοί σχιστόλιθοι, δολομίτες κ.λπ.) Μεσοζωικής ηλικίας (Ιουρασικό – Κρητιδικό). Στα νοτιότερα υπάρχουν εμφανίσεις βασικών και υπερβασικών πετρωμάτων (περιδοτίτες, διαβάσης,

γάββρος κ.λ.π.) Στην ανατολική περιοχή (Νάουσα – Έδεσσα) συναντώνται στρώματα φλύσχη (εναλλαγές ψαμμιτών, κροκαλοπαγών, σχιστολίθων κ.λ.π.). Επίσης έχουμε πολλά ιζηματογενή πετρώματα με απολιθώματα φυτών. Η Βέροια, η Νάουσα και η Έδεσσα είναι κτισμένες πάνω σε πέτρωμα τραβερτίνη. Στην ίδια περιοχή συναντώνται πολλά σπήλαια με όμορφο διάκοσμο από σταλακτίτες και σταλαγμίτες (π.χ. Σαράντα Κάμαρες).

Ο Ορυκτός πλούτος του Βερμίου περιλαμβάνει κυρίως μάρμαρα (Κουμαριά, Νάουσα) και μικρά κοιτάσματα χρωμιτών, τα οποία προπολεμικά εκμεταλλεύθηκαν ξένες εταιρίες για την παραγωγή σιδήρου.

Το είδος και η κλίση των πετρωμάτων σε συνδυασμό με το κλίμα της περιοχής ευνοούν την ύπαρξη πολλά υπόγειων υδροφόρων οριζόντων, 70 πηγών και σημαντικών ποταμών στο Αν. Βέρμιο.

Μερικές από τις σημαντικότερες πηγές του Ανατολικού Βερμίου είναι οι παρακάτω:

Αγίου Νικολάου, Τρία – πέντε Πηγάδια, Ισβόρια, Καραμπουρνάρι, Κεντάρνη, Μουσταφάς, Κιούγκι, Μουτσάρες, Κουτσούφλιανη, Μιχάλη βρύση, Της χώρας το νερό, Δραζίλοβο, Αγία Φωτεινή, Πριόνια, Φάκα βρύση, Κούτουλος, Γιοβάννα, Ζωοδόχος Πηγή, Μέγα ρέμα, Γαλάζι, Ιταλικά, Σταυρός, Χατζηντίνη, Σιδεράκι, Άνω Σέλι – Σέλι, Νήσια Σελίου, Διχαλωτή, Γραμμένη Κάτω Γραμμένη, Άγιος Σωτήρης, Προδρόμου, Σιαμάγκου.

Οι πηγές...

Οι πηγές της Αράπιτσας βρίσκονται στους πρόποδες του Βερμίου, στην άκρη του Δημοτικού άλσους του Αγίου Νικολάου και σε υψόμετρο 483 μ. Είναι καρστικές πηγές υπερχείλισης. Το νερό αφού περάσει μέσα από ασβεστολιθικά πετρώματα με τη βοήθεια ρήγματος, αναβλύζει στην περιοχή αυτή μη μπορώντας να διεισδύσει στα κατώτερα στρώματα πετρωμάτων λόγω του υποκείμενου αδιαπέραστου φλύσχη.

Το είδος της πηγής (καρστική) έχει συνέπεια τη μη σταθερή παροχή της ανάλογη με τα ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα της εποχής.

Λόγω της πορείας του νερού μέσα από ασβεστολιθικά πετρώματα έχει μια σχετική σκληρότητα (άλατα Ca), η οποία δημιουργεί πρόβλημα στη μαγειρική (βράσιμο οσπρίων). Μερικοί αποδίδουν στη σκληρότητα αυτή και την εκδήλωση πολλών περιστατικών χολολιθίασης ή νεφρολιθίασης στους κατοίκους της Νάουσας. Όμως παρ' όλα αυτά το νερό της Αράπιτσας στις πηγές είναι διαυγές, πεντακάθαρο, με ελαφρά αλκαλικό PH και ευχάριστη δροσερή γεύση. Μετρήσεις του T.O.E.B. Νάουσας έδειξαν ότι η παροχή των πηγών της Αράπιτσας τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει μια δραματική μείωση, κυρίως τους θερινούς μήνες, εξ αιτίας της ξηρασίας και της υπεράντλησης.

Η κυρίως ροή

Κατεβαίνοντας από το δημοτικό άλσος του Αγίου Νικολάου η Αράπιτσα στην αρχή διαρρέει μια μεγάλη έκταση με καλλιέργειες (Λαζαράσκα) και στη συνέχεια ολόκληρη την πόλη, την οποία χωρίζει στη μέση σχηματίζοντας ένα μοναδικό φαράγγι στα πετρώματα τραβερτίνη.

Στη θέση Στουμπάνοι σχηματίζεται καταρράκτης, όπου το 1822 θυσιάστηκαν οι Ναουσαίες για να μην υποταχτούν στον Τούρκο κατακτητή. Στο σημείο αυτό υπάρχει η ομώνυμη γέφυρα και μνημείο. Στις όχθες βρίσκονται πολλά σπήλαια.

Κατά μήκος της όχθης του ποταμού εγκαταστάθηκαν στις αρχές του 20ου αιώνα πολλά εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας, τα οποία χρησιμοποιούσαν την ενέργεια του ποταμού με δικούς τους υδροηλεκτρικούς σταθμούς. Τα εργοστάσια αυτά βοήθησαν την οικονομική άνθηση της περιοχής. Επίσης λειτούργησαν πολλοί μύλοι που άλεθαν σιτάρι, καλαμπόκι και σουσάμι. Ακόμη τα ορμητικά και καθαρά νερά του ποταμού χρησιμοποιούνταν για το πλύσιμο των ρούχων σε μπατάνια και ντριστελές (νεροτριβές), που ήταν εγκαταστημένες κοντά στη γέφυρα «μπατάνια».

Το ποτάμι χρησίμευε και σαν δέκτης όχι μόνο των όμβριων υδάτων, αλλά και των αποχετεύσεων των σπιτιών και κάθε είδους στερεών και υγρών αποβλήτων. Υπήρχε μάλιστα και η παροιμία «τα άχρηστα είναι για την Αράπιτσα». Σήμερα λειτουργεί σε μία περιοχή το νέο αποχετευτικό δίκτυο, όπου συγκεντρώνονται τα νερά των αποχετεύσεων. Πριν μια δεκαετία ολοκληρώθηκε το πρόγραμμα «ανάπλαση της Αράπιτσας» με την κατασκευή έργων εξωραϊσμού κατά μήκος της όχθης του ποταμού.

Μέσα στην πόλη υπάρχουν τέσσερις γέφυρες (Στουμπάνοι, Μπατάναι, Παπαγιάννη, Νοσοκομείου) που ενώνουν τις δύο όχθες και βοηθούν στη συγκοινωνία. Εγκαταλείποντας τη Νάουσα το ποτάμι σχηματίζει ακόμη έναν μοναδικό καταρράκτη στη θέση «Μπίλη», αμέσως μετά το δημοτικό πάρκο Κιόσκι, όπου με τα νερά της Αράπιτσας συντηρείται μια όμορφη λιμνούλα.

Κατά μήκος του ποταμού έγιναν μελέτες για την εγκατάσταση υδροηλεκτρικών σταθμών, ορισμένοι από τους οποίους ήδη λειτουργούν.

Στον κάμπο...

Κατεβαίνοντας στην πεδιάδα της Νάουσας, η Αράπιτσα με τα νερά της ποτίζει τον εύφορο κάμπο της περιοχής, όπου καλλιεργούνται μηλιές, ροδακινιές κ.λπ.. Από τα νερά της Αράπιτσας ποτίζονται 15.140 στρέμματα.

Η Αράπιτσα σχηματίζοντας ακόμη έναν μεγάλο καταρράκτη στη θέση Μπαχούτσι εγκαταλείπει τον τραβερτίνη και ακολουθεί ήρεμη ροή. Στη συνέχεια περνάει από ένα ακόμη σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, τη Σχολή του Αριστοτέλη, όπου ο μεγάλος Μακεδόνας φιλόσοφος δίδαξε τον Μέγα

Αλέξανδρο. Η Σχολή ήταν λαξευμένη σε βράχους τραβερτίνη, όπου σχηματίζονται πολλά σπήλαια. Στην περιοχή αυτή, στη θέση Νυμφαίων, υπάρχουν πολλά Ισβόρια, μικρές πηγές που ρίχνουν τα νερά τους στην Αράπιτσα.

Στις εκβολές...

Η Αράπιτσα εκβάλλει στην «τάφρο 66», ένα τεχνητό κανάλι, το οποίο κατασκευάστηκε για να συγκρατεί τα νερά των μικρών ποταμών και γενικά να αποστραγγίζει όλα τα νερά της περιοχής μετά την αποξήρανση της λίμνης των Γιαννιτών.

Δυστυχώς το κανάλι αυτό εμφανίζει έντονο πρόβλημα ρύπανσης κυρίως την εποχή του θέρους εξαιτίας των πολλών λυμάτων, που ρίχνουν οι γεωργικές και άλλες βιομηχανίες των Νομών Πέλλας και Ημαθίας καθώς και των πολλών φυτοφαρμάκων που χρησιμοποιούν οι αγρότες. Ευτυχώς τα τελευταία χρόνια λειτουργεί ο σταθμός βιολογικού καθαρισμού των αστικών λυμάτων της Νάουσας, ώστε τουλάχιστον οι αποχετεύσεις τα πόλης να μη ρυπαίνουν επιπλέον το ποτάμι μας.

Στην τάφρο 66 καταλήγει ένα πολύ μικρό μέρος των νερών της Αράπιτσας, διότι μια μεγάλη ποσότητα χρησιμοποιείται για την ύδρευση της Νάουσας, μια ποσότητα για την άρδευση των καλλιεργειών και επίσης ένα πολύ σημαντικό μέρος απορροφάται από τα ασβεστολιθικά πετρώματα. Κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, όταν ελαττώνεται δραματικά η παροχή των πηγών και αυξάνονται οι ανάγκες της άρδευσης δεν περισσεύει καθόλου νερό για να φθάσει στην τάφρο 66.

Βιβλιογραφία

Ομάδα Π.Ε. 3ου Γυμνασίου Νάουσας, Πρ. Σχ. έτους 1991 – 92: «ΒΕΡΜΙΟ το βουνό μας», 1993.
Ομάδα Π.Ε. 3ου Γυμνασίου Νάουσας, Πρ. Σχ. έτους 1995 – 96: «Άλση και Πάρκα της Νάουσας», 1997.

Ομάδα Π.Ε. 3ου Γυμνασίου Νάουσας, Πρ. Σχ. έτους 2004-2005 «Αγιανικόλας και Αράπιτσα».
Ομάδα Π.Ε. 2ου Γυμνασίου Νάουσας, Πρ. Σχ. έτους 1991 – 92: «Αράπιτσα το ποτάμι μας», 1992.

Περιοδικό ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Γ. Δημόπουλος, Εισήγηση σε Σεμινάριο του ΚΠΕ Νάουσας. 2000

ΙΓΜΕ, Γεωλογικός χάρτης περιοχής Βέροιας.

Εικ. 1 Άλσος Αγ. Νικολάου

Εικ. 2 Ο Θεός Όλγανος

Εικ. 3 Οι πηγές της Αράπιτσας

Εικ. 4 Ο καταρράκτης των Στουμπάνων

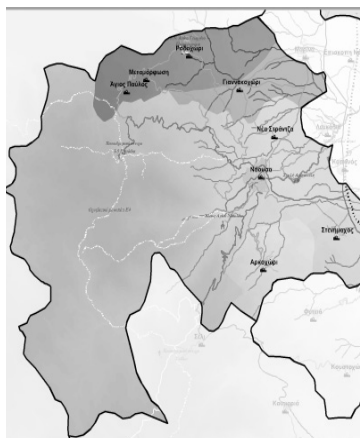
Εικ. 5 Η γέφυρα στους Στουμπάνους

Εικ. 6 Βαμβακοκλωστήριο Μπίλη-Τσίτση

Εικ. 7 Οι ντριστελές

Εικ. 8 Υδατογραφικός χάρτης της Νάουσας

Εικ. 9 Η Σχολή του Αριστοτέλη

Εικ. 10 Σπήλαιο στη Σχολή Αριστοτέλη

Εικ. 11 Ο καταρράκτης στο Μπαχούτσι

Εικ. 12 Οι εγκαταστάσεις του Βιολογικού Σταθμού Νάουσας

Ζιακάκη Μαρία, δασκάλα 8ου Δημοτικού Σχολείου Νάουσας

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ.

Ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας της ΣΤ' τάξης
του 8ου Δημοτικού Σχολείου Νάουσας (2017-2018)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι μαθητές της ΣΤ' τάξης του 8ου Δημοτικού Σχολείου Νάουσας εκπόνησαν κατά το σχολικό έτος 2017-2018 ένα Σχέδιο Εργασίας Τοπικής Ιστορίας με θέμα: «Η Επανάσταση και ο Χαλασμός της Νάουσας του 1822. Η συμβολή της στον αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας». Το σχέδιο εργασίας εντάσσεται στο μάθημα Ιστορίας και συγκεκριμένα, στην Ενότητα: «Η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830)».

Οι μαθητές της ΣΤ' τάξης προσέγγισαν διαθεματικά το θέμα της επανάστασης της Νάουσας μέσα από τα μαθήματα της Γλώσσας, της Ιστορίας, των Θρησκευτικών, της Γεωγραφίας, της Πολιτικής & Κοινωνικής Αγωγής, της Πληροφορικής, της Θεατρικής Αγωγής και των Εικαστικών. Στο πλαίσιο των διάφορων δραστηριοτήτων βιωματικού χαρακτήρα του σχεδίου, πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικές επισκέψεις στις παραδοσιακές συνοικίες της πόλης, στο Λύκειο Ελληνίδων, στο Λαογραφικό Μουσείο Νάουσας, στους Στουμπάνους, στη Δημοτική Βιβλιοθήκη και στο χώρο θυσίας στο πλακόστρωτο του πάρκου της πόλης. Η παρουσίαση του σχεδίου εργασίας έλαβε χώρα την ημέρα του σχολικού εορτασμού της 25ης Μαρτίου στην αίθουσα εκδηλώσεων του 8ου Δημοτικού Σχολείου Νάουσας.

Στο παρόν άρθρο θα παρουσιασθούν μερικές παράμετροι του σχεδίου εργασίας.

Λέξεις κλειδιά: Σχέδιο εργασίας, Νάουσα, Ζαφειράκης, επανάσταση, Αράπια.

Ι. Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι μαθητές και οι μαθήτριες της ΣΤ' τάξης που συμμετείχαν ήταν οι: Δολδούρη-Σαριδάκη Αριάδνη, Θεοδωροπούλου Αικατερίνη, Καισαρίδης Γρηγόριος, Καραμπινέση Κωνσταντίνα, Λαδά Γεωργία, Μάστορα Μαρία, Μόνα Μαρία-Αποστολία, Μπαμίχας Χρήστος, Νόλτση Μαρία, Παπαγιάννης Θεό-

δωρος, Παπαχαρίτων Θεοδώρα, Παρούτη Άννα- Μαρία, Σαράντης Γεώργιος, Σταμένου Μαρία-Ιωάννα, Στόιος Πέτρος.

Ως εποπτεύουσα εκπαιδευτικός του σχεδίου εργασίας ανέλαβε η δασκάλα της ΣΤ΄ τάξης, Ζιακάκη Μαρία.

II. ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΗΣ ΣΤ΄ ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το σχέδιο εργασίας είναι αφιέρωμα στη δική μας επανάσταση, στην επανάσταση της Νάουσας της Μακεδονίας και τη συμβολή της στον απελευθερωτικό αγώνα του ελληνικού έθνους. Και επειδή λαός χωρίς παρελθόν ισοδυναμεί με λαό χωρίς μέλλον, κρίνεται απαραίτητη και η μελέτη της τοπικής μας ιστορίας.

Εμείς, ως παιδιά- απόγονοι των αγωνιστών της Νάουσας και ως μαθητές της ΣΤ΄ τάξης, που το σημαντικότερο αντικείμενο μελέτης της φετινής μας Ιστορίας είναι η Μεγάλη Επανάσταση (1821-1830), νιώσαμε χρέος μας, να ερευνήσουμε, να μελετήσουμε, να γνωρίσουμε και να γνωρίσετε μαζί μας την Ιστορία της Νάουσας στην Επανάσταση του '21, δεδομένου ότι το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας της ΣΤ΄ τάξης αφιερώνει μια μόνο παράγραφο για την Επανάσταση της Μακεδονίας και ελάχιστες γραμμές για τον ξεσηκωμό της πόλης μας. Η Επανάσταση της Νάουσας μένει στο περιθώριο των μεγάλων γεγονότων της Ελληνικής Ιστορίας, ενώ θα έπρεπε να αποτελεί φωτεινό σταθμό της. Τότε θρήνησε ολόκληρη η αγωνιζόμενη Ελλάδα με την καταστροφή της και τα εγκλήματα κατά το Ολοκαύτωμά της, αργότερα έως και σήμερα ξεχάστηκε και δεν τιμάται όσο της αξίζει. Γιατί;

Το ερώτημα αυτό μάς οδήγησε στην απόφαση να εκπονήσουμε το σχέδιο εργασίας: «Η Επανάσταση και ο Χαλασμός της Νιάουσας» και να πάρουμε τις απαντήσεις μας ερευνώντας και μελετώντας ως ομάδα εργασίας τη δική μας δοξασμένη Νάουσα της Επανάστασης και του Χαλασμού της μόλις ένα χρόνο μετά το 1821.

III. ΕΠΑΦΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΤΟΥΣ.

Οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης ταξίδεψαν στο χώρο και στο χρόνο και ήλθαν σε επαφή με το ηρωικό παρελθόν της πόλης τους. Ειδικότερα, εκτός από τις ιστορικές πηγές για την επανάσταση της Νάουσας, ερεύνησαν ξεχωριστά για τους οπλαρχηγούς της Νάουσας, όπως το Ζαφειράκη Θεοδοσίου Λογοθέτη, τον Τάσο Καρατάσιο, τον Αγγελή Γάτσο, το Δημήτριο ή Τσάμη Καρατάσο, το Νικόλαο Κασομούλη και το Θεόφιλο Καΐρη.

Παράλληλα, συγκέντρωσαν πληροφορίες για το δρώμενο του Γενίτσαρου ή Γιανίτσαρου και Μπούλας, καθώς και για τις ενδυμασίες τους. Ξεχωριστό κεφάλαιο της έρευνάς τους αποτέλεσε η ναουσαΐκη ενδυμασία, ανδρική και γυναικεία, που ανάγεται χρονικά στο 18ο και 19ο αιώνα, περίοδο που ενδιέφερε τους μαθητές και τις μαθήτριες στο πλαίσιο υλοποίησης του

σχεδίου εργασίας τους. Παρατήρησαν, επίσης, και κατέγραψαν όλα εκείνα τα γλωσσικά στοιχεία, που χρησιμοποιούν στην πόλη τους και τους διαφοροποιούν από μέρη της υπόλοιπης Ελλάδας. Τέλος, δραματοποίησαν την ιστορία της επανάστασης της Νάουσας.

IV. ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Μετά από έρευνα της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και μετά από τις επισκέψεις στο Λύκειο Ελληνίδων και το Λαογραφικό Μουσείο Νάουσας, οι μαθητές και οι μαθήτριες του 8ου Δημοτικού Σχολείου συγκέντρωσαν πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με τις παραδοσιακές ενδυμασίες της πόλης τους. Παραθέτουμε στοιχεία για τη γυναικεία ενδυμασία.

Η παραδοσιακή γυναικεία ναουσαίικη φορεσιά ανήκει στις αστικές φορεσιές της Μακεδονίας του 18ου και 19ου αιώνα και αποτελείται από πολλά ρούχα και εξαρτήματα. Παρουσιάζει σημαντικές διαφορές ανάλογα με την ηλικία, την οικονομική και την κοινωνική κατάσταση και ξεχωρίζει ως προς την ποιότητα των υφασμάτων και τον πλούτο των κεντημάτων της. Οι κόρες έπαιρναν ως προίκα όλο τον αναγκαίο ρουχισμό για κάθε περίπτωση και ηλικία. Όχι μόνο οι πλούσιες νέες, αλλά και οι φτωχότερες, προικίζονταν με ρούχα και σκεπάσματα που αρκούσαν για το υπόλοιπο της ζωής τους, πολλά από τα οποία περίσσευαν αφόρετα και τα προικοδοτούσαν στις κόρες τους. Η γυναικεία φορεσιά στοίχιζε μια ολόκληρη περιουσία και για το λόγο αυτό, τα φορέματα συνυπολογίζονταν στο τίμημα της προίκα. Επιπλέον, μόνον άνδρες ράφτες έραβαν και κεντούσαν όλα τα ρούχα στη γυναικεία φορεσιά. Οι ίδιοι έκαναν και τα χρυσά κεντήματα στα φουστάνια, τους επενδύτες και τα κεφαλοκαλύμματα.

Ειδικότερα, η γυναικεία φορεσιά αποτελείται από τα εξής μέρη: α) το μεταξωτό, κασμιρένιο πουκάμισο, που υφαινόταν στον αργαλειό και ο διάκοσμός του γινόταν με χρυσό κέντημα και μπιμπίλα. β) Το κοντόμεσο φουστάνι, που φέρει εφαρμοστό μπούστο και φαρδιά φούστα, με καλοσιδερωμένες πιέτες. Αποτελείται από δυο τμήματα: τον κορμό, εφαρμοστά ραμμένο, και τη φούστα αρκετά φαρδιά με σουφρες (πτυχές), που διαμορφώνονται σε πιέτες. Ο κορμός μπροστά έχει λαιμόκοψη, η οποία καταλήγει σε ημικύκλιο άνοιγμα, τη σκάλα. Το νυφικό φουστάνι φοριόταν και ως επίσημο. Είναι μονόχρωμο σε απαλούς χρωματισμούς και χρυσοκέντητο. Το δεύτερο φουστάνι είναι μεταξωτό κλαδωτό, σε πιο έντονα χρώματα και με λιγότερο χρυσό κέντημα. Το τρίτο φουστάνι είναι μεταξωτό με χρυσά, και το τέταρτο, είναι πάντα μάλλινο, με χάρτζια. γ) Η τραχηλιά, ορθογώνιου σχήματος με ένα κατακόρυφο άνοιγμα στο κέντρο, που τη χωρίζει σε δυο ίσα μέρη. Ιδιαίτερο γνώρισμα της τραχηλιάς είναι το πλούσιο χρυσό κέντημα και η δαντέλα, με τους πολλούς και περίτεχνους συνδυασμούς. δ) Το μαφέσι, ένα μεταξωτό τετράγωνο ύφασμα που το δίπλωναν σχηματίζοντας ένα λεπτό ζωνάρι. Μπαίνει πάνω από την τραχηλιά, περίπου στο κέντρο της

σκάλας του φορέματος. ε) Το κατασάρκι. Πρόκειται για φανέλα χωρίς μανίκια, άσπρη βαμβακομάλλινη, υφαντή στον λίτο, που φορούσαν οι Ναουσαίες για εσώρουχο, χειμώνα – καλοκαίρι. στ) Έτερα, γυναικεία εσώρουχα που κατασκευάζονταν από χασέ ή υφαντό άσπρο πανί. ζ) Τα κισμιρένια μανικάκια, συμπλήρωμα της γυναικείας φορεσιάς, τα οποία φοριούνταν κάτω από τα μανίκια του φορέματος. η) Το μεταξωτό μαντιλάκι, που το έβαζαν οι παντρεμένες Ναουσαίες μπροστά, στο ζωνάρι της ποδιάς τους. θ) Το λιμπαντί, δηλαδή μια κοντή, εφαρμοστή, μανικωτή ζακέτα, που λειτουργούσε ως επανωφόρι. ι) Η σαλαμάρκα, που ήταν το νυφικό πανωφόρι. Ραβόταν όπως και το λιμπαντί, αλλά μόνο με χρυσόνημα. ια) Το μακρυλέμπαντο, το χειμωνιάτικο πανωφόρι, που ήταν πιο κοντό από το φουστάνι. ιβ) Η σκουρτέλα, ένα βαρύ χειμωνιάτικο επανωφόρι με φαρδιά χρυσαφί ή μπεζ γούνα στα μπροστινά φύλλα της. ιγ) Το κοντογούνι, ένας γούνινος στρογγυλευμένος γιακάς σε χρυσαφί χρώμα, ραμμένος σε γιλέκο από φόδρα. Φοριόταν κάτω από το λιμπαντί ή τη σαλαμάρκα, την άνοιξη, το φθινόπωρο και το χειμώνα.

Τα υπόλοιπα παρελκόμενα της ναουσαϊκής ενδυμασίας ήταν η ποδιά, η ζώστρα, το ζωνάρι, το κεφαλοκάλυμμα, οι κάλτσες, τα παπούτσια. Οι ποδιές ποίκιλαν ανάλογα με την ηλικία και την περίσταση: α) Η νυφική ποδιά ήταν από μεταξωτό ύφασμα, πάντα όμοιο με το φόρεμα, κεντημένη ολόγυρα με χρυσογάτανα. β) Η δεύτερη ποδιά ήταν μεταξωτή και εμπριμέ. γ) Η τρίτη και η τέταρτη φοριούνταν με τα ανάλογα μεταξωτά ή μάλλινα φουστάνια, αλλά υπήρχαν και απλές ποδιές χωρίς κέντημα, για τα καθημερινά φουστάνια.

Από την άλλη πλευρά, η ζώστρα, είναι ένα πολύ μεγάλο τετράγωνο μαντίλι, συνήθως μεταξωτό, μάλλινο ή λαχουρένιο, το οποίο διπλωμένο στα δύο σε τρίγωνο, περιβάλλει τη μέση και τους γοφούς και δένεται αριστερά με κόμπο. Αντίστοιχα, το ζωνάρι είναι υφαντό, μεταξωτό, δίμιτο, υφασμένο στον αργαλειό ή μεταξωτό αγορασμένο. Το μάκρος τους ήταν συνήθως δύο μέτρα και στο τελείωμά τους είχαν κρόσσια, με καφασωτό δέσιμο.

Ένα από τα βασικά εξαρτήματα της ναουσαϊκής γυναικείας φορεσιάς είναι το κεφαλοκάλυμμα. Η Ναουσαία έβαζε για πρώτη φορά στον γάμο της φούντα ή τιπιλούκι. Επρόκειτο για δώρο, που το έκανε πάντα ο γαμπρός. Η φούντα αποτελούνταν από κόκκινο φέσι, που πάνω του υπήρχε ένα μικρό στρογγυλό χρυσοκέντημα, ο τεπές, και ολόγυρα πυκνά χρυσά κρόσσια. Άξιο προσοχής είναι το μακεδονικό εξάχτινο ή οκτάχτινο αστέρι κεντημένο στον τεπέ του ναουσαϊκού κεφαλοκαλύμματος. Οι ηλικιωμένες Ναουσαίες ή εκείνες που πενθούσαν φορούσαν το φιτόσι, φτιαγμένο από μαύρο ή κόκκινο φέσι και καλυμμένο ολόκληρο με πυκνό στρώμα από μαύρο φλος μετάξι. Στο κάτω τμήμα του έδεναν σκουρόχρωμο ή μαύρο απόγο. Στην καθημερινότητά τους, οι γυναίκες της Νάουσας φορούσαν την τσίπα ή το τσίπινο, δηλαδή ένα βαμβακερό ή μεταξωτό τετράγωνο μαντήλι.

Όσον αφορά την υπόδησή τους, εκτός της οικίας τους φορούσαν τα στιβάγια, ένα είδος κοντής δερμάτινης μπότας, που είτε κούμπωνε μπροστά με φόδες είτε ήταν δετή με κορδόνια. Εντός της οικίας τους έβαζαν ξύλινες παντόφλες, τις λεγόμενες γκαλέτζες.

Υ.ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Κρίθηκε σκόπιμο οι πληροφορίες που συγκέντρωσαν οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποτελέσουν τη βάση για ένα σενάριο θεατρικής παράστασης, που αποτελείται από 2 σκηνές και στο οποίο έλαβαν μέρος όλοι οι μαθητές και μαθήτριες. Η Α' σκηνή φέρει τον τίτλο «Στον πύργο του Ζαφειράκη» και η Β' «Στους Στουμπάνους – Μακρυνίτσα». Για λόγους οικονομίας, δεν περιλαμβάνονται τα κείμενα του αφηγητή, καθώς και οι διάλογοι της Β' σκηνής.

Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

ΣΚΗΝΗ Α'

Είναι Απρίλης του 1822. Βρισκόμαστε στο σπίτι του Ζαφειράκη Θεοδοσίου στη Νάουσα. Ο Αμπντούλ πασάς πολιορκεί στενά την επαναστατημένη πόλη. Οι Ναουσαίοι την υπερασπίζονται με ηρωισμό, αλλά αβοήθητοι. Βρίσκονται σε δύσκολη θέση. Οι οπλαρχηγοί της Νάουσας συγκεντρώθηκαν στην οικία του Ζαφειράκη για να συζητήσουν.

– Γιατί μας κάλεσες απόψε Ζαφειράκη; Τι μαντάτα έχεις να μας πεις; Μήπως έφτασε βοήθεια από την Πελοπόννησο;

– Όχι!

– Μην άνοιξε τάχα πόλεμο ο Μόσκοβος με την Τουρκιά;

– Ούτε.

– Τότε τι θα μας πεις;

– Αδέρφια, ένα χρόνο τώρα κρατάμε με τα δόντια τη Νάουσα!

– Δείξαμε στον Κεχαγιάμπεη τι θα πει ελληνικό ντουφέκι!

– Πολεμήσαμε μόνοι κι αβοήθητοι μακριά απ' τ' αδέρφια μας του Μοριά και της Ρούμελης.

– Μόνοι, αλήθεια, μα κάναμε θαύματα!

– Ναι, καπετάνιε, αλλά τα πράγματα ζόρισαν τώρα. Ο εχθρός άλλαξε σχέδια.

– Δηλαδή;

– Ο σουλτάνος είδε κι απόειδε πως ο Κεχαγιάμπεης δεν κάνει τίποτα και τον έπαψε. Στέλνει τώρα στο πόδι του τον Αμπντούλ με μεγάλο λεφούσι.

– Καλώς να κοπιάσει!

– Τον πρόσταξε λένε: «Η τη Νάουσα ή το κεφάλι σου!»

– Έρχεται από τη βίγλα του κάστρου ο καπετάν-Γάτσος!

– Κάτι σοβαρό θα 'ναι.

– Ο Αμπντούλ έφτασε κιόλας έξω από την πόλη! Χιλιάδες πεζοί και καβαλαραίοι! Μαυρολογάει ο κάμπος απ' το τούρκικο ασκέρι. Έστησε αγνάντια μας

δυο κανόνια και χτυπάει τώρα τις καστρόπορτες.

(μπαίνει τρέχοντας) – Καπεταναίοι, γράμμα απ' τον Αμπντούλ.

– Πώς πέρασες, ωρέ, από τα τείχη;

– Με πιάσανε οι Τούρκοι στο χτήμα μου. Με πήγαν ίσια για την κρεμάλα, όταν με είδε ξάφνου ο πασάς: «Αφήστε τον, λέει, τον γκιαούρη. Θα τον στείλω με γραφή μέσα στην πόλη.» Έβγαλε τότε και μου 'δωσε το γράμμα. Ορίστε!

– Κάποιον άγιο είχες παλικάρι μου! Φτηνά τη γλίτωσες.

(Ανοίγει το γράμμα και διαβάζει)

«Καπεταναίοι της Νάουσας, είμαι ο Αμπντούλ πασάς. Έχω εντολή να πατήσω τη Νάουσα. Αν το θέλετε, έρχομαι σα φίλος, αν όχι, σαν εχθρός. Όπως σας αρέσει. Αν θέλετε να μπω σα φίλος, παραδώστε μου την πόλη και προσκυνήστε... Αν πάλι αρνηθείτε, το κρίμα στο λαιμό σας. Φωτιά θα κάψει τη Νάουσα απ' άκρη ως άκρη. Περιμένω ως το βράδυ την απάντησή σας. Αύριο θα ναι αργά.

Αμπντούλ Πασάς »

– Μας φοβερίζει το σκυλί!

– Μας έβαλε το μαχαίρι στο λαιμό!

– Θέλει να μας κιουτέψει και να ρίξουμε τ' άρματα!

– Θα πάρει την απάντηση που του πρέπει!

– Αδέρφια, οι στιγμές που περνάμε είναι κρίσιμες. Πρέπει να σκεφτούμε τι θα κάνουμε.

– Πρώτα - πρώτα, πρέπει ν' απαντήσουμε στον πασά.

– Μία είναι η απάντησή μας: Της Νάουσας το κάστρο δεν προσκυνάει. Σύμφωνοι, αδέρφια;

ΟΛΟΙ: – Σύμφωνοι!!! Ελευθερία ή θάνατος!!!

– Μάλλον ξέχασε τι είπε ο Αλή-Πασάς για τη Νάουσα!

– Τα Γιάννενα με γέρασαν μα η Νάουσα θα με πεθάνει!!!!

ΟΛΟΙ: – Να ζήσει η Νάουσα!!!

– Ετοιμάσου να πας την απάντησή μας στον πασά. Θα σου δώσω γραφή.

– Ναι, καπετάνιε μου, θα πάω !Δεν τους φοβάμαι!

– Μπράβο, παλικάρι μου!

– Άφησέ τον! Δεν τους εμπιστεύομαι. Καπετάν-Ζαφειράκη, το βράδυ, πριν πέσει ο ήλιος, βάλε τελάλη ψηλά απ' το κάστρο να φωνάξει στον πασά: «Τα κλειδιά της Νάουσας είναι κρεμασμένα στις μπούκες των καριοφιλίων μας! Έλα να τα πάρεις!»

ΟΛΟΙ: – Ελευθερία ή θάνατος!!!

– Σύμφωνοι, αδέρφια. Μένει τώρα να δούμε πώς θα οργανώσουμε την άμυνα.

– Τι λες εσύ, καπετάν-Καρατάσο;

– Οι Ναουσαίοι θα πολεμήσουν και πάλι σα λιοντάρια.

– Θα νικήσουμε τον Αβδούλ όπως νικήσαμε και τον Κεχαγιάμπεη.

- Λίγο ακόμη να κρατήσουμε και φτάνει η βοήθεια από την Πελοπόννησο.
- Καπεταναίοι! Τούτη τη μεγάλη ώρα, που η πατρίδα κινδυνεύει, δεν πρέπει να κρυβόμαστε ...
- Ξηγήσου, καπετάνιε, τι θες να πεις;
- Βοήθεια ας μην περιμένουμε από πουθενά. Ας το πάρουμε απόφαση!
- Πώς; Ο Υψηλάντης μας το υποσχέθηκε! Δε μπορεί, θα κρατήσει το λόγο του!
- Δε λέω πως θα μας γελάσει! Αλλά και να θελήσει δε θα μπορέσει να μας βοηθήσει. Μην ξεχνάτε πως τ' αδέρφια μας εκεί κάτω πολεμούν σκληρά. Δεν περισσεύει ούτε ένας άντρας.
- Τότε πρέπει να δούμε πόσο θ' αντέξουμε την πολιορκία;
- Ας το πάρουμε απόφαση. Θα στηριχτούμε στις δικές μας δυνάμεις.
- Δεν έχουμε εφόδια πια. Οι ζαερέδες τελείωσαν. Ο κόσμος πεινάει.
- Έχω το σχέδιό μου.
- Ν' ακούσουμε.
- Λέω να στείλουμε τα γυναικόπαιδα σε σίγουρο μέρος. Εδώ θα μείνουν οι άντρες. Έτσι θα πολεμήσουμε καλύτερα και τα τρόφιμα θα μας φτάσουν.
- Σωστά, μα πού να τα στείλουμε; Οι Τούρκοι πιάσανε όλα τα πόστα.
- Έχω μια ιδέα! Να στείλουμε τα γυναικόπαιδα στην Αράπιτσα! Τι λέτε;
- Φρόνιμη η σκέψη σου.
- Το μέρος είναι σχεδόν αδιάβατο απ' τον εχθρό. Ολόγυρα γκρεμός και κάτω το ποτάμι.
- Λίγα ντουφέκια εκεί θα κρατήσουν μακριά τους Τούρκους.
- Χρειαζόμαστε γυναίκες ψυχωμένες να μπουν μπροστά, να δώσουν θάρρος στις άλλες.
- Σωστά.
- Οι Ναουσαίες δεν κιουτεύουν!!!
- Ό,τι έχουμε χαλάλι για την πατρίδα! Τα σπίτια μας, οι γυναίκες μας, τα παιδιά μας ...

ΟΛΟΙ:- Όλα για την πατρίδα!!!!

- Εμπρός, αδέρφια, πάμε! Καθένας στη θέση του! Λευτεριά ή θάνατος!!!

ΟΛΟΙ:- Λευτεριά ή θάνατος!!!

VII. ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΝΑΟΥΣΑΙΚΗΣ (ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ) ΓΛΩΣΣΑΣ

Οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με λέξεις, που χρησιμοποιούσαν και χρησιμοποιούν οι συμπολίτες τους. Ενδεικτικά, καταγράφηκαν οι ακόλουθες.

Γκιούμι: μεταλλικό δοχείο νερού σαν κανάτα. Μεταφορικά, έτσι αποκαλείται ο Ναουσαίος με «πολλή αγάπη» από κατοίκους των γειτονικών χωριών και όχι μόνο.

Γκραγκλιάνος: λαϊμός.

Γούσια: το δέρμα του λαιμού, που κρέμεται.	Ζμπουρνώ: σπρώχνω.
Ζουβανός: πολυχρηστικό, αναδιπλούμενο, οδοντωτό, καμπυλωτό και αιχμηρό εργαλείο καθημερινής χρήσης.	Καμπαρντίζω: καμαρώνω.
Μούτος: σιωπηλός, άλαλος	Μούτσκα: πρόσωπο
Μούχος: χνούδι του ροδάκινου.	Νταρμαντάρ: ακαταστασία, άνω κάτω.
Ντούντου: η μεγαλύτερη σε ηλικία θεία.	Ουλούρμι: αρκετά, φτάνει τόσο.
Παϊαντζίδα: αράχνη.	Παλαγίζω: ψάχνω.
Πισκίρι: πετσέτα προσώπου.	Πουστάβι: μεγάλος νεροχύτης.
Ρότσκα: μύτη.	Σέγκια: κοκκαλάκια της άρθρωσης του γονάτου των αιγοπροβάτων, με τα οποία έπαιζαν τα παιδιά.
Σιουσιάρκα: Αυτό που μένει από τη ρόκα (καλαμπόκι).	Σουλούπι: ο σωματότυπος.
Ταξιράτι: συμφορά.	Τρικόμπι: αυχένας
Τσιαμπάς: το μπροστινό μέρος των μαλλιών (πάνω απ' το μέτωπο).	Τσιατπατ: περίπου.
Τσιμουριάζω: ανατριχιάζω.	Φαλκίδι: σιδερένιο εργαλείο κοπής ξύλων.
Φισφισού: η υποχόνδρια, καθαρή γυναίκα.	Φουρνιτάρα: λαγάνα.
Χατάς: ζημιά.	Χαντούμης: ανόητος.

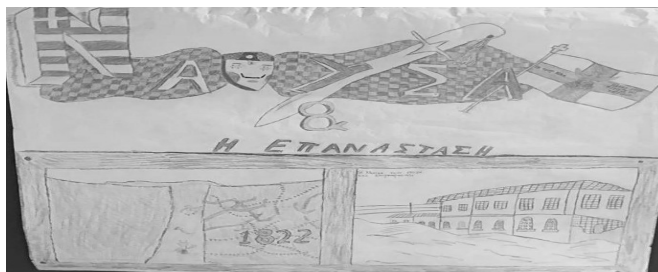
Φυσικά υπάρχουν και άλλες πολλές λέξεις, που μένουν «ζωντανές» στο λεξιλόγιο των Ναουσαίων. Το «ταξίδι» συνεχίζεται...

VIII. ΠΗΓΕΣ

Αποστόλου, Στ. (1989). *Το γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας*. (Φωνητική Μορφολογία). Νάουσα. Βασδραβέλης, Ι. (1982). *Η Νάουσα κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας*. (Διάλεξη του ιστορικού – συγγραφέα Γιάννη Βασδραβέλλη). Νάουσα.
Κούλης, Κ. (2007). *Ένας γέρον αγωνιστής Νιαουστεύς θυμάται...* Αθήνα: ΕΛΒΕΚΑΛΤ-ΕΠΕ.
Μπαίτσης, Τ. (2003). *Ο Κύκλος της Ζωής και το Δημοτικό Τραγούδι της Νάουσας*. Νάουσα: Όμιλος Γενίτσαροι και Μπούλες.
Μπιάτσας, Θ. (2009). *«Νάουσα». Νιάουστα*. Νάουσα: ΚΕΠΑΠ.
Σαμάρα, Θ. *Στου Βερμίου την Αντάρα*.
Στουγιαννάκης, Ε. (1993). *Ιστορία της Πόλεως Ναούσης. Από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822 (Κατά ανέκδοτο σχέδιασμα Δ. Πλαταρίδη (Γ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Πολιτιστική Εταιρεία «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος».
Ταούλας, Ν. (2008). *Νιάουστα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
Τρικούπης, Σπ. (1971). *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*. Τόμος Β'. Αθήνα: Π. ΑΣΛΑΝΗΣ.
Τσιώμης, Γρ. (1959). «Η δοξασμένη Νάουσα στον αγώνα του Εικοσιένα». *Φωνή Ναούσης*.
Φιλιππίδης, Ν. (1881). *Η Επανάστασις και η Καταστροφή της Ναούσης*. *Ιστορική πραγματεία αναγνωσθείσα εν τω Φιλολογικώ Συλλόγῳ Παρνασσώ*. Αθήνα: Αφοί Βαρβαρήγου.
www.dimosnaousas.gr/el/node/125
www.dancearchive.gr/issue.php?id=76
www.konaki.gr

VI. ΑΦΙΣΕΣ - ΣΚΗΝΙΚΑ ΜΑΘΗΤΩΝ

Οι μαθητές εμπνεύστηκαν και δημιούργησαν τις αφίσες και τα σκηνικά για το θεατρικό τους.

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Δρ. Εκκλ. Ιστορίας

Κατάλοιπα της Ιεράς Μονής Παμμεγίστων Ταξιαρχών Ναούσης στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας

*Στη μνήμη των πατέρων
της μονής Ταξιαρχών Ναούσης*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σύσταση της Ιεράς Μονής των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ Ναούσης έχει συνδεθεί με τη ζωή και τη δράση του οσίου Θεοφάνη του Νέου, πολιούχου Ναούσης (16ος αι.). Στα τέλη του 18ου και κατά τη διάρκεια του πρώτου τετάρτου του 19ου αιώνα φαίνεται ότι το μοναστήρι υπέστη βανδαλισμούς από τους Οθωμανούς, με αποτέλεσμα η λειτουργία του να διακοπεί πλέον οριστικά. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εξαφανιστούν πολλά από τα τεκμήρια της διαχρονικής του πορείας, δυσχεραίνοντας την έρευνα της ιστορικής του εξέλιξης. Ελάχιστα τεκμήρια και πληροφορίες που συνδέονται με το μοναστήρι των Ταξιαρχών έχουν εντοπιστεί σε περιοχές εκτός Ναούσης, αποτελώντας πολύτιμες πηγές πληροφόρησης για διάφορες όψεις της ιστορίας του. Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται πληροφορίες για ένα άγνωστο λειτουργικό κειμήλιο της Μονής Ταξιαρχών, το οποίο σήμερα φυλάσσεται στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας. Πρόκειται για ένα παλαιότυπο Μηναίο των αρχών του 19ου αιώνα, το οποίο μας παρέχει σημαντικές ενδείξεις και πληροφορίες για τις προσπάθειες ανασύστασης του μοναστηριού, μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αιώνα.

Λέξεις κλειδιά: Μονή Ταξιαρχών Νάουσας, Μονή Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βέροιας

1. Εισαγωγικά

Η ίδρυση της μονής των Παμμεγίστων Ταξιαρχών της Νάουσας έχει συνδεθεί με τη ζωή και τη δράση του οσίου Θεοφάνη του Νέου, πολιούχου Ναούσης, ο οποίος ασκήτευσε στην περιοχή κατά το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα¹. Σημαντική μαρτυρία για την ιστορία της μονής αποτελεί η ύπαρξη μίας ενεπίγραφης μαρμάρινης πλάκας που διασώζει τα αρχικά ΤΚ ΠΓ / ICXC ΝΙ ΚΑ και την χρονολογία [Inδικτιώνος] ζρα΄ (1593), η οποία σήμερα βρίσκεται εντοιχισμένη σε παρακείμενο ξενώνα της μονής².

Οι εγκαταστάσεις και το καθολικό του μοναστηριού φαίνεται ότι κατεστράφησαν σε κάποια από τις πολιορκίες της Νάουσας από τα στρατεύματα του Αλή – πασά των Ιωαννίνων³, στο μεταίχμιο μεταξύ των τελευταίων ετών του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα⁴. Όπως πληροφορούμαστε από σχετική επιγραφή, η οποία σήμερα σώζεται στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Νάουσας, το καθολικό του μοναστηριού ανοικοδομήθηκε εκ νέου κατά το έτος 1811, επί αρχιερατείας του μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Χρυσάνθου (1799 – 1811), με την επιμέλεια και επιστασία του ηγουμένου του μοναστηριού ιερομονάχου Ζαχαρία⁵.

Με την επανάσταση της Νάουσας του 1822 το μοναστήρι φαίνεται ότι υπέστη νέους βανδαλισμούς και καταστροφές, με αποτέλεσμα να διακοπεί για ακόμη μία φορά η λειτουργία του. Οφείλουμε να επισημάνουμε το ενδεχόμενο ανασύστασης και επαναλειτουργίας του μοναστηριού για τρίτη φορά (και μετά την επανάσταση του 1822), μέχρι και το έτος 1854, οπότε

- 1 Παντελεήμων Καλπακίδης (μητροπολίτης Βεροίας), Ο ιδρυτής της μονής των Ταξιαρχών και πολιούχος της Ναούσης όσιος Θεοφάνης ο νέος, Νάουσα 1998.
- 2 Σχετικά με την επιγραφή της συγκεκριμένης στήλης έχουν στο παρελθόν διατυπωθεί διάφορες απόψεις, κυρίως από τους Εμμ. Βαλσαμίδα, Γ. Χιονίδη, Γ. Στογιόγλου και μοναχό Πορφύριο Σιμωνοπετρίτη (Μπατσάρά). Ορθότερη ερευνητικά φαίνεται η τοποθέτηση του σημερινού ηγουμένου της μονής Τιμίου Προδρόμου (Σκήτης) Βεροίας αρχιμ. Πορφυρίου Μπατσάρα, ο οποίος αποδίδει τα αρχικά ΤΚ ΠΓ ως Τ[όπος] Κ[ρανίου] Π[αράδεισος] Γ[έγονε] βλ. Γιάννης Καρατσιώλης, “Η κτιτορική πλάκα στη Μονή Ταξιαρχών Νάουσας (Μια νέα άποψη του μοναχού π. Πορφυρίου Σιμωνοπετρίτη)”, Νιάουστα 81 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1997) 4 – 5. Σχετικά με το ζήτημα των διαφόρων απόψεων βλ. Καλπακίδης, Ο ιδρυτής, ό.π., 26 – 29 και Δημήτριος Αγγ. Παπάζης, “Το μετόχι της μονής Ταξιαρχών στη Νάουσα και η προσφορά του στην παιδεία, με βάση ανέκδοτα έγγραφα και άλλα στοιχεία”, Προσωπογραφικά και Ιστορικά – Πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων και ημερίδων [Ι.Μ.Β.Ν.Κ.], Βέροια 2009, 226 – 232.
- 3 Εμμανουήλ Στ. Βαλσαμίδα, Η πάλη της Νάουσας με τον Αλή πασά και οι ξένες δυνάμεις, Νάουσα 2013.
- 4 Γεώργιος Στογιόγλου, “Η εκκλησία και τα σχολεία στη Νάουσα”, Νάουσα 19ος – 20ος αιώνας [Πολιτιστική Εταιρεία Νάουσας «Αναστάσιος Μχαήλ ο Λόγιος»], Νάουσα 1999, 73 – 75.
- 5 Ευστάθιος Ι. Στουγιαννάκης, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822 (κατά ανέκδοτον σχεδιάσμα Δ. Πλαταρίδου), Θεσσαλονίκη 1993: 27.

η λειτουργία των μοναστηριών του Βερμίου τερματίστηκε με εντολή των οθωμανικών αρχών, υπό την πρόφαση ότι τα μοναστήρια αυτά λειτουργούσαν ως καταφύγια ληστών, όπως προκύπτει από πληροφορίες που διασώζονται σε σχετικό πρακτικό των Αντιπροσώπων της Κοινότητας Ναούσης του 1914⁶. Από τη δεκαετία του 1860 ως το μοναδικό υφιστάμενο μοναστήρι της Νάουσας, (υπαγόμενο στη δικαιοδοσία της μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης) εμφανίζεται το μοναστήρι της Παναγιωπούλας, το οποίο διοικούνταν από ειδική προς τον σκοπό αυτό Εκκλησιαστική Επιτροπή⁷.

Β. Διασωθέντα κειμήλια του μοναστηριού των Ταξιάρχων Ναούσης

Παρά τις καταστροφικές συνέπειες της επανάστασης του 1822 στη Νάουσα, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τον σφαγιασμό και εξανδραποδισμό των κατοίκων της πόλης, καθώς και την λειηλασία των υπάρχοντων της, φαίνεται ότι ορισμένα κειμήλια προερχόμενα από ναούς και μοναστήρια της περιοχής κατορθώθηκε να διασωθούν, είτε διότι είχαν μεταφερθεί προηγουμένως σε άλλες περιοχές, είτε επειδή πωλήθηκαν ως λάφυρα μετά από την ατυχή έκβαση της επαναστατικής προσπάθειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διάσωση ενός κεντητού επιταφίου του μοναστηριού της Υπαπαντής Νάουσας, ο οποίος πωλήθηκε το 1818 στο ναό της Παναγίας Βελβεντού Κοζάνης, όπου φυλάσσεται μέχρι και σήμερα⁸. Επίσης, στο ναό του Αγίου Γεωργίου Ασβεστοχωρίου Θεσσαλονίκης διασώθηκε μία λειψανοθήκη του 1812, προερχόμενη από το ναό της Παναγίας Νάουσας⁹, όπως πληροφορούμαστε από σχετική εγχάρακτη επιγραφή¹⁰. Η λειψανοθήκη περιέχει τεμάχια λειψάνων των αγίων Παντελεήμονος, Θεοδοσίου του Κοινοβιάρχου και Προκοπίου. Αν και δεν γνωρίζουμε με ασφάλεια το πώς έφθασε το συγκεκριμένο κειμήλιο από τη Νάουσα στο Ασβεστοχώρι, καθώς δεν έχουν διασωθεί συμπληρωματικές αρχειακές πληροφορίες όπως συμβαίνει με την περίπτωση του επιταφίου της Υπαπαντήςπου πωλήθηκε το 1818 στην ενορία του Βελβεντού Κοζάνης¹¹, θεωρούμε ότι η άποψη των π.

6 Εμμανουήλ Στ. Βαλσαμίδης – Νικόλαος Γ. Ιντζεσίλογλου, *Των Ελλήνων οι κοινότητες. Νάουσα. Η Δημογεροντία, Νάουσα 2016*, 242 – 245.

7 Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Ο μητροπολίτης Κοσμάς Ευμορφόπουλος (1860 – 1901)*, Βέροια 2014, 147 – 151.

8 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, “Αναψηλάφηση της ιστορίας του μοναστηριού της Υπαπαντής του Σωτήρος Νάουσας”, *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.* 22 (Ιανουάριος – Απρίλιος 2014) 24 – 38.

9 Παύλος Δ. Πυρινός, *Βεροιώτικα και Ναουσαίικα σημειώματα*, Βέροια 2014, 165 – 170.

10 Την ύπαρξη της συγκεκριμένης λειψανοθήκης επεσήμανε σε σχετικό φωτογραφικό λεύκωμα που εξέδωσε η ενορία Αγ. Γεωργίου Ασβεστοχωρίου, το 1997, ο μοναχός Πορφύριος Σιμωνοπετρίτης, μεταφέροντας τις σχετικές πληροφορίες προς τον Γ. Καρατσιώλη, ο οποίος πρόβη σε σχετικές δημοσιεύσεις του θέματος.

11 Νικόλαος Π. Δελιαλής, “Ο επιτάφιος Βελβενδού και δύο κώδικες”, *Μακεδονικόν Ημερο-*

Πορφυρίου Μπατσαρά και Γιάννη Καρατσιώλη, ότι είναι πιθανόν να αγοράστηκε μετά από την λεηλασία των ναών της Νάουσας, φαίνεται ότι μπορεί όντως να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα¹².

Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής γνωστά δεδομένα, φαίνεται ότι από τα υπάρχοντα του μοναστηριού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Ναούσης έγινε κατορθωτό να διασωθεί η κέρα του οσίου Θεοφάνη, η οποία σήμερα θησαυρίζεται σε αργυρή λειψανοθήκη στο ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Νάουσας, καθώς και ορισμένα διάσπαρτα κειμήλια του μοναστηριού, που εντοπίζονται κυρίως σε περιοχές εκτός της Νάουσας. Ενδεικτική περίπτωση αποτελεί η ύπαρξη ενός χειρογράφου του 1681, του προηγούμενου της μονής Ταξιαρχών Νάουσας ιερομονάχου Γερασίμου, με τίτλο «Νομικόν και Αρχιερακόν (sic)», το οποίο διασώζεται στην Ακαδημία της Ρουμανίας¹³.

Ορισμένα από τα κειμήλια και λειτουργικά αντικείμενα του μοναστηριού είναι πιθανόν να έχουν διασωθεί και σε άλλους ναούς και μοναστήρια της ευρύτερης επαρχίας Βεροίας και Ναούσης ή ακόμη και σε άγνωστες μέχρι στιγμής περιοχές.

Γ. Ένα λειτουργικό βιβλίο της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βέροιας, προερχόμενο από το μοναστήρι των Ταξιαρχών Ναούσης

Στη συλλογή παλαιτύπων της βιβλιοθήκης της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βέροιας¹⁴ φυλάσσεται τουλάχιστον ένα από τα διασωθέντα λειτουργικά βιβλία του μοναστηριού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών της Νάουσας. Πρόκειται για ένα λειτουργικό «Μηναίο του Νοεμβρίου», το οποίο εκδόθηκε στη Βενετία το 1801 από το τυπογραφείο του Νικολάου Γλυκή του εξ Ιωαννίνων. Ο πλήρης τίτλος του βιβλίου έχει ως εξής: «ΜΗΝΑΙΟΝ | ΤΟΥ | ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ | ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΗΝ ΠΡΕΠΟΥΣΑΝ | ΑΥΤΩ ΑΠΑΣΑΝ | ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ, | Μετά και τής αναγκαιοτέρας προσθήκης | ΤΟΥ ΤΥΠΙΚΟΥ | Νεωστί μετατυπωθέν, και έπιμελώς | διορθωθέν. | αωα'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1801. | Παρά Νικολάω Γλυκεϊ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. | Con Sovrana Approvazione.» (εικ. 1).

Η εκτύπωση του βιβλίου είναι δίχρωμη (κόκκινο – μαύρο) και η κατάσταση διατήρησής του είναι αρκετά καλή. Η έκδοση περιλαμβάνει 260 αριθμημένες σελίδες. Η διακόσμησή του είναι ιδιαίτερα επιμελημένη, διανθιζόμενη με ολοσέλιδα χαρακτηριστικά που εικονίζουν σκηνές από τη ζωή του

λόγιον – Σφενδόνη (1955) 185 – 191.

12 Γιάννης Καρατσιώλης, «Μια λειψανοθήκη του 1812 από τη Νάουσα εντοπίστηκε από τον μοναχό π. Πορφύριο [Σιμωνοπετρίτη] στο Ασβεστοχώρι», Νιάουστα 84 – 85 (Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 1998) 20 – 21.

13 Γεώργιος Χ. Χιονίδης, «Ο όσιος Θεοφάνης ο Νέος (ο εξ Ιωαννίνων πολιούχος της μακεδονικής Ναούσης, η ίδρυσης της πόλεως και η καταγωγή των κατοίκων)», Μακεδονικά 8 (1968) 231.

14 Ευθυμία Αθανασιάδου, «Η βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Βέροιας – Πρώτες εκτιμήσεις», Μελετήματα Ημαθίας 5 (2013) 227 – 242.

Χριστού και των Αποστόλων, καθώς και προτομές αγίων σε εικονογραφικά μετάλλια, επίτιτλα και διακοσμητικά κενού χώρου, με μοτίβα που συνδυάζουν κλασικά αρχιτεκτονικά πρότυπα και σκηνές από τον φυτικό διάκοσμο (εικ. 2).

Η σελίδα τίτλου του βιβλίου πλαισιώνεται από χαρακτηριστικού απεικονίζει το «αρχαιοελληνικό κοσμοείδωλο» της γης και του ουρανού. Ο ουρανός στηρίζεται στη γη μέσω δυο ζευγών κιόνων και πεσών. Στο κενό διάστημα που δημιουργείται μεταξύ τους αναγράφονται ο τίτλος και τα στοιχεία της έκδοσης. Στο κέντρο του ουρανού εικονίζεται ένθρονος επί νεφέλης ο Ιησούς Χριστός, ευλογώντας με τα δύο του χέρια (σύμβολο του αρχιερατικού του αξιώματος) και έχοντας προ του στήθους ανοιχτό Ευαγγέλιο. Στις γωνίες της παράστασης απεικονίζονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές με τα χαρακτηριστικά τους σύμβολα (αετός, άνθρωπος, λέων, μόσχος). Στο κέντρο του κάτω μέρους της παράστασης παρεμβάλλεται ο θυρεός του τυπογραφείου του Νικολάου Γλυκή, με τα αρχικά γράμματα Ν Γλ και το σύμβολο της μέλισσας, συνοδευόμενος από την επιγραφή «ΜΙΜΗΤΑΙ ΕΣΤΕ | ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ» (εικ. 1).

Το βιβλίο περιβάλλεται με δερματόδετη στάχωση καφέ χρώματος, επί ξύλινων πινακίδων, η οποία διακοσμείται με εμπίστες τεμνόμενες περιμετρικά γραμμές. Στο κέντρο του εξωφύλλου της στάχωσης διασώζονται ίχνη χρυσοτυπίας, γεγονός που σε συνδυασμό με τη δίχρωμη εκτύπωση και τη χρήση επιμελημένων χαρακτηριστικών χαρακτηρίζει την ιδιαίτερα πολυτελή έκδοση για τα δεδομένα της εποχής. Η ράχη του έχει ενισχυθεί με επιπρόσθετη δερμάτινη επένδυση, προφανώς λόγω φθοράς από την χρήση. Στις εξωτερικές απολήξεις της στάχωσης, αμφοτέρων των πλευρών, διακρίνονται βάσεις μεταλλικών ελασμάτων που χρησίμευαν για τη συγκράτηση του σώματος του βιβλίου (εικ. 3).

Στο «Μηναίο Νοεμβρίου» του 1801 περιλαμβάνονται δύο χειρόγραφα σημειώματα (ενθυμήσεις) που μας πληροφορούν ότι το βιβλίο αυτό υπήρξε κειμήλιο του παλαιού μοναστηριού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών Μιχαήλ και Γαβριήλ της Νάουσας. Η μία από αυτές εντοπίζεται εσωτερικά της στάχωσης του εξωφύλλου και η δεύτερη (η οποία παρουσιάζει αλλοιώσεις που καθιστούν σε ορισμένα σημεία δυσχερή την ανάγνωσή της) στο κάτω μέρος της σελίδας τίτλου του βιβλίου.

Δ. Οι ενθυμήσεις του παλαιτύπου και οι πληροφορίες που αντλούμε για την ιστορία του μοναστηριού των Ταξιαρχών

Εσωτερικά της στάχωσης του εξωφύλλου διασώζεται χειρόγραφη αχρονολόγητη και ανυπόγραφη ενθύμηση, η οποία αναφέρει τα εξής: «Τό παρών μηναιόν είναι από τήν μονήν τών παμμεγίστων ταξιαρχών | Μιχαήλου και Γαβριήλου τῆς Ναούσης:» (εικ. 4). Παρότι από την ενθύμηση αυτή πλη-

ροφορούμαστε ότι το συγκεκριμένο λειτουργικό βιβλίο αποτελεί ένα από τα διασωθέντα κειμήλια του μοναστηριού των Ταξιαρχών¹⁵, εντούτοις δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τόσο τον χρόνο όσο και τις συνθήκες μεταφοράς του στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας.

Ενδείξεις για την εξαγωγή πιθανών απαντήσεων, σχετικά με τον χρόνο μεταφοράς του βιβλίου, θα μπορούσαν να αποτελούν οι ενδοκειμενικές πληροφορίες της ενθύμησης. Η χρήση της πρόθεσης «από», η οποία χρησιμοποιείται για να περιγράψει την προέλευση του συγκεκριμένου βιβλίου, μας οδηγεί στην υπόθεση ότι η ενθύμηση έχει γραφεί μετά από τη μεταφορά του στο μοναστήρι του Προδρόμου. Ωστόσο, ακόμη και αυτή η εκτίμηση αδυνατεί να μας δώσει απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο και τις συνθήκες της μεταφοράς. Σε τελική ανάλυση, ανεξαρτήτως των όποιων αναπάντητων ερωτημάτων, αυτό που θεωρούμε ότι έχει μεγαλύτερη σημασία είναι το γεγονός αυτού καθαυτού του εντοπισμού του συγκεκριμένου κειμηλίου, το οποίο αποτελεί ένα από τα ελάχιστα κατάλοιπα του παλαιού μοναστηριού των Ταξιαρχών Ναούσης.

Ένα επιπρόσθετο ζήτημα, που φαίνεται ότι παρουσιάζει ερευνητικό ενδιαφέρον, συνδέεται με τον χρόνο απόκτησης του συγκεκριμένου βιβλίου (ενδεχομένως και ολόκληρης της σειράς των 12 μηνάων του έτους, του Τριωδίου και του Πεντηκοστασίου της ίδιας σειράς) από το μοναστήρι των Παμμεγίστων Ταξιαρχών της Νάουσας. Πιθανότατα η απόκτηση των παραπάνω βιβλίων σχετίζεται με τη γενικότερη προσπάθεια ανακαίνισης του μοναστηριού των Ταξιαρχών που συντελείται μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αιώνα, ύστερα από τις φθορές και λεηλασίες που φαίνεται ότι προκάλεσαν τα ένοπλα σώματα του Αλή - πασά¹⁶. Η «εκ θεμελίων» ανοικοδόμηση του καθολικού του μοναστηριού, που πραγματοποιήθηκε στις 25 Μαρτίου του 1811¹⁷, προφανώς συνδέθηκε και με την παράλληλη προσπάθεια για απόκτηση νέων λειτουργικών σκευών και αντικειμένων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα απαραίτητα λειτουργικά βιβλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Συνεπώς, θεωρούμε πολύ πιθανό ότι η απόκτηση της σχετικά πρόσφατα εκδοθείσας πολυτελούς σειράς μηνάων του 1801 πραγματοποιήθηκε από το μοναστήρι των Παμμεγίστων Ταξιαρχών, κοντά στο χρόνο της εκ νέου ανοικοδόμησής του (25 Μαρτίου 1811), για να καλύψει τις απαραίτητες λειτουργικές του ανάγκες.

Ε. Καταληκτικά

Η ατυχής έκβαση της επανάστασης της Νάουσας του 1822 είχε (εκτός των υπολοίπων αρνητικών για το ελληνικό στοιχείο συνεπειών) ως αποτέ-

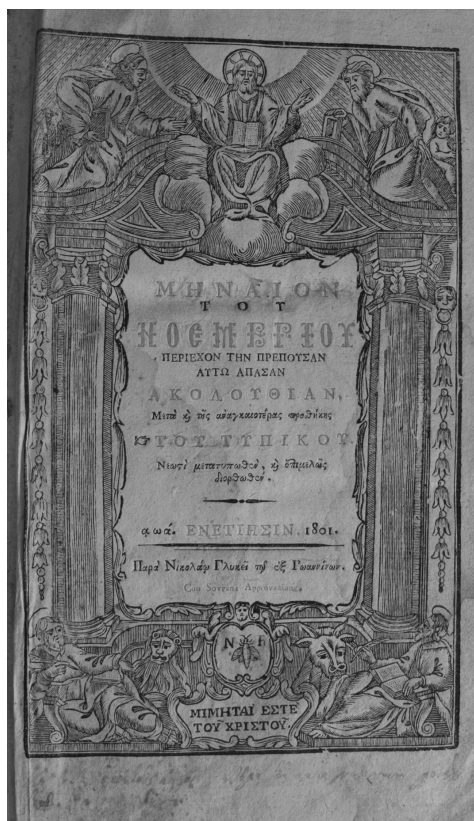
15 Βλ. Χιονίδης, "Ο όσιος Θεοφάνης ο νέος", ό.π., 227 – 228.

16 Στουγιαννάκης, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, ό.π., 61 – 115.

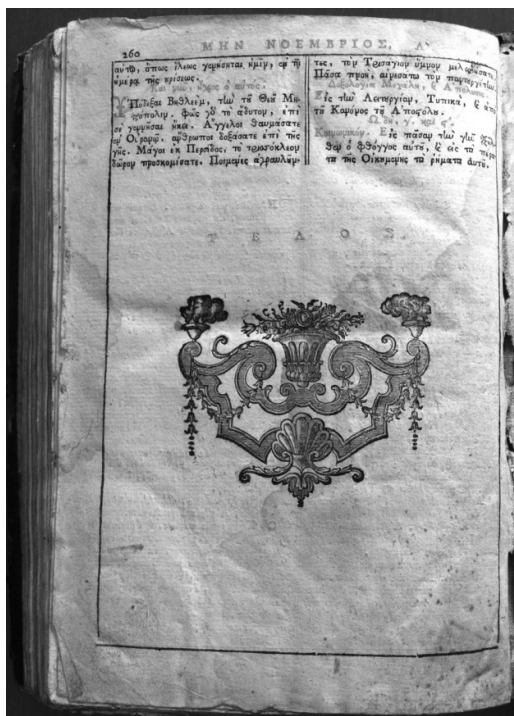
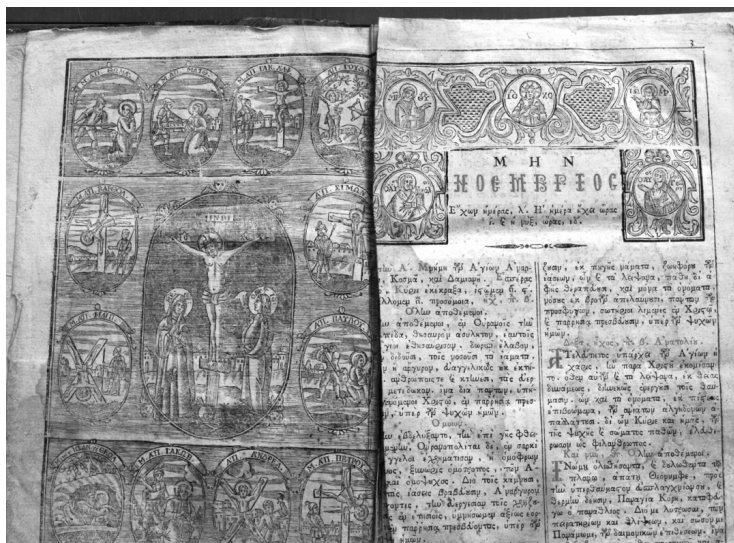
17 Στουγιαννάκης, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, ό.π., 27.

λεσμα την διακοπή της ιστορικής πορείας πολλών μοναστηριών της ευρύτερης περιοχής, γεγονός που δυσχεραίνει σημαντικά την προσπάθεια για εξεύρεση πηγών και πληροφοριών που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην προσπάθεια ανασύνθεσης της ιστορικής τους διαδρομής. Κατά συνέπεια, ο εντοπισμός τεκμηρίων και πληροφοριών που προέρχονται από μοναστήρια της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης, και έχουν διασωθεί σε διάφορους τόπους και περιοχές, καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας για την έρευνα της τοπικής ιστορίας των μοναστηριών του σημερινού Ν. Ημαθίας.

Το γεγονός ότι πολλά από τα κειμήλια των καταστραφέντων ναών και μοναστηριών της Ημαθίας έχουν διασωθεί στην Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας φανερώνει τη διαχρονική σπουδαιότητα του συγκεκριμένου μοναστηριού, τόσο ως σημείο αναφοράς της μοναχικής παρουσίας στη μητρόπολη Βεροίας και Ναούσης, όσο και ως θεματοφύλακα της πολιτισμικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής.

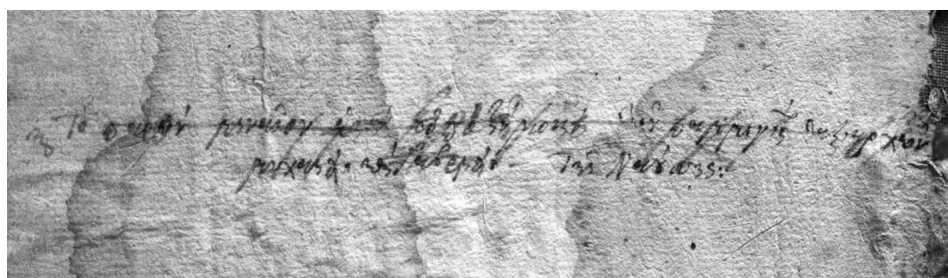
Εικ. 1 Σελίδα τίτλου του παλαιτύπου

Εικ. 2 Από την διακόσμηση του Μηναίου του 1801

Εικ. 3 Η στάχωση του παλαιτύπου

Εικ. 4 Η χειρόγραφη ενθύμηση του παλαιτύπου

Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας

Η συμμετοχή της Βέροιας και της Νάουσας στο εθνικό πένθος για το θάνατο του βασιλιά Γεώργιου του Α΄ και η στάση του μητροπολίτη Καλλίνικου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρακάτω εργασία αναφέρεται στη δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α΄ από τον Αλέξανδρο Σχινά, περιστατικό το οποίο συνέβη σε κεντρική οδό της Θεσσαλονίκης το απόγευμα της 5η Μαρτίου 1913. Μετά από σύντομο εισαγωγικό σημείωμα στο οποίο γίνεται αναφορά στο ιστορικό της δολοφονίας, η εργασία επικεντρώνεται στις εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στα δύο αστικά κέντρα της Επαρχίας Βεροίας, τη Βέροια και τη Νάουσα, όπως αυτές καταγράφηκαν στο Τύπο της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα, γίνεται αναφορά και διερευνάται μέσα από δημοσιεύματα του Τύπου και άλλο αρχειακό υλικό η απουσία του μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Καλλνίκου από τη νεκρώσιμη ακολουθία, η οποία τελέστηκε την 20η Μαρτίου στη Μητρόπολη Αθηνών.

Στην εργασία αξιοποιήθηκαν δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο της εποχής καθώς και σχετική βιβλιογραφία.

Λέξεις κλειδιά: Γεώργιος Α΄, Θεσσαλονίκη, δολοφονία, θάνατος, Αλέξανδρος Σχινάς, Βέροια, Νάουσα, Καλλνίκος Δελικάνης.

Εισαγωγικά

Την 5η Μαρτίου 1913 δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος ο Α΄. Η δολοφονία του συνέβη κατά την επιστροφή του από τον απογευματινό του περίπατο κατά μήκος της λεωφόρου των Εξοχών ως το Λευκό Πύργο. Στο δρόμο της επιστροφής, ώρα 16:20 στη συμβολή των οδών Αγίας Τριάδος και Βασιλέως Γεωργίου περίμενε το βασιλιά ο Αλέξανδρος Σχινάς, ο οποίος τον πυροβόλησε μία φορά από κοντινή απόσταση. Ο Βασιλιάς συνοδευόταν από τον υπασπιστή του Αντισυνταγματάρχη Γεώργιο Φραγκούδη, ενώ η μοναδική ασφάλεια που είχε δεχτεί να έχει ο βασιλιάς ήταν δύο βρακοφόροι κρητικοί χωροφύλακες. Στην προσπάθειά του να πυροβολήσει και τον υπασπιστή του βασιλιά ο Σχινάς, το όπλο του έπαθε αφλογιστία και έτσι δεν επετεύχθη ο στόχος του. Αντιθέτως, ο υπασπιστής κατάφερε να τον αφοπλίσει και λίγο αργότερα συνελήφθη από κρητικούς

χωροφύλακες, οι οποίοι ακολουθούσαν¹.

Ο θάνατος του βασιλιά των Ελλήνων βύθισε στο πένθος ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, η οποία συμμετείχε στο εθνικό πένθος με διάφορους τρόπους, τόσο κατά τη διάρκεια της παραμονής της σορού στη Θεσσαλονίκη², όσο και στην εξόδιο ακολουθία, η οποία τελέστηκε στις 20 Μαρτίου στη Μητρόπολη Αθηνών³.

Εκδηλώσεις σε Βέροια και Νάουσα

Πληροφορίες προερχόμενες από τον Τύπο της εποχής αναφέρονται στη συμμετοχή της Επαρχίας Βεροίας στο εθνικό πένθος⁴. Δημοσιεύματα περιγράφουν τις ενέργειες και τις συλλυπητήριες εκδηλώσεις των πολιτών των δύο αστικών κέντρων της επαρχίας, της Βέροιας και της Νάουσας.

Σύμφωνα με τηλεγράφημα του διοικητικού επιτρόπου Βέροιας που δημοσιεύεται στην εφημερίδα Μακεδονία⁵, οι κάτοικοι της πόλης στο άγγελμα του θανάτου του βασιλιά κατέκλεισαν το Διοικητήριο, ενώ τα καταστήματα παρέμειναν κλειστά. Παράλληλα, ο στρατός, οι αρχές και ο λαός ορκίστηκαν υποταγή στον νέο βασιλιά, Κωνσταντίνο. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η ιδιαίτερη αναφορά που γίνεται στο τηλεγράφημα περί της στάσης του Μουσουλμάνου Δημάρχου της Βέροιας Χαλήλ Αλή Βέη, για τον οποίο σημειώνεται ότι δήλωσε την υποταγή του στο νέο βασιλιά των Ελλήνων μαζί με τους σφραγιδοφύλακες⁶.

Από το ίδιο φύλλο της εφημερίδας προκύπτουν και οι ενέργειες των πολιτών της Νάουσας κατά το εθνικό πένθος⁷. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται, ο Δήμαρχος Νάουσας Κ. Χατζημαλούσης απέστειλε συλλυπητήριο τηλεγράφημα εκφράζοντας τη θλίψη του εξ' ονόματος του Δήμου. Επιπλέον, η Φιλόπτωχος Αδελφότης Ναούσης απέστειλε τηλεγράφημα στον Κ. Ρα-

1 Για το συμβάν βλ. Γιάννης Μέγας, Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης 1912-1913. Εικονογραφημένη εξιστόρηση, Θεσσαλονίκη, 2011, 181-185. Βλ. επίσης: Γεράσιμος Βώκος, Ιστορία του Βαλκανοτουρκικού πολέμου, Αθήνα, 1914, 1028-1032, Σπύρος Μελάς, Οι Πόλεμοι 1912-1913, Αθήνα, 2009, 386-289, Φώτης Σαραντόπουλος, Εμπρός διά της λόγχης. Η μεγάλη εξόρμηση 1912-1913, Αθήνα, 2012, 478-486, «Πώς έγινε το μυσαρών κακούργημα», Ελλάς, 2 και «Η εντύπωση από το κακούργημα. Το άγγελμα εις τας Αθήνας», Ελλάς, 4. Επίσης βλ. «Η Θεσσαλονίκη εις τα μαύρα. Το μέγα εθνικόν πένθος», Ελλάς, 10, όπου μέρος της απολογίας του δολοφόνου Σχινά.

2 Για τις εκδηλώσεις στη Θεσσαλονίκη πρβλ. Μέγας, ό.π., 187-194. Βλ. επίσης: <https://www.youtube.com/watch?v=54zmZYJ3Mn8>

3 Βλ. επίσης: <https://www.youtube.com/watch?v=6UeV0XbuNUk>

4 Τα δημοσιεύματα που αφορούν τις πένθιμες εκδηλώσεις στη Βέροια και τη Νάουσα εντοπίστηκαν στην εφημερίδα «Μακεδονία» της Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα στο φύλλο της 8-3-1913, σ. 3.

5 Το τηλεγράφημα υπογράφει ο Διοικητικός Επίτροπος Βεροίας, Σωτηρίου. Βλ. Ανώνυμος, «Η μεγάλη συμφορά... Έκ Βερροίας», Μακεδονία, 8-3-1913, 2-3.

6 ο.π.

7 Βλ. Ανώνυμος, «Η μεγάλη συμφορά... Έκ Ναούσης», Μακεδονία, 8-3-1913, 2-3.

κτιβάν, ως αντιπρόσωπο της Κυβέρνησης.

Από κατοπινό δημοσίευμα στην εφημερίδα Μακεδονία διαπιστώνεται η μετάβαση μητροπολιτών των Νέων Χωρών στην Αθήνα προκειμένου να συμμετέχουν στην εξόδιο ακολουθία του βασιλιά⁸. Μεταξύ αυτών αναφέρονται οι μητροπολίτες Δράμας, Βοδενών, Πελαγονείας, Μογλενών, Στρωμνίτης, καθώς και οι επίσκοποι Κίτρους, Πολυανής και Αρδαμερίου. Όπως παρατηρείται, απουσιάζει το όνομα του Μητροπολίτη Βεροίας και Ναούσης Καλλίνικου, ο οποίος, τελικά, δεν συμμετείχε στην νεκρώσιμη ακολουθία.

Η απουσία του μητροπολίτη Βεροίας από την νεκρώσιμη ακολουθία του βασιλιά Γεώργιου

Για την απουσία του μητροπολίτη Καλλίνικου, αργότερα, αναφέρθηκαν διάφορες δικαιολογίες. Σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή, ο Καλλίνικος δεν έλαβε ποτέ το προσκλητήριο τηλεγράφημα της Ιεράς Συνόδου για συμμετοχή του στην ακολουθία, άποψη η οποία ισχυροποιείται και από την ανάλογη απουσία άλλων μητροπολιτών των Νέων Χωρών⁹. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, ο Καλλίνικος δεν παραβρέθηκε στην εξόδιο ακολουθία λόγω των αντιβασιλικών του αισθημάτων. Ο Καλλίνικος ήταν ευρύτερα γνωστός για τα φιλοβενιζελικά του αισθήματα¹⁰ και δεν δίσταζε να αντιπαρατεθεί με φιλοβασιλικούς ιεράρχες. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η αντιπαράθεσή του με τον μητροπολίτη Κυτίου Μελέτιου¹¹.

Μεταξύ άλλων, στην αλληλογραφία που ανταλλάχθηκε γίνεται αναφορά και στην απουσία του Καλλίνικου από την υποδοχή του διαδόχου Κωνσταντίνου κατά την απελευθέρωση της Βεροίας το 1912, κατηγορία την οποία δεν αποδέχεται ο Καλλίνικος¹², καθώς και στην απουσία του από την κηδεία του βασιλιά Γεώργιου, η οποία αποδίδεται στις «κακές» σχέσεις μητροπολίτη και διαδόχου, εξαιτίας της ως άνω συμπεριφοράς του δευτέρου.

8 Βλ. Ανώνυμος, «Εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'. Μητροπολίται Μακεδονίας», Μακεδονία, 14-3-1913, 3.

9 Βλ. Μελέτιος (Μητροπολίτης Κυτίου), «Οφειλομένη απάντησις», Γρηγόριος ο Παλάμας, τ. Α' (1917), 725-731, 729-730 υπ.1.

10 Για την ανάμειξη του μητροπολίτη Καλλίνικου στις πολιτικές αντιπαράθεσεις της περιόδου ευρύτερα βλ. Τιμόθεος Χαλκιάς (Αρχιμ.), «Καλλίνικος Δελικάνης – Ο Μητροπολίτης της απελευθέρωσης», Βεροία 16 Οκτωβρίου 1912. Η απελευθέρωση της Βεροίας μέσα από κείμενα του 20^{ου} αιώνα», Βεροία, 2012, 79-80.

11 Βλ. Μελέτιος, ό.π., 729.

12 Η απουσία του μητροπολίτη από την επίσημη υποδοχή του διαδόχου Κωνσταντίνου κατά την απελευθέρωση της Βεροίας σύμφωνα με τον ίδιο οφείλεται στην αλλαγή της ώρας άφιξης του διαδόχου, ο οποίος έφτασε δύο ώρες νωρίτερα από την προγραμματισμένη ώρα. Παρά το γεγονός της μη έγκαιρης προσέλευσης του μητροπολίτη στο προκαθορισμένο σημείο, ο ίδιος έφτασε ασμένως προκειμένου να υποδεχθεί το διάδοχο, ο οποίος τον ανέμενε. Περισσότερα βλ. Μελέτιος, ό.π., 729-730 και Εμμανουήλ Ξυνάδας, «Βεροία 16 Οκτωβρίου 1912. Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος», Βεροία 16 Οκτωβρίου 1912. Η απελευθέρωση της Βεροίας μέσα από κείμενα του 20^{ου} αιώνα», Βεροία, 2012, 25 υπ.36.

ΕΚ ΒΕΡΡΟΙΑΣ
 Άγγελμα θανάτου Βασιλέ-
 ας κατέβηκε λαόν. Κάτοικοι
 Βέροιας κατέβλυσαν Διοικη-
 τήριον υποβάλλοντες συλλυπη-
 ήρια. Καταστήματα κατάλει-
 πτα. Στρατός, αρχαί, λαός ώ-
 κησαν σήμερον όρκον πρὸς νέ-
 ον Βασιλέα Κωνσταντίνον.
 Δήμαρχος σφραγιδοφύλακες
 έδωκαν ώσαύτως όρκον πιστε-
 ως εἰς νέον Βασιλέα.
 Διοικη. Έπίτροπος Βεροίας
 ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ανταπόκριση από τη Βέροια και τη
 Νάουσα σχετική με τις εκδηλώσεις για
 το θάνατο του βασιλιά Γεώργιου Α'.
 Μακεδονία, 8-3-1913, σ.3.

ΕΚ ΝΑΟΥΣΗΣ
 Έξ ονόματος Δήμιου Να-
 ούσης μετά βαθυτίτου ψυχι-
 ζού άλλους διαοβάλλω εγκάρ-
 δια συλλυπητήρια εἰς ἀνιχνού-
 σιν εἰθνηκὴ συμφορᾷ σκληρᾷς
 δολοφονίας λατρευτοῦ ἡμῶν
 Βασιλέως.
 Δήμαρχος Ναούσης
 ΚΩΝ. ΜΑΛΟΥΣΗΣ
 — Ἡ Φιλόπατρις Ἀδελφύ-
 της Ναούσης ἀπέστειλεν εἰς
 τὴν κ. Ρακτιβάν ἀντιπροσώ-
 πον τῆς Κυβερνήσεως τὸ κα-
 τὰ τὴν τηλεγράφημα:
 «Φιλόπατρις Ἀδελφίτης
 Ναούσης μετά βαθυτίτου αἰ-
 λου: υποβάλλει εγκάρδια συ-
 λλυπητήρια εἰς ἀνιχνούσιν εἰθνη-
 κὴ συμφορᾷ ἀνάνδρου δολο-
 φονίας λατρευτοῦ Βασιλέως»

Εἴδηση σχετική με τη συμμετοχή
 ιεραρχών της Μακεδονίας στην
 νεκρώσιμη ακολουθία του βασιλιά
 Γεώργιου Α'. Μακεδονία, 14-3-1913, σ.3.

Εξώφυλλο περιοδικού Ελλάς,
 αφιερωμένο στο θάνατο του βασιλιά
 Γεώργιου Α'. Ελλάς, 10-3-1913.

Φωτογραφία μνημείου στο χώρο όπου
 δολοφονήθηκε ο βασιλιάς Γεώργιος Α'.
 Πηγή: Manos Sfakianakis, www.facebook.com

Στέργιος Σπ. Αποστόλου, ιστορικός ερευνητής - συγγραφέας

Σαράντος Αγαπηνός (Άγρας) - Μέρος 2ο

Το πρωί της 3ης Ιουνίου 1907, την παραμονή ακριβώς της άφιξης του Δουμπιώτη στη Νάουσα, ο Άγρας συνοδευόμενος από επταμελή ακολουθία, έφυγε από τη Νάουσα προς συνάντηση των αρχηγών των Βουλγαρόφωνων σωμάτων. Η ακολουθία του αποτελούνταν από τον Ζαφείρη Λόγγο, Ναουσαίο βιομήχανο, τον Απόστολο Αποστόλου ή Τόλιο με το γιο του Γεώργιο, οι οποίοι επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν ως διερμηνείς, τον έμπιστο σ' αυτόν αγγελιοφόρο Αντώνιο Μίγγα, ράπτη, τους δύο σχισματικούς κατοίκους του χωριού Τσαρμορίνοβο (Μαρίνα) Μήτση Πέσιο και Γιώργη Γκότση και τον Νικόλαο Πέγιο, κάτοικο του χωριού Όσλιανη (Αγία Φωτεινή), ο οποίος επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός. Σημειωτέον ότι ο Μήτσης Πέσιος και ο Γιώργης Γκότσης ήταν όργανα του Γιοβάν Ζλατάν και είχαν μεσολαβήσει για μια προηγηθείσα συνάντηση του Άγρα με τον Γιοβάν Ζλατάν την 15η Μαΐου 1907 μέσα στη Νάουσα, όπως αναφέρεται στην έκδοση του Γ.Ε.Σ./Δ.Ι.Σ και συγκεκριμένα, στη σελ. 261.

Εκ των προτέρων ο Άγρας είχε φροντίσει να είναι φορτωμένα σ' ένα μουλάρι διάφορα εδέσματα για να καταναλωθούν κατά τη συνάντηση αυτή. Όλοι τους ήταν άοπλοι, σύμφωνα με προηγηθείσα συμφωνία, πλην του Άγρα ο οποίος έφερε τη στρατιωτική του στολή και το περίστροφό του. Όταν η συνοδεία έφθασε στην τοποθεσία Γκαβράν Κάμεν (Βράχος του Κόρακα), εμφανίσθηκε ξαφνικά μπροστά τους το δεκαοκταμελές ένοπλο Βουλγαροβλαχόφωνο σώμα του Ντίνο Χαντούρι, καταγόμενου από τα Λειβάδια Καρατζόβας (Αλμωπία). Επειδή η συμπεριφορά του Χαντούρι προς τον Άγρα και τη συνοδεία του ήταν φιλική, δέχτηκε ο τελευταίος να τους οδηγήσει στην τοποθεσία Τουβαρίτσι, όπου τον ανέμεναν οι αρχηγοί Κασάπτσε (από το Κρούσοβο της σημερινής Π.Γ.Δ.Μ.) και Ζλατάν με ένοπλο υπ' αυτούς δεκαπενταμελές σώμα. Κατά την άφιξη του Άγρα και της ακολουθίας του στο Τουβαρίτσι, ο Κασάπτσε και ο Ζλατάν έδειξαν προσποιητή χαρά και αμέσως επακολούθησε κοινό γεύμα. Όμως, μετά το γεύμα, ο Κασάπτσε άρχισε να κατηγορεί ευθέως τον Άγρα για συνεργασία με τον τουρκικό στρατό κατά των Βουλγαροφώνων και να βρίζει την ελληνική φυλή. Κατόπιν δε προκαθορισμένου συνθήματος, οι άνδρες του συνέλαβαν τον Άγρα και τους συνοδούς του και τους έδεσαν με σχοινί.

Στο σημείο αυτό και σαν συνέχεια, θα αναφερθώ στο περιεχόμενο σχετικού σημειώματος (προσωπικό μου αρχείο), φωτοτυπία του οποίου μου

έδωσε το έτος 1988 ο εκλιπών ήδη Εδεσσαίος φίλος μου Γεώργιος Τουσίμης, το οποίο πρώτος έφερα στο φως της δημοσιότητας το ίδιο έτος και δημοσίευσα στο περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» του Σ.Α.Γ. Ναούσης (τεύχος 43, Γ' τρίμηνο 1988, σελ. 48-51, 61) άρθρο μου με τίτλο «Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΓΡΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ - ΑΠΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ». Όπως δε με είχε πληροφορήσει τότε ο Γεώργιος Τουσίμης, συντάκτης του σημειώματος ήταν ο Αλέξανδρος Μαζαράκης, Υπολοχαγός Πυροβολικού, ο οποίος είχε τοποθετηθεί και εργάζονταν στο Ελληνικό προξενείο της Θεσσαλονίκης με το ψευδώνυμο Αλέξανδρος Ιωαννίδης. Ήταν αδελφός του Κωνσταντίνου Μαζαράκη (Ακρίτας). Αργότερα, το προαναφερθέν άρθρο μου το συμπεριέλαβα στο βιβλίο μου, που εξέδωσα το 1992 με τίτλο: ΝΑΟΥΣΑ (Σύμμεικτα). Μακεδονικές μελέτες (σελ. 165 -180). Μετά από 14 ολόκληρα χρόνια, το έτος 2002, η Π.Ε. Νάουσας «ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ» προέβη στην έκδοση βιβλίου με τίτλο «ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΒΕΡΜΙΟΥ», στην ύλη του οποίου συμπεριλαμβάνεται το ανωτέρω σημείωμα, χωρίς να αναφέρεται το όνομα του συντάκτη του. Λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντός του μεταφέρω ολόκληρο το κείμενό του από το οποίο φωτίζονται πολλές πτυχές της συνάντησης του Άγρα με τους Κασάπτσε, Χαντούρι και Ζλατάν, της αιχμαλωσίας αυτού και του Μίγγα και όλων όσων διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκειά της, χωρίς να γίνεται αναφορά για το τραγικό τέλος του ιδίου και του Μίγγα.

«Την 10/6/(1907) αφίκετο (εις Προξενείον) εκ Βοδενών ο εκεί πρόκριτος ομογενής Κ. Πέτσος αφηγηθείς ημίν τα εξής: Το Σάββατον 10/5 (ορθή ημερομηνία 10/6) μετέβη προς αυτόν εις Βοδενά ο καταγόμενος και εν Βεροία διαμένων Τσότσος Παπαντώνη, από μηνών διατελών εν τη υπηρεσία ημ(ών). Ούτος τω ανέφερεν ότι την Παρασκευή 9/5 (ορθή ημερομηνία 9/6), μαθών την αιχμαλωσίαν του Άγ(ρα), μετέβη εκ Βερ(οίας) εις Γιάντσισταν όπως συναντήση τον εξάδελφόν του Λέτσον, ον εγνώριζεν ως στενότατα συνδεδεμένον και συνεργαζόμενον μετα των βουλγ(αρικών) συμμοριών και πείση αυτόν να μεσιτεύση υπέρ της απολύσεως Άγ(ρα). Εύρε τον Λέτσον εν Γιαντσίστη όστις τω είπεν ότι ήτο παρών με την συνάντησιν του Άγ(ρα) μετά των Βουλγ(άρων) αρχηγών Γιώργη (Κασάπτσε) και Ζλατάν (Γιοβάν). Αύτη έλαβε χώραν εις καλύβην κειμένην δίωρον και 20' από του χωρίου Τσαρμαρινόβου (Μαρίνα)και όχι εν Δουβαρίτσι, 5ωρον απέχοντος της Ν(αούσης), ως είπον οι Λ(όγγος) και Τόλ(ιος). Κατά ταύτην, μετά συνομιλίαν, καθ' ην εμέμφθησαν τω Άγ(ρα) και τη Ελ(λάδι) ως διαπραξάντων φόνους και αιχμαλωσίας κατά βουλγαριζόντων χωρικών, ο δε Άγ(ρας) ανέλαβε πάσαν ευθύνην τούτων, ο αρχηγός Γιώργης έκλεισε την συνομιλίαν ραπίσας τον αρχ(ηγόν). Ο ίδιος ο Λέτσος τότε έδωκε το σύνθημα της επιθέσεως κατά των αιχμαλώτων, εκτύπησεν τον Ντόνε Μίγγαν και φωνάξας προς τους κομιτατζήδες «τι τους φυλάτε;», τότε εκτύπησε δε και ο αρχηγός και εράπισε τον Άγ(ραν). «Τι χτυπάτε τον αρχ(ηγόν), αυτός είναι για σκότωμα.

Δέστε τους. Και αμέσως ούτοι ώρμησαν και έδεσαν αμφοτέρους. Εις των συμμοριτών εφώναξε να πάρουν το δακτυλίδι, μήπως έχει μέσα δηλητήριο και αυτοκτονήση. *Ο Α(γρας) επεχείρησε να εξαγάγη το περιστροφόν του (κατά τας αφηγήσεις των Ζ. Λόγγου και Τόλιου τούτο είχε αφαιρεθεί παρ' αυτών εν τη αρχή της συνομιλίας) υβρίζων αυτούς ατίμους. Οι κοιτατζήδες τότε, κατά διαταγήν του Γιώργη, έδεσαν αυτόν και τον Ντόνε Μίγγαν. Εν τμήμα δε εξ εννέα ανδρών υπό τον Γιώργην απήγαγε αυτούς προς Β(ορράν). Το δε έτερον τμήμα υπό τον Ζλατάν μετέβη και διενυκτέρευσε πλησίον της Επισκοπής. Ο Λέτσος λέγει ότι συνέστησαν εις τους Βουλγάρους αρχηγούς να μην φονεύσουν τον Ά(γραν), διότι θα πάθουν εξ αντεκδικήσεων τα χωρία. Την αυτήν ώραν, γυναίκες εκ Τσαρμωρινόβου και χωρικοί, προσελθόντες ικέτευον να μην πάθη ο αρχηγός και εκτεθή το χωρίον των εις αντεκδικήσεις, οι δε Βούλγ(αροι) αρχηγοί διεβεβαίωσαν αυτούς ότι ουδέν θα πάθη, μόνον θα τον περιφέρωσιν εις τα βουλγαρ(ικά) κέντρα και χωρία ίνα αντιληφθή την δύναμιν και την οργάνωσιν των Βουλγάρων, είτα θα τον απολύσουν. Τουναντίον δε, ο Λέτσος και οι αρχηγοί είχαν αποφασίσει τον φόνον του Μίγγα. Τους λοιπούς 4 αιχμαλώτους, ως λέγει ο Λέτσος, απέλυσαν αμέσως χωρίς διόλου να δέσωσιν, την μεσημβρίαν, δηλ(αδή) της Κυριακής συνοδεύσαντες μέχρι τινος. (Ο Λ(όγγος) και Τ(όλιος) λέγουσιν ότι απελύθησαν την Δευτέραν πρωί). Καθ' α προσθέτει ο Κ. Πέτσος εκ πληροφοριών Τσότσου, ο Λόγγος απολυθείς κατήλθεν αμέσως δια Ναούσης (ουδέν ανακοινώσας τοις εκεί αρμοδίοις) εις Θεσ/νίκην (ενώ ο Λ(όγγος) προσήλθεν εις το γραφείον την εσπέραν της Δευτέρας ειπών ότι μόλις είχε έλθει). Επίσης, ο Λέτσος εβεβαίωσεν ότι επί του συλληφθέντος Ά(γρα) ευρέθη το σημειωματάριον αυτού περιέχον διαφόρους πληροφορίας, πληρωμάς και αναθέσεις εργασιών δια τα χωρία του κάμπου, ως και 150 λίρ(αι). Ο Λέτσος ηκολούθησε το σώμα. Έκτοτε, ηγνόει ο Λέτσος την τύχην των αιχμαλώτων. Υπεσχέθη δε ότι θα μεταβή αμέσως προς συνάντησιν των συμμοριών, ίνα και πάλιν μεσολαβήση υπέρ της απολύσεως του Ά(γρα). Ο αυτός Κ. Πέτσος αναφέρει ότι την π(αρελθούσαν ή προηγούμενην) Τετάρτην ήλθεν εις Βοδενά ο Σαρακατσάνος κεχαγιάς ο διαμένων εν Κινδρόβω όστις αφηγήθη εις τον Ευάγ(γελον) Βασδάρων ότι την Κυριακήν εσπέραν ήλθεν εις τας καλύβας του το εξ 9 ανδρών βουλγ(αρικών) απόσπασμα φέρον και τους δύο αιχμαλώτους. Επενέβη υπέρ της σωτηρίας του Ά(γρα) και τω απηγόρευσαν μεν δι' απειλών την ανάμειξίν του τέλος, όμως τον διεβεβαίωσαν ότι δεν θα φονευθή ο Ά(γρας). Τέλος, εξ' αορίστων πληροφοριών βουλγ(αρικής) πηγής έμαθον οι εν Βοδενοίς ότι τον Ά(γραν) περιήγαγον εις Λούκοβιτς (Σωτήρα), Πότσεπ (Μαργαρίτα) και Σαρακίνοβον (Σαρακηνοί), όπου και εκ Βοδενών μετέβησαν Βούλγαροι παντοιοτρόπως υβρίζοντες και εξευτελίζοντες αυτόν».*

Θεωρώ ότι το περιεχόμενο του ανωτέρω σημειώματός μας παρέχει πολύτιμα πληροφοριακά στοιχεία από τα οποία σαφώς προκύπτει:

- 1) Ότι ο Γιοβάν Ζλατάν δεν διαμαρτυρήθηκε στον Γκόργκι Κασάπτσε

για τη σύλληψη του Άγρα, όπως από πολλούς έχει γραφεί, αδιαφόρησε τελείως για την περαιτέρω τύχη του και μάλιστα, αναχώρησε για το χωριό του κάμπου Επισκοπή, σε αντίθετη, δηλαδή, κατεύθυνση από αυτήν που πήρε το υπό τον Γκιόρκι Κασάπτσε εννεαμελές απόσπασμα των κομιτατζήδων, το οποίο απήγαγε, περιέφερε και διαπόμπευσε τον Άγρα και τον Μίγγα στα ορεινά Βουλγαρόφωνα χωριά.

2) Ότι οι κομιτατζήδες έδεσαν μόνο τον Άγρα και τον Μίγγα και όχι όλους, όπως έχει γραφεί.

3) Ότι ο Άγρας ουδόλως πτοήθηκε από τη σύλληψη και κακοποίησή του από τους κομιτατζήδες, τους έβριζε συνεχώς ως άτιμους, ανανδρους και δειλούς και τούτο, κατ' εμέ, είναι ένδειξη θάρρους, υψηλού ηθικού και στρατιωτικού ήθους.

4) Ότι ο Άγρας διέπραξε το σφάλμα να φέρει επάνω του το σημειωματάριό του στο οποίο ήταν γραμμένες με λεπτομέρειες οι μελετώμενες επιθέσεις των Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων στα Βουλγαρόφωνα χωριά του κάμπου και αλλού, καθώς και άλλες συναφείς πληροφορίες. Έφερε, επίσης και τη μισθοδοσία των ανδρών του (150 λίρες). Όλα αυτά τα κατέσχεσαν οι κομιτατζήδες.

5) Ότι τα λοιπά μέλη της ακολουθίας του Άγρα, πλην του ιδίου και του Μίγγα, αφέθηκαν αμέσως ελεύθερα το μεσημέρι της Κυριακής, ενώ ο Λόγγος και ο Τόλιος (Αποστόλου), άγνωστο για ποιους λόγους, ανέφεραν στο προξενείο της Θεσσαλονίκης ότι απολύθηκαν το πρωί της Δευτέρας. Δεν είναι γνωστό ποιο από τα δύο ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

6) Ότι ο Ζαφείρης Λόγγος, μετά την απόλυσή του, έφυγε από τη Νάουσα για τη Θεσσαλονίκη χωρίς να ενημερώσει, όπως θα έπρεπε, την Επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα της πόλης για τα διατρέξαντα, τα σχετικά δηλαδή με τη σύλληψη των Άγρα και Μίγγα. Και στην περίπτωση αυτή, δεν είναι γνωστοί οι λόγοι για τους οποίους απέφυγε να ενημερώσει την ως άνω Επιτροπή.

7) Ότι η σύλληψη του Άγρα δεν οφείλεται σε κάποια προηγηθείσα ένοπλη σύγκρουση των κομιτατζήδων με τα ελληνικά ανταρτικά σώματα, αλλά σε μια έντεχνα εξυφανθείσα αισχρή σκευωρία, για την οποία οι Βούλγαροι ιστορικοί δεν υπερηφανεύονται ιδιαίτερα και αποφεύγουν επιμελώς να αναφέρονται σ' αυτήν.

Ως προς το τραγικό τέλος των Άγρα και Μίγγα, θα παραθέσω το πλήρες κείμενο του υπ' αριθ. 42 εγγράφου από την αλληλογραφία των διαφόρων Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων με το Κέντρο Αθηνών, το οποίο έχει ως ακολούθως:

«Την Παρασκευήν (8η Ιουνίου 1907) χωρικοί εκ Τεχόβου ερχόμενοι εις Βοδενά μετά τινος χωροφύλακος εύρον εν διασταυρώσει οδών αγουσών

εις Σαρακίνοβον – Τέχοβον – Ροσιλκόβιανη και επί δένδρου κρεμάμενα δύο πτώματα. Ειδοποιήθη ο Καϊμακάμης Βοδενών, όστις μετέβη επί τόπου και η ταυτότης του Δόνε (Ντόνε) Μίγγα ανεγνωρίσθη υπό γνωριζόντων αυτόν χωρικών. Επί των πτωμάτων υπήρχον επιγραφαί εις βουλγαρικήν, εις μεν του Άγγρα, «εκ Ναυπλίου, γεν. αρχηγός συνεργαζόμενος με Τούρκους και Γκέγκηδες», κατά το 85 άρθ. του Κομιτάτου ετιμωρήθη, επί δε του Μίγγα «Μίγγας, Ναουσαίος». Ο Καϊμακάμης και ο σιούμπασης ήθελον να ταφώσιν εν Τεχόβω, τη παρακλήσει όμως προσδραμόντων χωρικών εκ Βλαδόβου και μεσολαβήσει του παρισταμένου χριστιανού αστυνόμου Αλέκου, επετράπη η μεταφορά αυτών εις Βλάδοβον, όπου και ετάφησαν, ψαλείσης της νεκρωσίμου ακολουθίας και παρισταμένων όλων των ορθοδόξων κατοίκων. Οι νεκροί εφωτογραφήθησαν, δεν έφερον άλλας πληγάς, πλην των εκ του σχοινίου εις τον λαιμόν και εις τας χείρας. Κατά τας πληροφορίας των εν Βοδενοίς, ο Α(γγρας) από της ημέρας της συλληψεως δεν ηθέλησε να φάγη τίποτε». (19)

Μετά το θάνατο των Άγγρα και Μίγγα, ο πρόξενος Λάμπρος Κορομηλάς απέστειλε προς το υπουργείο Εξωτερικών μακροσκελέστατο τηλεγράφημα, μέρη του οποίου παραθέτω κατωτέρω:

«Τη 8η Ιουνίου 1907 το πτώμα του Άγγρα και του μετ' αυτού συλληφθέντος Τώνη ευρέθησαν την πρωίαν της Παρασκευής εν τω δάσει των καρυδιών του Βλαδόβου παρά το Τέχοβον. Εφόνευσαν αυτούς δια μαχαιριών, είτα ανήρτησαν τα πτώματα. Οι κάτοικοι Βλαδόβου παρέλαβον αυτά και τελέσαντες την νεκρώσιμον ακολουθίαν έθαψαν εν τω κοιμητηρίω. Ούτος έπεσε θύμα της αδικαιολογήτου αυτού εμπιστοσύνης εις ανθρώπους φαύλους και αναξίους. Νέος εξαιρετος, διαπρέφας από της πρώτης στιγμής επί γενναιότητι και νοημοσύνη. Εγίνωσκον οι Βούλγαροι τι ήξιζε, διότι είχαν ίδει αυτόν εκ του πλησίον, ότε εφώρμα ηγούμενος πάντοτε των ανδρών του εν τη λίμνη και καταλαμβάνων εξ εφόδου τα βουλγαρικά οχυρώματα. Ουδ' αυτά τα τραύματα και αι πληγαί ανέκοψαν ποτέ την δράσιν του. Ήτο δε πάντοτε επιφοβώτατος εις τους αντιπάλους του. Δεν ετόλμων πλέον από καιρού να τον αντικρύσωσιν. Αλλ' η έκφυλος βουλγαρική καρδιά, εάν μη έχη πολλήν γενναιότητα, είναι πλήρης ποταπού δόλου. Επενόησαν να έλθωσιν προς αυτόν εις διαπραγματεύσεις, υποκρινόμενοι ότι δέχονται συνεννόησιν προς κοινήν δράσιν, δέχονται συμμαχίαν, ίνα παύσωσι πλέον αι των χριστιανών αλληλοκτονίαι. Η πλήρης ευγενείας ψυχή του νέου Άγγρα ήτο ανέκαθεν υπέρ της καταπαύσεως των ωμοτήτων, αίτινες ήνοιξαν το μεταξύ των χριστιανών χάσμα. (...) Και ο τολμηρός νέος έσχε το θάρρος να δεχθή. (...) Ούτως δε, χωρίς να ανακοινώση τίποτε εις τους πιστοτάτους αυτού οπαδούς, κρύφα, φοβούμενος μην ούτοι τον εμποδίσωσι, μετέβη την νύκτα του Σαββάτου προς την Κυριακήν, μόνος, άνευ όπλων, με τινας οδηγούς εις το κρησφύγετον των Βουλγάρων κομιτατζήδων. (...) Απομακρυνθέντες (οι Βούλγαροι κομιτατζήδες) της επικινδύνου ακόμη δι' αυτούς ζώνης, εφόνευσαν τον γενναίον Άγγραν την Πέμπτην (7η Ιουνίου 1907)..... ». (20)

Σε αντίθεση με το τηλεγράφημα του προξενείου της 6ης Ιουνίου 1907 προς το υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο σε μερικά σημεία ήταν αρκετά επικριτικό για τον Άγρα, το κείμενο του ανωτέρω τηλεγραφήματος είναι εξαιρετικά επαινετικό για το πρόσωπό του τελευταίου και δικαιολογεί, κατά κάποιο τρόπο, την μονομερή ενέργεια στην οποία προέβη, αποδίδοντας αυτήν «... εις την πλήρους ευγενείας ψυχήν του η οποία ήτο ανέκαθεν υπέρ της καταπαύσεως των ωμοτήτων, αίτινες άνοιξαν το μεταξύ των χριστιανών χάσμα...».

Σχετικά με τον τρόπο θανάτωσης των Άγρα και Μίγγα, θα αναφερθώ σε μία εκ διαμέτρου διαφορετική πληροφορία που μας παρέχεται από το υπ' αριθ. 42 έγγραφο της αλληλογραφίας μεταξύ των διαφόρων Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων με το Κέντρο Αθηνών, από αυτήν που αντλούμε από το κείμενο του ανωτέρω τηλεγραφήματος. Στο πρώτο αναφέρεται ότι: «Οι νεκροί εφωτογραφήθησαν, δεν έφερον άλλας πληγάς, πλην των εκ του σχοινίου εις τον λαιμόν και εις τας χείρας», ενώ στο δεύτερο ότι: «Εφόνευσαν αυτούς δια μαχαιριών, είτα ανήρτησαν τα πτώματα». Γεννάται, επομένως, το ερώτημα: Τους απαγχόνισαν απευθείας χωρίς να τους μαχαιρώσουν ή τους μαχαίρωσαν πρώτα και μετά ανάρτησαν τα πτώματά τους στην αγχόνη; Ποιο, άραγε, από τα ως άνω αναφερόμενα ντοκουμέντα αποδίδει την πραγματικότητα;

Επίσης, κάποια άποψη που θέλει τα πτώματα των Άγρα και Μίγγα να έχουν παραμείνει αναρτημένα στην αγχόνη επί δύο ή τρεις ημέρες, ελέγχεται ως μη ακριβής, διότι, σύμφωνα με το περιεχόμενο του δεύτερου τηλεγραφήματος του προξενείου, οι ανωτέρω θανατώθηκαν από τους κοιμιτατζήδες την Πέμπτη, 7η Ιουνίου 1907 και τα πτώματά τους βρέθηκαν το πρωί της Παρασκευής, 8η Ιουνίου 1907.

Την ίδια ημερομηνία θανάτου των Άγρα και Μίγγα αναφέρει στα απομνημονεύματά του και ο Αντιστράτηγος Δημήτριος Ν. Κάκκαβος, Υπολοχαγός Μηχανικού κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, ο οποίος υπηρέτησε στο προξενείο Θεσσαλονίκης από τον Οκτώβριο του 1904 μέχρι τον Ιανουάριο του 1909, με το ψευδώνυμο Δημήτριος Ζώης. Ο ίδιος, αναφερόμενος σε κάποιες επικρίσεις που δέχθηκε ο Άγρας μετά το θάνατό του, ότι, δηλαδή, έπεσε θύμα της νεανικής του απειρίας, γράφει:

«... Θεωρώ καθήκον μου, αν όχι να άρω, τουλάχιστον να μετριάσω, μίαν τόσοσιν αυστηρώς εξεγενθείσαν επίκρισιν, ότι ο Άγρας έπεσε θύμα της νεανικής του απειρίας, παρασυρθείς εις βαθμόν ώστε σχεδόν άοπλος και άνευ επαρκούς συνοδείας να μεταβή εις συνάντησιν του Βουλγάρου οπλαρχηγού του διαμερίσματος Ναούσης. Ο Άγρας εγνώριζεν τας επανειλημμένας προσχωρήσεις άλλων Βουλγάρων οπλαρχηγών, φιλοδοξών δε προ της επικειμένης αναχωρήσεώς του να παραδώση εις τον διάδοχόν του το διαμέρισμα ελεύθερον πάσης βουλγαρικής επιρροής, επεδίωξε τον προσηλυτισμόν και του Βουλγά-

ρου οπλαρχηγού Ναούσης. Ἦλθεν εἰς διαπραγματεύσεις, ἐπικοινωνήσας μάλιστα προσωπικῶς μετ' αὐτοῦ ἐπὶ πλάβας ἐντὸς τῆς Λίμνης Γιαννιτσῶν (...) Αἱ γνώμαι των προκρίτων ἐδιχάσθησαν, ἀλλ' ἡ ἀκράτος φιλοδοξία του νὰ ἰδῇ συμπεπληρωμένον τὸ ἔργον του δια τῆς προσχωρήσεως του Ζλατάν, τὸν παρέσυρεν εἰς τὸ νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος των ἐγκρινόντων τὴν μετάβασίν του. Καὶ πράγματι ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν ἐκ Ναούσης πρόκριτον ὁμογενὴ Λόγγον καὶ ἀπὸ τὸν Ἀντ. Μίγγαν, διηυθύνθη πρὸς τὴν ὀρισθείσαν κατεύθυνσιν ἐπὶ τοῦ Βερμίου ὄρους. (...) Ὁ Βούλγαρος οπλαρχηγὸς μόλις ἐπεῖσθη ὅτι δὲν συνοδεύεται παρ' ἐνόπλων, ἀθετῶν τὰ ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὑπεσχημένα, διατάσσει νὰ δέσωσι καὶ τὸν μὲν Λόγγον ἀπέλυσεν ἐξ ευγνωμοσύνης δια προγενεστέρων ευεργεσίας, αὐτὸν παρέσχεν ὅτε διετέλει εἰς τὴν υπηρεσίαν του, τοὺς δὲ ἄλλους δύο ὑπέβαλεν εἰς τὸν μαρτυρικώτερον των θανάτων, διαπομπεύσας αὐτοὺς δια περιφορὰς ἀνά τὰ χωρία καὶ τέλος ἀπαγχονίσας τούτους παρὰ τὸ σημερινόν χωρίον Ἄγρας των Βοδενῶν..... »(21)

Θεωρῶ ιδιαίτερα αξιόλογες καὶ διαφωτιστικὲς τὶς πληροφορίες, οἱ οποίες μας παρέχονται ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Δημητρίου Κάκαβου, ὁ ὁποῖος γιὰ διάστημα πέντε καὶ πλέον ἐτῶν ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς εἰδικούς συμβούλους τοῦ πρόξενου Λάμπρου Κορομηλά καὶ ἀρίστος γνώστης ὅλων γενικῶς των συμβάντων κατὰ τὸ Μακεδονικὸ Ἀγῶνα. Εἰδικότερα, γράφει:

1) Ὅτι θεωρεῖ καθήκον του, ἀν ὅχι νὰ ἀρεῖ τελείως, τουλάχιστον, νὰ μετριάσει τὴν κατὰ τοῦ Ἄγρα ἐπίκριση περὶ ἀπειρίας του στὴν κατάστρωση καὶ ἐφαρμογὴ των σχεδίων του γιὰ συνδιαλλαγὴ με τοὺς ἀρχηγούς των Βουλγαρόφωνων σωμάτων τῆς περιοχῆς ποὺ του στοίχισαν τελικὰ τὴ ζωὴ.

2) Ὅτι πρὶν τὴ συνάντησή του Ἄγρα με τοὺς ἀνωτέρω, εἶχε προηγηθεῖ μία ἄλλη συνάντησή του με τὸν Γιοβάν Ζλατάν στὴ Λίμνη Γιαννιτσῶν, ἐπ' αὐτὴν ὅτι εἶχε πρὶν αὐτῆς τῆς 15ης Μαΐου 1907 στὴ Νάουσα.

3) Ὅτι χαρακτηρίζει τὴ φιλοδοξία τοῦ Ἄγρα ὡς ἀκράτη.

4) Ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Νάουσας, προφανῶς καὶ ἡ Επιτροπὴ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα τῆς πόλης, γνώριζαν τὰ σχέδιά τοῦ Ἄγρα καὶ τὴ μελετώμενη συνάντησή του με τοὺς ἀρχηγούς των Βουλγαρόφωνων κομιτατζήδων καὶ ὅτι, ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν ταχθεῖ ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεώς της, ἄλλοι δὲ ὄχι. Με τὴν ἀποψη των πρώτων τάχθηκε τελικὰ καὶ ὁ Ἄγρας,

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτουν σοβαρὰ ἐρωτήματα, ποὺ χρῆζουν ἀμεσῆς ἀπάντησης. Εἰδικότερα: Πότε περιήλθαν σὲ γνώση τοῦ Κάκαβου καὶ τοῦ πρόξενου Λάμπρου Κορομηλά οἱ ἀνωτέρω πληροφορίες, τὶς οποίες ὁ πρῶτος συμπεριέλαβε στὰ ἀπομνημονεύματά του; Πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἄγρα ἢ μετὰ ἀπὸ αὐτόν; Δὲν διευκρινίζεται αὐτό. Εἰάν οἱ πληροφορίες γιὰ τὴ συνάντησή τοῦ Ἄγρα με τὸν Γιοβάν Ζλατάν στὴ Λίμνη, καθὼς καὶ οἱ πληροφορίες ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Νάουσας γνώριζαν τὰ σχέδιά του, εἶχαν περιέλθει σὲ γνώση τοῦ Κάκαβου καὶ τοῦ πρόξενου Λάμπρου Κορομηλά πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, τότε θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι τὸ κείμενο τοῦ τηλεγραφήματος

του προξενείου της 6ης Ιουνίου 1907 προς το υπουργείο Εξωτερικών στην Αθήνα, δεν αποδίδει την πραγματικότητα, διότι ο πρόξενος δηλώνει σ' αυτό πλήρη άγνοια ως προς τις προθέσεις και τις ενέργειες του Άγρα. Εάν όμως, περιήλθαν σε γνώση τους μετά το θάνατό του, τότε το κείμενο του τηλεγραφήματος ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Προβάλλει, επίσης, επιτακτικό και το ερώτημα: Είναι δυνατόν οι πρόκριτοι της Νάουσας και η Επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα της πόλης να μην είχαν ενημερώσει κατά κάποιο τρόπο το προξενείο για τα σχέδια του Άγρα;

Ευνόητο είναι ότι από όλα αυτά τα ερωτήματα προκύπτει σοβαρός προβληματισμός. Πάντως, αναφορικά με τον πρόξενο Λάμπρο Κορομηλά, θα πρέπει να λεχθεί ότι αυτός δεν ήταν ο οιοσδήποτε, ο οποίος προσπάθησε να συγκαλύψει κάποιες ευθύνες που βάρυναν το προξενείο στην υπόθεση Άγρα. Ήταν μια εξέχουσα προσωπικότητα της Ελληνικής Διπλωματίας και Δημοσιογραφίας και ο πλέον δραστήριος στον αποτελεσματικό συντονισμό της δράσης των Ελληνικών ανταρτικών σωμάτων κατά τον Μακεδονικό Αγώνα, καθ' όλο το διάστημα που ήταν επικεφαλής του προξενείου Θεσσαλονίκης.

Την 24η Αυγούστου 1908, ένα και πλέον έτος από τον απαγχονισμό των Άγρα και Μίγγα και ενώ είχε προηγηθεί η Νεοτουρκική Συνταγματική διακήρυξη της 11ης Ιουλίου 1908, γνωστή ως «Χουριέτ», 70 περίπου Ναουσαίοι συνοδευόμενοι από τον Ανθυποπλοίαρχο Ιωάννη Δεμέστιχα (Νικηφόρος), επισκέφθηκαν το χωριό Βλάντοβο (Άγρας) και τέλεσαν επιμνημόσηνη δέηση στον τάφο των απαγχονισθέντων. Τούτο προκύπτει από το υπ' αριθ. 60 της 24ης Αυγούστου 1908 έγγραφο προς το προξενείο της Θεσσαλονίκης του μέλους της Επιτροπής Μακεδονικού Αγώνα της Νάουσας που φέρει το ψευδώνυμο Φωσφόρος, το οποίο έχει ως ακολούθως:

«Φίλτατε. Έλαβον αμφοτέρας τας φιλικάς σας από 12, 19 τρ. μ. ων παραλείπω τα σύμφωνα. Σας πληροφορώ ότι χθές Σάββατον σιδηροδρομικώς ανεχώρησε δια Βοδενά ο Κος Δεμέστιχας μετά 15 άλλων Ναουσαίων και λοιπών, ενώ μετά μεσημβρίαν απέστειλα πεζούς ως και άλογα ετέρους 50. Όθεν σήμερον ταύτην την στιγμήν θα ευρίσκονται εν Βλαντόβω επί του τάφου του αιμνήστου Άγρα περί τους 70 Ναουσαίοι επί κεφαλής των οποίων προΐστανται οι Κοι Δημήτριος Τουρπάλης, Ιωάννης Λόγγος, Θεολόγος Τσακμάκης, Σταύρος Χωνός και ο Καπετάν Σημανίκας. Εν γένει ελπίζω ο Κος Δεμέστιχας ως ειπώθη έμεινε τελείως ευχαριστημένος και εν Βλαντόβω. Επίσης, θα ευχαριστηθή, διότι έγραψα τω Αγίω Βοδενών περί τούτου προς ον μετά μεγάλης δυσκολίας επείσαμεν τον Αθ. Μακρήν να παραδώση εξ ων κατέχει μίαν ράβδον (όπλο). Δια τούτο, παρακαλώ να γράψητε τω Μακρή να παραδώση τας ράβδους. Περί όλων των γεγονότων τούτων των ημερών ο αυτόθι ελθών ημέτερος συνάδελφος θα σας τα εξέθεσε λεπτομερώς, διό και αποφεύγω να κάμω λόγον εν τη παρούση μου. Μετ' αγάπης. Φωσφόρος» (22)

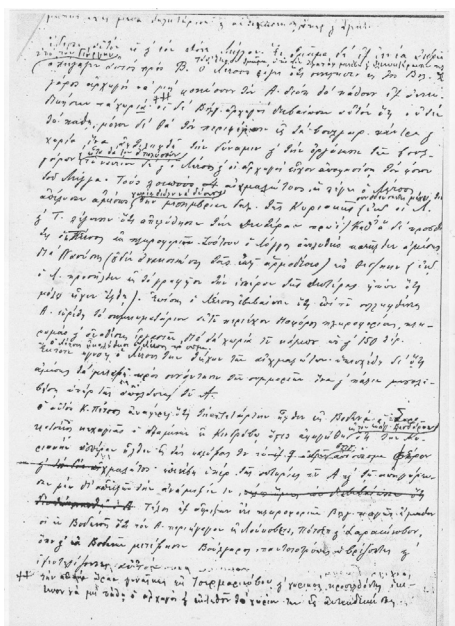
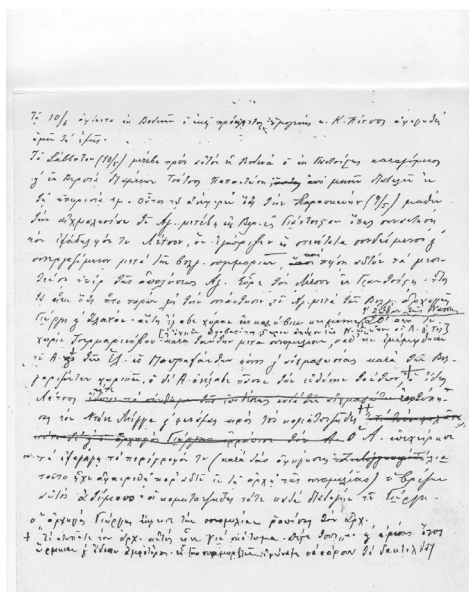
Προξενεί εντύπωση το γεγονός ότι από τους Ναουσαίους, οι οποίοι έλαβαν μέρος στο μνημόσυνο των Άγρα και Μίγγα, απουσιάζει ο Ζαφείρης Λόγγος, ο οποίος, με άλλους έξι, είχε συνοδεύσει τον Άγρα στη συνάντησή του με τους αρχηγούς των Βουλγαρόφωνων σωμάτων. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Ζαφείρης Λόγγος εκτός από εξέχον μέλος της κοινωνίας της Νάουσας ήταν και μέλος της τοπικής Επιτροπής Μακεδονικού Αγώνα. **(23)**

Σαν κατακλείδα, θα αναφερθώ επιτροχάδην και στην τύχη των Γκιόργκι Κασάπτσε και Γιοβάν Ζλατάν μετά τον απαγχονισμό των Άγρα και Μίγγα. Εξ αυτών, το σώμα του πρώτου που βρίσκονταν στο Βέρμιο συνεπλάκη την 30ή Ιουνίου 1907 στο Ξηροβούνι, τοποθεσία μεταξύ των χωριών Δόλιανης (Κουμαριάς) και Ξερολείβαδου, με τμήμα του σώματος του Νικολάου Δουμπιώτη (Αμύντας) με επικεφαλής τους Λοχίες Λούρο και Κορδίστα. Κατά τη μάχη, ο Γκιόργκι Κασάπτσε και δύο άνδρες του σώματός του κατέπεσαν νεκροί. Λίγο αργότερα, ο έτερος, ο Γιοβάν Ζλατάν, κατά τη διέλευσή του από τη Νάουσα και παρά τα δρακόντεια μέτρα ασφαλείας που είχε λάβει μετά τον απαγχονισμό των Άγρα και Μίγγα, κατέπεσε νεκρός από τις σφαίρες των μάνλιχερ των Ναουσαίων αδελφών Αποστόλου (Τόλιου) Πέτρου και Γεωργίου. **(24)**

Υπ' όψιν όλων όσων απ' αρχής εκτέθηκαν, αβίαστα προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο Άγρας έπεσε θύμα μιας, από κάθε άποψη, καλοστημένης πλεκτάνης από τον Βουλγαρόφωνο αρχηγό Γιοβάν Ζλατάν. Με εντολή, άνευ αμφιβολίας, της ανώτατης ηγεσίας του Βουλγαρικού Κομιτάτου, ο τελευταίος, προσποιούμενος ότι επιθυμεί να προσχωρήσει ο ίδιος με το σώμα του στα Ελληνικά ανταρτικά σώματα ή ότι θέλει να διαπραγματευθεί με αυτά για ένα από κοινού ένοπλο αγώνα κατά των Τούρκων και χρησιμοποιώντας τη γνωριμία του με τον Ζαφείρη Λόγγο, ίσως και με άλλα πρόσωπα γνωστά σ' αυτόν, κατόρθωσε να παρασύρει τον Άγρα σε μια συνάντηση με μοιραία γι' αυτόν κατάληξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (19) «ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΒΕΡΜΙΟΥ». Σελ. 494. Έκδοση Π.Ε.Ν «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος» Θεσσαλονίκη 2002.
- (20) Κωνσταντίνος Α. Βακαλόπουλος «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ» (Η ένοπλη φάση 1904 – 1908). Σελ. 195 – 196. Θεσσαλονίκη 1987..
- (21) Δημήτριος Ν. Κάκκαβος, Αντιστ/γος «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ» (Μακεδονικός Αγών). Σελ. 89, 144. Θεσσαλονίκη 1972.
- (22) «ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΒΕΡΜΙΟΥ» Σελ. 505. Έκδοση Π.Ε.Ν «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος». Θεσσαλονίκη 2002.
- (23) ΕΝΩΣΗ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ «ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (Σαράντος Αγαπηνός). Δημοσίευμα 11/2/2012. (Ανακτήθηκε από: www.corfumacedoniansunion@yahooDOT.com).
- (24) Στέργιος Σπυρ. Αποστόλου «ΝΑΟΥΣΑ» (Σύμμεικτα). Μακεδονικές Μελέτες, τόμος Α', σελ. 174 – 175. Νάουσα 1992.

1η και 2η σελίδα σημειώματος Αλέξανδρου Μαζαράκη

Φωτοτυπία σε σμίκρυνση του δισέλιδου σημειώματος του Αλέξανδρου Μαζαράκη (Ιωαννίδης), που μου παραχώρησε το 1988 ο Εδεσσαίος φίλος μου, Γεώργιος Τουσίμης. Το κείμενο του εν λόγω σημειώματος αφορά στη συνάντηση του Άγρα με τους αρχηγούς των Βουλγαρόφωνων σωμάτων της περιοχής, στη σύλληψη αυτού και του Μίγγα και στην περιφορά και διαπόμπευσή του στα ορεινά Βουλγαρόφωνα χωριά (Αρχείο Στ. Αποστόλου)

Μέρος Β'

Μαρία Χειμωνοπούλου, Δρ. αρχαιολογίας

Οι αμφιπρόσωπες εικόνες της Βέροιας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές αμφιπρόσωπες εικόνες της Βέροιας αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό σύνολο. Στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης φυλάσσονται δεκατρείς αμφιπρόσωπες εικόνες, στη συλλογή της Ιεράς Μητρόπολης Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας περιλαμβάνονται έξι και τρεις ακόμη βρίσκονται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών. Οι εικόνες θα παρουσιασθούν με σχετική χρονολογική σειρά. Τα εικονογραφικά – τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία προέλευσης τους συμβάλλουν στη συνολική εκτίμηση της τέχνης της Βέροιας σε ένα ευρύ χρονολογικό φάσμα από τον 11ο μέχρι και τις αρχές του 20ου αι., και στην διατύπωση προτάσεων σε σχέση με τοπογραφικά ζητήματα της πόλης, ενώ προσφέρουν επίσης στοιχεία από ένα κλειστό σύνολο για τα ειδικά θέματα των αμφιπρόσωπων εικόνων.

Λέξεις κλειδιά: Αμφιπρόσωπες εικόνες, Βέροια, βυζαντινή τέχνη

Ο Π. Α. Βοκοτόπουλος παρουσιάζει στον αφιερωμένο στον Δημήτριο Πάλλα τιμητικό τόμο του Δελτίου της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, δύο παλαιολόγιες εικόνες του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και στο τελευταίο μέρος του άρθρου του κάνει μία συνοπτική εκτίμηση και συστηματοποίηση του υλικού των βυζαντινών και μεταβυζαντινών, αμφιπρόσωπων ή αμφίγραπτων εικόνων, ως φόρο τιμής προς τον δάσκαλο Δ. Πάλλα, που είχε ασχοληθεί με αυτήν την ιδιαίτερη κατηγορία φορητών εικόνων¹. Χαρακτηριστικό των εικόνων αυτού του είδους, που φθάνουν περίπου τις 140 τον αριθμό, αποτελεί η απεικόνιση θείων μορφών και παραστάσεων και στις δύο πλευρές ενός ξύλινου σανιδώματος που λειτουργεί ως υπόστρωμα της ζωγραφικής διακόσμησης. Η ζωγραφική των δύο πλευρών είναι είτε σύγχρονη, είτε διαφορετικών χρονικών περιόδων. Στην περίπτωση των διαφορετικών χρονικά διακοσμήσεων είναι πολύ πιθανό να διατηρείται ένα δεύτερο προγενέστερο στρώμα ζωγραφικής κάτω από το σωζόμενο υπερκείμενο, ενδεχόμενο που καθιστά κάθε φορά

1 Π. Α. Βοκοτόπουλος, «Δύο παλαιολόγιες εικόνες στα Ιεροσόλυμα», ΔΧΑΕ Κ' (1998), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα, 291-308.

απαραίτητη τη διερεύνηση για την εξακρίβωση τυχόν ύπαρξης του στην όψη με τον πιο όψιμο χρονολογικά διάκοσμο. Είναι όμως και εξίσου πιθανό στην ακόσμητη πλευρά μίας φορητής εικόνας να έχει ζωγραφισθεί μία νέα παράσταση.

Η πλειονότητα των σωζόμενων εικόνων, περίπου ογδόντα, φέρουν στην κύρια όψη τη Θεοτόκο, η οποία είναι αρκετές φορές επενδυμένη με ασημένιο «πουκάμισο» ή σε άλλες περιπτώσεις παρουσιάζει διαδοχικές ανανεώσεις της ζωγραφικής², ενώ είκοσι μόνο έχουν παράσταση του Χριστού. Στις περισσότερες περιπτώσεις η Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα της κύριας όψης φέρει στην δεύτερη τη Σταύρωση, γεγονός που οφείλεται, σύμφωνα με τους δύο δασκάλους της βυζαντινής τέχνης, στην αποδιδόμενη στον Απόστολο Λουκά εικόνα της Θεοτόκου Οδηγήτριας της Μονής των Οδηγών στην Κωνσταντινούπολη, η οποία λειτούργησε ως αρχέτυπο της κατηγορίας των αμφιπρόσωπων εικόνων, καθώς στην πίσω όψη της είχε ζωγραφισθεί στα τέλη του 10ου μία παράσταση Σταύρωσης που αντέγραφε την αντίστοιχη εικόνα που μεταφέρθηκε από τη Βηρυττό στην Κωνσταντινούπολη το 975³. Άγιοι στη μία ή και στις δύο όψεις αμφιπρόσωπων εικόνων παριστάνονται σε πενήντα περίπου παραδείγματα, όπου συνήθως στις περιπτώσεις που άγιοι κοσμούν μία από τις πλευρές, η κύρια όψη φέρει επίσης τη Θεοτόκο⁴.

Οι επιλογές στους συνδυασμούς των παραστάσεων, πέρα από τον ορισμό των χορηγών τους, μπορεί να σχετίζονται με τις διαδοχικές θέσεις των εικόνων μέσα στο ναό, τις πρόσθετες αφιερώσεις των ναών ή τυχόν μετακινήσεις των εικόνων σε διαφορετική εκκλησία.

Από την κατανομή των εικόνων ανάλογα με τις περιοχές προέλευσής τους φαίνεται ότι υπάρχουν περιοχές στις οποίες οι αμφιπρόσωπες εικόνες είναι πολύ διαδεδομένες, όπως στο Άγιον Όρος με δεκαεννέα παραδείγματα, την Καστοριά με είκοσι ένα, την Κύπρο με δεκαέξι, την Αχρίδα με εννέα, τη Ρόδο με επτά και τη Σωζόπολη με πέντε, ενώ υπάρχουν και άλλες με πολύ σποραδική έως καθόλου παρουσία, όπως η Μονή του Σινά και η Πάτμος⁵.

Η Βέροια είναι μία από τις βυζαντινές πόλεις με ιδιαίτερα σημαντικό σύνολο αμφιπρόσωπων ή αμφίγραπτων εικόνων. Στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης φυλάσσονται δεκατρείς αμφιπρόσωπες εικόνες, στη συλλογή της Ιεράς Μητρόπολης Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας περιλαμβάνονται έξι και τρεις ακόμη εικόνες βρίσκονται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο

2 Π. Α. Βοκοτόπουλος, «Δύο παλαιολόγειες εικόνες στα Ιεροσόλυμα», ΔΧΑΕ Κ' (1998), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα, 291-308, 303, υποσημ. 50.

3 Π. Α. Βοκοτόπουλος, «Δύο παλαιολόγειες εικόνες στα Ιεροσόλυμα», ΔΧΑΕ Κ' (1998), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα, 291-308, 303-304. D. Pallas, *Die Passion und Bestattung Christi in Byzanz. Der Ritus - das Bild*, Μόναχο 1965, 92-95.

4 Π. Α. Βοκοτόπουλος, «Δύο παλαιολόγειες εικόνες στα Ιεροσόλυμα», ΔΧΑΕ Κ' (1998), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα, 291-308, Βλ. Παράρτημα Δ.

5 Π. Α. Βοκοτόπουλος, «Δύο παλαιολόγειες εικόνες στα Ιεροσόλυμα», ΔΧΑΕ Κ' (1998), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα, 291-308

Αθηνών.

Η αμφιπρόσωπη εικόνα με την Παναγία Οδηγήτρια και δύο στρατιωτικούς αγίους, που φυλάσσεται σήμερα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών⁶ (ΒΧΜ, διαστάσεις: 66Χ51Χ3 εκ.), φέρει ανάγλυφο πλαίσιο και είναι πλατύτερη στη βάση της, ενώ στενεύει στο επάνω μέρος. Οι δύο νέοι στρατιωτικοί άγιοι παριστάνονται όρθιοι (εικ. 1). Ο άγιος αριστερά, αγένειος και με κοντά μαλλιά που αφήνουν ακάλυπτα τα αυτιά του, έχει σταθερά γραμμικά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν καθαρά επάνω στη χωρίς όγκο, επίπεδη, με υπόλευκο ενιαίο χρώμα σάρκα. Το σώμα του δεν έχει διατηρηθεί. Ο άλλος άγιος παριστάνεται επίσης μετωπικός στο σώμα, ενώ η κεφαλή του κατά τα τρία τέταρτα γυρίζει προς το σύντροφο άγιο στα αριστερά. Έχει μαλλιά που φτάνουν ως τους ώμους και καταλήγουν σε βοστρύχους. Η στρατιωτική του ενδυμασία αποτελείται από θώρακα αλυσιδωτό και χλαμύδα που κουμπώνει με πόρπη στο στήθος και πέφτει πίσω. Στο δεξί του χέρι κρατεί λόγχη και με το αριστερό του στηρίζει ασπίδα στο έδαφος. Η Ν. Χατζηδάκη ταυτίζει του δύο αγίους με το ζεύγος των αγίων Δημητρίου και Νέστορα συσχετίζοντας την εικονογραφία και τον τρόπο της ενδυμασίας τους με ανάλογα παραδείγματα εικόνων του Σινά⁷, και θεωρεί ότι η γραμμική απόδοση των δύο αγίων μπορεί να οδηγήσει αφενός σε μία χρονολόγηση στον 11ου αι.⁸, εποχή που χαρακτηρίζεται από αυτόν τον ζωγραφικό τρόπο, αλλά καταλήγει εντέλει σε μία υστερότερη στο 13^ο αιώνα, που βασίζεται στον τύπο της στρατιωτικής φορεσιάς, και στην διάδοση της γραμμικής τεχνοτροπίας σε περιφερειακά έργα εκείνης της εποχής⁹. Ο Θ. Παπαζώτος τοποθετεί το έργο στον 11ο αι. συνεκτιμώντας την γραμμική απόδοση των προσώπων, τη χρήση του χρώματος και την ιδιαίτερη απόδοση προσωπογραφικών χαρακτηριστικών¹⁰.

6 Ν. Χατζηδάκη, «Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. (1884-1984)», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 6 Οκτωβρίου 1984 – 30 Ιουνίου 1985, Κατάλογος έκθεσης, 16-18. Μ. Χατζηδάκης, «Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον», ΑΔ 21 (1966), Χρονικά, 16-35, 30, πίν. 39α-β «Συντηρούμενοι και καθαριζόμενοι οι εικόνες της Καστοριάς θα αποτελέσουν σπουδαίο σύνολο έργων ζωγραφικής κατά το πλείστον 13ου και 14ου αι., εντελώς αγνώστων μέχρι τούδε. Εν συνδυασμώ με τας εικόνες της Βεροίας, θα παράσχουν πολύτιμον μαρτυρίαν δια την τέχνην των εικόνων της Δυτικής Μακεδονίας κατά τους τελευταίους βυζαντινούς αιώνες, θα διαφωτίσουν δε ως προς τα επικρατούντα ρεύματα, τας σχέσεις με τα γνωστά καλλιτεχνικά ρεύματα ή και με πλέον απομακρυσμένα.»

7 Ν. Χατζηδάκη, «Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. (1884-1984)», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 6 Οκτωβρίου 1984 – 30 Ιουνίου 1985, Κατάλογος έκθεσης, 18.

8 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βεροίας, Αθήνα 1995, 43, πίν. 4.

9 Ν. Χατζηδάκη, «Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. (1884-1984)», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 6 Οκτωβρίου 1984 – 30 Ιουνίου 1985, Κατάλογος έκθεσης, 18.

10 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βεροίας, Αθήνα 1995, 43, πίν. 4.

Στη δεύτερη όψη, η Παναγία παριστάνεται ως τη μέση, έχοντας την κεφαλή ελαφρά γυρισμένη προς τ' αριστερά της (εικ. 2). Ο Χριστός μετωπικός, ευλογεί και κρατεί κλειστό ειλητάριο. Παχιές γραμμές τονίζουν τα περιγράμματα και διαγράφουν αδρά χαρακτηριστικά στα πρόσωπα. Τα χαρακτηριστικά της επίπεδης πτυχολογίας και της απόδοσης της σάρκας με την αντίθεση βαθυπράσινων τόνων προς την ωχρή επιφάνεια στις κοιλότητες γύρω από το μάτια και κάτω από το στόμα, προσδίδουν σύμφωνα με την Ν. Χατζηδάκη έναν αρχαϊκό χαρακτήρα στην παράσταση, ανάλογο της τεχνικής της τοιχογραφίας του τέλους του 12ου – 13ου αι.¹¹ Ο Θ. Παπαζώτος κρίνει ότι η συνολική ακαμψία και ζωγραφική αστάθεια του έργου και η διαπραγμάτευση των προσωπογραφικών χαρακτηριστικών, δηλώνουν την αυτοτέλεια ενός τεχνίτη σε μία εποχή πολιτικών αναστατώσεων και τοποθετείτο έργο στις τρεις πρώτες δεκαετίες του 15ου αι.¹²

Η επόμενη αμφιπρόσωπη εικόνα (BMB, E332, διαστάσεις: 107X71εκ.) παρουσιάζεται στην μόνιμη έκθεση του πρώτου ορόφου και προέρχεται από την εκκλησία του Αγίου Ανδρέα ενορίας του Αγίου Γεωργίου¹³. Η μία όψη της, η κύρια, φέρει παράσταση του Αγίου Γεωργίου του 12ου αι., ενώ στην δεύτερη εικονίζεται ο Άγιος Ανδρέας, ο οποίος χρονολογείται στον 18ο και διατηρεί επίσης μαρτυρημένες με επιγραφή επιζωγραφίσεις των αρχών του 20ου αι. (1919). Από την διερεύνηση της εικόνας δεν έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη προγενέστερου στρώματος ζωγραφικής.

Ο άγιος Γεώργιος παριστάνεται ημίσωμος και μετωπικός, με στρατιωτική ενδυμασία, σε ασημί βάθος (εικ. 3). Από την ενδυμασία του σώζεται μόνον το κόκκινο ιμάτιο και ελάχιστα τμήματα του χιτώνα. Κρατεί δόρυ με το δεξί χέρι και τη θήκη του σπαθιού του με το αριστερό. Το ασημί βάθος, ο θώρακας, όπως και το φωτοστέφανο, είναι κατεστραμμένα. Διακρίνονται όμως το θηκάρι, που το κρατεί με το αριστερό χέρι, και το δόρυ στο δεξί, που προβάλλει διαγώνια στην εικόνα. Τα προσωπογραφικά του χαρακτηριστικά, το ωοειδές πρόσωπο με το χαμηλό μέτωπο και τα καμπυλωτά φρύδια, και τα μεγάλα μάτια με το βλέμμα στραμμένο προς το πλάι¹⁴, αποδίδονται με λαδοπράσινο πλάσμο περιμετρικά και στο πάνω

11 Ν. Χατζηδάκη, «Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. (1884-1984)», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 6 Οκτωβρίου 1984 – 30 Ιουνίου 1985, Κατάλογος έκθεσης, 16.

12 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βέροιας, Αθήνα 1995, 65, πίν. 82.

13 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βέροιας, Αθήνα 1995, 44, πίν. 7-8. *The Glory of Byzantium* : art and culture of the Middle Byzantine era, A.D. 843-1261, edited by Helen C. Evans and William D. Wixom exhib. cat. issued in conjunction with the exhibition "The Glory of Byzantium," held at The Metropolitan Museum of Art, New York, from March 2nd through July 6th 1997, New York 1997, 123-124.

14 Βλέμμα παράλληλο με αυτό του Αγίου Παντελεήμονα από τη Μονή Μεγίστης Λαύρας, πρβλ. Μ. Chatzidakis, «The Icons of Greece» στο K. Weitzmann, M. Chatzidakis, S. Radojcic, *Icons*, New York 1980, αρ. 90.

βλέφαρο των ματιών, καστανό χρώμα στη σάρκα, αραιό, διάχυτο κόκκινο, συγκεντρωμένο στο κάτω τμήμα των παρειών και σταθερό καφεμαύρο περίγραμμα για τα καμπυλωτά φρύδια. Λευκά φώτα και επιπλέον λεπτές λευκές γραμμές εντείνουν τις περιοχές κάτω από τα μάτια, το μέτωπο, το πηγούνι και γύρω από τα κόκκινα χείλη. Η σχηματοποιημένη κοντή κόμμη αποδίδεται με επαναλαμβανόμενους βοστρύχους καφεμαύρων γραμμών. Τα χαρακτηριστικά αυτά απαντούν σε σειρά έργων του δεύτερου μισού του 12ου αιώνα, όπως οι τοιχογραφίες της Θεοτόκου Κοσμοσωτείρας στη Βήρα της Θράκης (λίγο μετά το 1152) και των Αγίων Αναργύρων της Καστοριάς¹⁵ (περί το 1180/3).

Η κοσμικά ωραία μορφή διαπνέεται από υψηλό ήθος, εσωτερική γαλήνη, νηφαλιότητα, ευγένεια και σταθερότητα, ανάλογη της "ακαδημαϊκής" τάσης της εποχής των Κομνηνών, όπου άγιοι και άνθρωποι βρίσκονται σε επικοινωνία: οι άγιοι φορούντα ρούχα και τα διακριτικά της αυτοκρατορικής αυλής ως, υπερασπιστές των συμφερόντων της θεοσώστου Πόλης ή αποδίδονται με τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά των μελών της δυναστείας¹⁶.

Λόγω της εξαιρετικής ποιότητας της ζωγραφικής, αλλά και του ασημόχρωμου βάθους της εικόνας, δύο στοιχεία που δηλώνουν προέλευση από μεγάλο εργαστήριο, προτάθηκε η προέλευσή της από την Κωνσταντινούπολη. Για τον λόγο αυτό, είναι επίσης πιθανό να ανήκε σε ανώτερο αξιωματούχο του θέματος Βεροίας (ίδρυση θέματος Βεροίας από το 10ο αι.), ο οποίος ίσως με την αφορμή κάποιας σπουδαίας νίκης την παρήγγειλε σε κωνσταντινουπολίτικο εργαστήριο¹⁷.

Η εικόνα, αρχικά, πρέπει να ήταν προσηλωμένη στον Άγιο Γεώργιο του Γραμματικού ή στον ενοριακό ναό του Αγίου Γεωργίου, οι οποίοι γειτνιάζουν με την εκκλησία του Αγίου Ανδρέα, όπου η εικόνα έως πρόσφατα βρισκόταν.

Στην πίσω όψη της φέρει παράσταση του 18ου αι. με τον άγιο Ανδρέα. Ο άγιος στέκεται κάτω από κιονοστήρικτο τόξο, ως την οσφύ (εικ. 4). Ευλογεί με το δεξί χέρι και κρατά ενεπίγραφο ειλητάριο με το αριστερό. Φορεί ρόδινο χιτώνα και γαλαζοπράσινο ιμάτιο.

Το πρόσωπό του αποδίδεται με σκούρο καφέ προπλάσμο που ξανοίγει σε ανοικτότερους τόνους στη σάρκα και θερμαίνεται με λίγο κόκκινο στα χείλη και στο κάτω τμήμα των παρειών. Γενικά, η απόδοσή του είναι επιμελημένη και δίνει την αίσθηση της ζωντάνιας. Αντίθετα, τα χέρια του αγίου είναι φτιαγμένα βιαστικά, χωρίς τονικές διαβαθμίσεις και φώτα. Τέλος, η κόμμη και το γένειό του είναι σχηματοποιημένα, μαζεμένα σε λεπτές τούφες, σε

15 Σ. Πελεκανίδης - Μ. Χατζηδάκης, *Καστοριά*, Αθήνα 1984, εικ. 19, 21.

16 Χ. Μπακιρτζής, *Στρατιωτικοί άγιοι ή μέλη της οικογένειας του Αλεξίου Α' Κομνηνού; Πεζά κείμενα με τίτλο Αρχαιολογικά μελέται β' έκδοση συμπληρωμένη με άλλες ιστορίες*, Αθήνα 1993.

17 *Βυζαντινό Μουσείο Βέροιας*, επιμ. Δ. Ευγενίδου, Αθήνα 2001, 19-20.

γαλαζωπό χρώμα.

Χαρακτηριστικό είναι το φωτοστέφανο του αγίου, με τα επαναλαμβανόμενα κυκλικά σταυρόσχημα κοσμήματα στην περιφέρεια, όπως και το πλαίσιο της εικόνας, στοιχεία που θυμίζουν αντίστοιχα βορειοελλαδικά ή αγιορείτικα έργα του 18ου αιώνα.

Η αμφιπρόσωπη εικόνα με τέσσερις μάρτυρες αγίους στην πρωιμότερη χρονολογικά όψη του 12ου αι. και μία Παναγία Οδηγήτρια Φανερωμένη, που έχει αποδοθεί στα τέλη του 13ου και στον 14ο αι., στη δεύτερη, προέρχεται από το ναό της Παναγίας Φανερωμένης και τη Συλλογή της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας¹⁸ (IMBNK, 111X87 εκ.). Οι μάρτυρες αποδίδονται ολόσωμοι, μετωπικοί, με το σταυρό του μαρτυρίου στο ένα τους χέρι. Ο πρώτος από αριστερά, μπορεί πιθανόν να ταυτισθεί βάσει των χαρακτηριστικών του με τον άγιο Προκόπιο. Ακολουθούν οι άγιοι Γεώργιος και Θεόδωρος, σύμφωνα με τις αντίστοιχες επιγραφές τους, ενώ ο τέταρτος άγιος θα πρέπει να είναι ο Δημήτριος. Στα πόδια του αγίου Γεωργίου διακρίνεται ο κατά πολύ μικρότερος σε κλίμακα αφιερωτής, που επικαλείται την βοήθεια του αγίου (επιγραφή: Άγιε Γεώργιε βοήθει). Η ζωγραφική της όψης αυτής, παρόλη την κακή κατάσταση διατήρησής της, προσομοιάζει με έργα του 12ου αι., τοιχογραφίες και φορητές εικόνες, που χαρακτηρίζονται για την γραμμική διαχείριση προσωπογραφικών χαρακτηριστικών και ενδυμασίας και έναν γενικότερο «αρχαϊκό» τρόπο έκφρασης. Στην όψη με την Οδηγήτρια (εικ. 5), η Παναγία εικονίζεται ημίσωμη στρέφοντας προς τον Χριστό, χωρίς ωστόσο να Τον αντικρύζει, αναλογιζόμενη το θείο πάθος. Η εικόνα, όταν δημοσιεύθηκε από τον Θ. Παπαζώτο είχε αποδοθεί στα τέλη του 13ου αι. Οι εργασίες συντήρησης αποκάλυψαν ένα προγενέστερο ζωγραφικό στρώμα που διατηρείται κυρίως στο εξέχον περιφέριο (πλαίσιο) στην αριστερή και δεξιά πλευρά της, όπου ολόσωμοι και ημίσωμοι άγιοι εικονίζονται σε μικρή κλίμακα, και συνδέεται πιθανόν με την εικονογράφηση της προγενέστερης όψης. Οδήγησαν επίσης, σε επαναδιαπραγμάτευση της χρονολόγησης από την Χ. Μαυροπούλου – Τσιούμη, συσχετίζοντας τα ζωγραφικά χαρακτηριστικά με έργα του δεύτερου μισού του 14ου αι.

Την επόμενη εικόνα (BMB, E 374, διαστάσεις: 86X65 εκ.), τη συναντά κανείς κατά την περιήγησή του στην μόνιμη έκθεση του πρώτου ορόφου. Πρόκειται για την αμφιπρόσωπη εικόνα με την Παναγία βρεφοκρατούσα με δύο αρχαγγέλους στην μία όψη και τον άγιο Δημήτριο στην δεύτερη, που προέρχεται από τον ναό του Αγίου Νικολάου ενορίας Παναγίας Δεξιάς¹⁹. Η

18 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βεροίας, Αθήνα 1995, 46-47, πίν. 16-17.Χ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Βυζαντινές εικόνες από την καρδιά της Ελλάδος. Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εικόνες της Βεροίας, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη – Βέροια 2003, αριθ. 2, 44-47

19 Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βεροίας, Αθήνα 1995, 44, 48, 66, πίν. 9, 22, 89.

πρώτη όψη διατηρεί δύο διακοσμητικές φάσεις των μέσων 12ου – προ του 13ου αι. και του πρώτου τετάρτου του 15ου αι., ενώ η δεύτερη χρονολογείται στις δύο πρώτες δεκαετίες του 14ου αι.

Στην πρώτη διακοσμητική φάση της όψης με την Παναγία και τους αρχαγγέλους αποδίδονται τα ξυλόγλυπτα ακριανά φτερά των αρχαγγέλων, τα άκρα των ποδιών, το χέρι με το σκήπτρο που καθέννας κρατεί στο άκρο της βάθυνσης, καθώς και το ξυλόγλυπτο εξέχον υποπόδιο της Παναγίας. Στη βάθυνση, με το υπόλοιπο μεταγενέστερο ζωγραφικό τμήμα της σύνθεσης, η Παναγία εικονίζεται στον τύπο της Κυριώτισσας όρθια, βρεφοκρατούσα, περιστοιχιζόμενη από τους φτερωτούς αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ τα αρχικά γράμματα του ονόματος των οποίων διακρίνονται πάνω από τις κεφαλές τους. Φορούν αυτοκρατορική πορφυρή ή πράσινη σκούρη (ο Γαβριήλ) περιβολή, κεντημένη με μαργαριτάρια δίκην ρόδακα, και διάλιθο μαργαριτοκόσμητο λώρο. Φέρουν το χέρι που δεν κρατεί το σκήπτρο μπροστά στο στήθος τους (εικ. 6).

Τα πρόσωπα των μορφών είναι μικρογραφικά αποδοσμένα, λόγω και του στενού προσφερόμενου χώρου, με λαδοπράσινο προπλάσμο που ξανοίγει σε ανοικτό καστανό στις παρειές, το πηγούνι και το μέτωπο. Τα χαρακτηριστικά τους δεν είναι επιμελημένα. Η ίδια ατημελησία διακρίνεται και στην απόδοση των πτυχώσεων στην ένδυση των μορφών, που προσδίδει κάποια επιπεδότητα και συμβατικότητα στα σώματά τους.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η πρώτη όψη της εικόνας έχει δύο φάσεις. Στην πρώτη, η οποία θα πρέπει να χρονολογηθεί στο δεύτερο μισό 12ου-13ου αιώνα, λόγω του ξυλόγλυπτου θέματός της (και εφόσον η πλειονότητα των ανάγλυφων εικόνων χρονολογείται στην εποχή αυτή), οι μορφές ήταν ανάγλυφες. Στη δεύτερη ζωγραφίσθηκαν, αφήνοντας ανάγλυφο μόνον το μέρος των μορφών που προεξέχει από τη σημερινή βάθυνση, και τονίσθηκαν με χρώμα λεπτομέρειες από την απόδοση των προσώπων και της ένδυσης. Ο τρόπος αυτός ζωγραφικής που με τη συμβατικότητα και την επιπεδότητά της απομακρύνεται από τη ζωγραφική του 14ου αιώνα, αλλά κρατά την εικονογραφία την αγαπητή στην παλαιολόγια περίοδο, πρέπει να χρονολογηθεί στο πρώτο μισό του 15ου αι. Στη δεύτερη όψη ο άγιος Δημήτριος εικονίζεται ημίσωμος και μετωπικός σε γαλαζωπό βάθος, με δόρυ στο δεξί χέρι και τη μόλις διακρινόμενη ασπίδα και το κατακόρυφο ξίφος στο δεξί (εικ. 7). Φέρει στην κεφαλή στεμματογύριο και φορεί στρατιωτική ενδυμασία, κόκκινο χιτώνα και καφέ περικάρπια με χρυσοκονδυλίες. Το πρόσωπό του αποδίδεται με σκούρο καφέ προπλάσμο που ξανοίγει απότομα στις παρειές, το πηγούνι και το μέτωπο με κιτρινοκάστανο χρώμα. Η αντίθεση μεταξύ των δύο χρωματικών ποιότητων είναι έντονη και προδίδει τη μίμηση έργου που τοποθετείται στις πρώτες δεκαετίες του 14ου αι., ενώ το πρότυπο της ζωγραφικής πρέπει να σχετίζεται με την καλλιτεχνική δραστηριότητα εργαστηρίου της Θεσσαλονίκης ή της Κωνσταντινούπολης.

Η επόμενη αμφίγραπτη εικόνα προέρχεται από τη Συλλογή της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας (IMBNK, διαστάσεις: 95X69 εκ.), έχοντας περισυλλεχθεί από το ναό του Αγίου Στεφάνου²⁰, στοιχείο που δεν επιβεβαιώνει ωστόσο την προέλευσή της από αυτόν το ναό. Στην παράσταση της πρώτης όψης του 12ου – 13ου αι., που αποτελεί ένα από τα παλαιότερα έργα που σώζονται στη Βέροια, απεικονίζονται οι άγιοι Ανάργυροι. Σώζονται μόνον οι κεφαλές των αγίων, οι οποίες παρουσιάζουν επίσης αρκετές απολεπίσεις, καθιστώντας αρκετά προβληματική την χρονολόγηση της απεικόνισης. Η δεύτερη όψη φιλοξενεί τον έφιππο άγιο Δημήτριο και χρονολογείται στο πρώτο μισό του 17ου αιώνα. Ο άγιος εικονίζεται έφιππος προς τ' αριστερά, σε τρίχρωμο βάθος με το Σκυλογιάννη ξαπλωμένο ύπτια μπρος στα πόδια του αλόγου του. Μολονότι η απόδοση της κίνησης και του αλόγου υποδεικνύουν μία αρκετά περιορισμένη ζωγραφική ικανότητα, το πρόσωπο του αγίου αιχμαλωτίζει το βλέμμα δείχνοντας το σημείο που ο καλλιτέχνης έστρεψε όλες του τις προσπάθειες. Τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του αγίου που βρίσκουν τα παράλληλά τους στις τοιχογραφίες των εκκλησιών του Αγίου Γεωργίου Άρχοντος Γραμματικού και Αγίου Προκοπίου των αρχών του 17ου αι. (1603 και 1607 αντίστοιχα) και σε δύο φορητές εικόνες, του Αγίου Δημητρίου της συλλογής Οικονομοπούλου, σήμερα στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και του έφιππου Αγίου Γεωργίου από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, οδηγούν στην απόδοση αυτής της όψης στο πρώτο μισό του 17ου αι.

Στην αμφιπρόσωπη εικόνα με τον Χριστό Παντοκράτορα στην κύρια όψη και την Σταύρωση στη δεύτερη (BMB, E95, διαστάσεις: 96X65 εκ.) από το ναό του Αγίου Γεωργίου Άρχοντος Γραμματικού, η όψη με τον Χριστό Παντοκράτορα τοποθετείται χρονικά στον 17ο αι., ενώ η Σταύρωση είναι πολύ αρχαιότερη, χρονολογούμενη περίπου στο 1200 από τον Ε. Τσιγαρίδα, και στις δύο πρώτες δεκαετίες του 13ου αι. από τον Θ. Παπαζώτο²¹.

Από την πολύ κατεστραμμένη Σταύρωση διακρίνονται ο Εσταυρωμένος, δύο ημίσωμοι άγγελοι πάνω από το σταυρό, η Παναγία και ο Ιωάννης (εικ. 8). Οι άγγελοι έχουν στο πρόσωπό τους μανδήλιο, για να κρύψουν τη ντροπή και σε δήλωση δέους για το γεγονός. Τα χαρακτηριστικά των μορφών είναι έντονα γωνιώδη (έντονες καμπύλες φρυδιών που γωνιάζουν πάνω από τη μύτη, μάτια που τραβιούνται λοξά, σε ωειδές σχήμα), και δηλώνονται με

20 Χ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, Βυζαντινές εικόνες από την καρδιά της Ελλάδος. Βυζαντινές και μεταβυζαντινές εικόνες της Βέροιας, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη – Βέροια 2003, αριθ. 1, 42-43, με παραπομπές σε Χρ. Μπαλτογιάννη, Εικόνες, Μήτηρ Θεού Βρεφοκρατούσα στην Ενσάρκωση και στο Πάθος, Αθήνα 1994, 102, πίν. 80, και Μ. Αχειμάστου – Ποταμιάνου, Εικόνες του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών, Αθήνα 1998, 69.

21 Βυζαντινές τοιχογραφίες και Εικόνες, Αθήνα 1976, 46. Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βέροιας, Αθήνα 1995, 45, πίν. 10-11. Ε.Ν.Τσιγαρίδας, «Φορητές εικόνες στην Μακεδονία και το Άγιον Όρος κατά τον 13ο αιώνα», ΔΧΑΕ 21 (2000), 123 – 155, 125.

τη χρήση λαδοπράσινου προπλάσμου που μοιάζει να ξανοίγει μόνον ψηλά στα ζυγωματικά, με τη χρήση καστανού χρώματος και λίγων υπόλευκων γραμμών. Από τεχνοτροπική άποψη η ζωγραφική της εικόνας παρουσιάζει αντιστοιχίες με τις τοιχογραφίες της Studenica (1209), προσδιορίζοντας τη χρονολόγηση του έργου. Στη δεύτερη όψη, ο Χριστός, ημίσωμος και μετωπικός, προβάλλεται σε δίζωνο χρωματικά βάθος, κρατώντας ανοικτό κώδικα με το αριστερό και ευλογώντας με το δεξί. Το πρόσωπό του αποδίδεται με σκουροπράσινο-καφέ προπλάσμο που ξανοίγει με ροδίζων καφέ χρώμα και φωτίζεται από αδιόρατες λευκές εκφραστικές γραμμές. Τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά δίνονται με σχηματοποίηση και αδρότητα, παρόμοια με αυτή που παρατηρείται στην κόμμη, αλλά και στις πτυχές του κόκκινου χιτώνα και του σκούρου γαλαζοπράσινου ιματίου Του.

Η αμφιπρόσωπη εικόνα με αδιάγνωστη αγία πριγκίπισσα και τον άγιο Ζωσιμά να κοινωνεί την οσία Μαρία την Αιγυπτία του 14ου – 15ου αι. φυλάσσεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών (διαστάσεις: 75,5X50,5X2,2 εκ.)²². Η εικόνα είναι ζωγραφισμένη επάνω σε σανίδα κυρτωμένη, με πλαίσιο ανάγλυφο, επάνω στο οποίο διατηρούνται σπαράγματα μεγάλης επιγραφής, πιθανότατα με κείμενο λειτουργικό. Έχει καταστραφεί το αριστερό και έχει κοπεί το κάτω μέρος του ξύλου. Το επάνω δεξιό τμήμα έχει κοπεί σε καμπύλη έτσι ώστε η εικόνα να μπορεί να τοποθετηθεί σε τοξωτό πλαίσιο ή σε προσκυνητάρι.

Η αγία παριστάνεται σε χρυσό κάμπο με πολλές φθορές (εικ. 9). Μετωπική, ντυμένη την αυτοκρατορική φορεσιά, στέμμα, πέπλο, μανδύα και λώρο, κρατεί στο δεξί της χέρι σταυρό και στο αριστερό σκήπτρο. Το βλέμμα της έχει τη σοβαρότητα και τη μελαγχολία που συναντούμε σε μορφές του 14ου αι.. Τα χαρακτηριστικά αποδίδονται με χαμηλούς και γαιώδεις χρωματικούς τόνους, πράσινο/λαδί για το πρόσωπο, καστανό βαθύ και κόκκινο σκούρο για τα υφάσματα. Η ταύτιση της παράστασης είναι προβληματική καθώς παρουσιάζει όμοια χαρακτηριστικά με τις άλλες πριγκίπισσες αγίες Αικατερίνη και Ειρήνη. Ο άγιος Ζωσιμάς παριστάνεται κρατώντας το δισκοπότηρο και δίνοντας τη μετάληψη στην οσία Μαρία την Αιγυπτία, που μόλις διακρίνεται γονατιστή δεξιά. Η σκηνή παριστάνεται μπροστά σε βραχώδες όρος που υψώνεται ως επάνω. Με γρήγορες και ζωηρές πινελιές ζωγραφισμένο το γεροντικό πρόσωπο του αγίου θυμίζει περισσότερο ζωγραφική χειρογράφων του 14ου – 15ου αι. Το θέμα στην πίσω όψη, η Μετάληψη της οσίας Μαρίας της Αιγυπτίας συνδέεται με την εικονογραφία του ιερού και επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η αρχική θέση της εικόνας ήταν στο τέμπλο μιας εκκλησίας.

22 Ν. Χατζηδάκη, «Έκθεση για τα εκατό χρόνια της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. (1884-1984)», Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 6 Οκτωβρίου 1984 – 30 Ιουνίου 1985, Κατάλογος έκθεσης, 23-24.Θ. Παπαζώτος, Βυζαντινές Εικόνες της Βέροιας, Αθήνα 1995, 48, πίν. 23.

Εικ. 1: Όψη αμφιπρόσωπης εικόνας με δύο στρατιωτικούς αγίους που φυλάσσεται σήμερα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών.

Εικ. 2: Όψη της προηγούμενης εικόνας με την Παναγία Οδηγήτρια.

Εικ. 3: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας Ε332 του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας με τον άγιο Γεώργιο.

Εικ. 4: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας Ε332 του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας με τον άγιο Ανδρέα.

Εικ. 5: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας με την Παναγία Φανερωμένη από τον ομώνυμο ναό, Συλλογής Ιεράς Μητρόπολης Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας.

Εικ. 6: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας Ε374 του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας με την Παναγία Βρεφοκρατούσα και δύο αρχαγγέλους.

Εικ. 7: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας Ε374 του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας με τον άγιο Δημήτριο.

Εικ. 8: Όψη της αμφιπρόσωπης εικόνας Ε95 του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας με παράσταση Σταύρωσης

**Εικ. 9: Όψη αμφιπρόσωπης εικόνας με αδιάγνωστη
αγία πριγκίπισσα που φυλάσσεται σήμερα στο
Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών**

Ολυμπία Μπέτσα, φιλόλογος - msc Πολιτισμικών Σπουδών & Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση

Τα τενεκετζίδικα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το συγκεκριμένο άρθρο της στήλης Οι δρόμοι της πόλης αναφέρεται στην τέχνη του τενεκετζή, στα τενεκετζίδικα που υπήρχαν στην πόλη κατά το τελευταίο μισό του 20ου αιώνα, στα εναπομείναντα σήμερα και περιγράφει τα προϊόντα που κατασκευάζονται, τα εργαλεία και μηχανήματα που χρησιμοποιούνται και το υλικό που μεταμορφώνει ο χειροτέχνης – οϊκοτέχνης σε αντικείμενα χρηστικής και αισθητικής αξίας. Επίσης, περιέχει αξιολογικές κρίσεις αναφορικά με τη σημασία της συγκεκριμένης τέχνης με αφορμή γνωστές παροιμίες. Το υλικό συλλέχθηκε από δύο ηλεκτρονικές σελίδες και από συνέντευξη γιου γνωστού τενεκετζή της πόλης.

Λέξεις - κλειδιά: Τενεκές, λαμαρίνα, τενεκετζίδικα, λευκοσιδηρουργεία, χειροτέχνης, μηχανήματα-εργαλεία, κατασκευές-προϊόντα

Οι δρόμοι της πόλης αυτήν τη φορά οδηγούν στην παλιά αγορά, στην καρδιά της, εκεί που υπάρχει το άρωμα της παλιάς Βέροιας και ανάκατο με θορύβους, αντίλαλους επαγγελματιών χειροτεχνών διαχέεται στην ατμόσφαιρα προδίδοντας την παλιά αίγλη, την παλιά κίνηση στα δρομάκια κάτω από την Κεντρική οδό της αγοράς. Μυστηριώδη κτήρια, παλιές γκλαβανές και μαγαζάκια που σπάνια συναντάς, καθώς φέρουν τη σφραγίδα του αυθεντικού, του διαφορετικού και το μεράκι του χειροποίητου. Είναι τα τενεκετζίδικα και μερικά μπακιρτζίδικα ανάμεσα στα σύγχρονα εμπορικά της οδού Φιλίππου που αποτελούν ευχάριστη έκπληξη και απομεινάρια περασμένων εποχών. Ας δούμε όμως πρώτα τι είναι ο τενεκές.

TENEKEΣ

Τενεκές <τουρκική teneke <περσική تَنَكَة (tanaka, φύλλο μετάλλου)

1. Ο λευκοσίδηρος (επικασσιτερωμένος σίδηρος).
2. δοχείο από τενεκέ όγκου 18 λίτρων.
3. οποιοδήποτε δοχείο από τενεκέ.
4. το περιεχόμενο ενός τενεκέ.
5. μεταλλικό (παλαιότερα αλλά τώρα μπορεί να είναι και πλαστικό) δοχείο σκουπιδιών.
6. (μεταφορικά) κακής ποιότητας μέταλλο ή αντικείμενο από κακής

ποιότητας μέταλλο.

7. (μεταφορικά) άνθρωπος χωρίς σχεδόν καμία από τις γνώσεις ή τις πνευματικές ικανότητες που χρειάζονται για μια δουλειά¹.

ΤΕΝΕΚΕΤΖΙΔΙΚΑ – ΛΕΥΚΟΣΙΔΗΡΟΥΡΓΕΙΑ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ου αιώνα

Τις πληροφορίες στο συγκεκριμένο άρθρο τις αντλώ από συζήτηση με το Γιώργο Καρατζούλα, γιο του Γιάννη Καρατζούλα, ενός από τους παλιούς γνωστούς τενεκετζήδες της πόλης και τον ευχαριστώ για το χρόνο που μου δέχθηκε, αλλά και την αγάπη που μου μετέδωσε αναφορικά με αυτήν την τέχνη. Τα τενεκετζίδικα – λευκοσιδηρουργεία στη Βέροια στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα ήταν τα εξής:

- Στην Παλιά Δημοτική Αγορά υπήρχαν οι αδελφοί Λιούσια στους οποίους μαθήτευσαν πολλοί όπως ο Φίκατας, ο Ζιώγας, ο Γαλέτας, ο Γερασιμίδης

- Επί της Παναγή Τσαλδάρη οι αδελφοί Γούτα και ο Στέργιος Ζιώγας
- Επί της Καπετάν Άγρα (έναν παράδρομο της Βενιζέλου) βρισκόταν για ένα μικρό διάστημα ο Καρατζούλας με τον Τσόμπρα και στη συνέχεια

- ο Γιάννης Καρατζούλας που συνεργάστηκε και με τον Ντιβανίδη μεταφέρθηκε επί της οδού Φιλίππου, όπου επίσης δραστηριοποιούνταν ένας εκ των αδελφών Λιούσια, και οι Γκόσκινος, Βασίλης Γκόγκος, Γερασιμίδης, Γαλέτας

- Πίσω στην Πλατάνων ο Κων/νος Φίκατας και Σάββας Καρασάββας
- Επί της Κεντρικής ο Θεοφάνης Γεωργιάδης
- Στην αρχή της οδού Πιερίων ο Θanasός
- Στην πλατεία Τσερμενίου ο Δημήτρης Χατζηδημητρίου
- Επίσης, τενεκετζήδες ήταν ο Χρήστος Μανωλίδης, ο Χρήστος Χατζηαντωνίου, ο Γιάννης Αμανατίδης, ο Ονούφριος Ζερδαλής, ο Μανώλης Κρητικός.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ – ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Τα τενεκετζίδικα κατασκευάζουν διάφορα αντικείμενα για νοικοκυριά και επαγγελματίες.

- Το καλοκαίρι ετοιμάζουν τον εξοπλισμό των κτηνοτρόφων – τυροκόμων που είναι καρδάρια για το άρμεγμα των ζώων, καζάνια για το πήγμα του τυριού, στάμνες, γκιούμια, τεζάκια για τη σαλαμούρα και το τυρί και άλλα σκεύη για την επεξεργασία της φέτας. Επίσης, μπορεί να συνεργάζονται με ζαχαροπλαστεία και φούρνους για την κατασκευή φορμών για ψωμιά κ.λπ.

- Το φθινόπωρο κατασκευάζουν αντικείμενα νοικοκυριού, όπως ξυλόσομπες, μικρές σόμπες – πάπιες, μπουριά τα οποία τοποθετούσαν και

1 <https://el.wiktionary.org/wiki/τενεκές>, ανακτήθηκε στις 14/4/2018.

τίναζαν όταν χρειαζόταν, φανάρια - τα παλιά ντουλάπια με σίτα - (βλ. εικόνα 1), φουσκίνες (βλ. εικόνα 2), σκάφες για το πλύσιμο των ρούχων και τη λάτρα όλων, αμπάρια για αποθήκευση σιτηρών και δημητριακών ή ειδών ιματισμού και κλινοσκεπασμάτων, κουβάδες για φρούτα, ντεπόζιτα νερού, ψησταριές διαφόρων διαστάσεων και ο,τιδήποτε άλλο προκύπτει ως ανάγκη. Κάποια από τα προϊόντα κατασκευάζονται στο τενεκετζίδικο και συναρμολογούνται στο χώρο παράδοσης. Επίσης, εμπορεύονται δοχεία για τυρί και λάδι.

- Τις δεκαετίες '60, '70, '80 οπότε υπήρχε μεγάλη ανοικοδόμηση οι τενεκετζήδες που έφτιαχναν τα λούκια για τα νερά είχαν πάρα πολλή δουλειά στις οικοδομές η οποία μπορούσε να διαρκέσει μέρες. Μάλιστα ορισμένοι κατασκεύαζαν αποκλειστικά λούκια. Η δουλειά απαιτούσε τη συναρμολόγηση - συγκόλληση με το καλάι που είναι μείγμα μολύβδου κασσίτερου. Προτού να κυκλοφορήσει στην αγορά το έτοιμο για χρήση καλάι, οι λευκοσιδηρουργοί χρησιμοποιούσαν μπρίκι με γκάζι που άναβαν με σπύρτα για να μαλακώνει το καλάι, κολλητήρι για να το κολλάνε και νισαντήρι (σα σκληρό σαπούνι) με το οποίο το τρίβανε για να γυαλίζει. Ήταν δηλαδή μια χρονοβόρα διαδικασία για όλα τα αντικείμενα, αλλά και περίπλοκη για αυτούς που περνούσαν λούκια, καθώς το όλο έργο γινόταν πάνω στη σκεπή.

- Εκτός από τα παραπάνω στα λευκοσιδηρουργεία μπορεί κανείς να παραγγείλει ό,τι έχει σχεδιάσει και κατασκευάζεται από λαμαρίνα.

ΕΙΔΗ ΛΑΜΑΡΙΝΑΣ

- Γαλβανιζέ για την κατασκευή αμπαριών, κτηνοτροφικών σκευών, ψησταριών, ποτιστηριών, φουσκινών

- Ανοξείδωτη για να προστατεύονται τα προϊόντα των κτηνοτρόφων και ζαχαροπλαστών

- Ντεκαπέ λαμαρίνα για τις σόμπες. Η τεχνοτροπία ντεκαπέ πρόκειται για μια ειδικού τύπου βαφή και επεξεργασία του ξύλου ή του μετάλλου κατά την οποία το υλικό βάφεται και τρίβεται σε δύο διαφορετικές στρώσεις χρώματος, μία από τις οποίες είναι συνήθως το λευκό ή το ήδη υπάρχον χρώμα του επίπλου.

- Τενεκές, δηλαδή το πιο λεπτό είδος της λαμαρίνας για δοχεία και μικροκατασκευές.

ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ - ΕΡΓΑΛΕΙΑ

▪ Τσάκα ήγωνιάστρα. Είναι ή χειροκίνητη μήκους ενός μέτρου ή ηλεκτροκίνητη τεσσάρων με έξι μέτρων και τσακίζει τη λαμαρίνα και τη διαμορφώνει με γωνίες.

▪ Κύλινδρος για το στρογγύλεμα της λαμαρίνας προκειμένου να μεταμορφωθεί σε μπουρί ή καρδάρι.

▪ Κορδονιέρα για τις άκρες, ή αλλιώς κορδόνια.

- Ηλεκτροπρόντα για τη συνένωση δυο λαμαρινών. Παλιότερα οι συνενώσεις γίνονταν με περτσίνια (είδη καρφιού) χτυπητά.
- Μόρσα που γυρίζει ή διπλώνει το σίδερο.
- Πάγκος με σίδερο όπου χτυπούν κάθε είδος λαμαρίνας.
- Αμόνι για βαρύτερα σίδερα.
- Εργαλεία χειρός, όπως ψαλίδι, σιδερένιο σφυρί ή ξυλόσφυρο, πένες, κοπίδια, φαλτσογωνίες, μεταλλική πλάκα, καλάι για τις συγκολλήσεις και τη στεγάνωση.

ΤΑ ΤΕΝΕΚΕΤΖΙΔΙΚΑ ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα παραμένουν τα τενεκετζίδικα των Καρατζούλα Δημοσθένη, Φίκατα Παναγιώτη και Κουκουτέγου Αντώνη, Γκόσκινου Κωνσταντίνου, Γερασιμίδη Κυριάκου και Δώρου, Χειμωνίδη Ανδρέα, Ζιώγα Ζήση. Κάποια βρίσκονται μέσα στην αγορά της πόλης και κάποια άλλα περιφερειακά. Η συνεργασία ανάμεσα στους λευκοσιδηρουργούς είναι δεδομένη, καθώς πολλές φορές δανείζονται εργαλεία ή μηχανήματα μεταξύ τους ή στέλνουν πελάτες στους άλλους ομότεχνους τους σε περίπτωση που δεν ειδικεύονται σε μια κατασκευή. Σίγουρα, η εμφάνιση του πλαστικού αποτέλεσε τροχόπέδη και για αυτήν την τέχνη. Κάποιοι, λοιπόν έκλεισαν, ενώ κάποιοι άλλοι στράφηκαν σε πιο βαριές κατασκευές.

Η ΧΑΡΑ ΤΗΣ ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γιώργος Καρατζούλας ο τενεκετζής είναι ο δημιουργός, ο καταλύτης ανάμεσα στην επιθυμία του παραγγελιοδότη και το τελικό δημιούργημα το οποίο είναι μοναδικό γιατί είναι χειροποίητο και έχει την πινελιά του χειροτέχνη. Μετέχεις κι εσύ στη μεταμόρφωση του υλικού. Καλούπια υπάρχουν για ορισμένα μόνο αντικείμενα, όπως π.χ. τα χωνιά. Θυμάται πως ο πατέρας του έλεγε χαρακτηριστικά: «φτιαγμένο πουλημένο» εννοώντας πως ό,τι κατασκευαζόταν θα πουλιόταν ακόμα και αν ο παραγγελιοδότης λησμονούσε να περάσει να το πάρει.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ - ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Η πληθώρα των αναγκών της καθημερινότητας που κάλυπταν τα χειροποίητα αντικείμενα από λευκοσίδηρο – πριν από την καθιέρωση και διάδοση του πλαστικού και των ανοξείδωτων μετάλλων – αλλά και ο κόπος, η τέχνη, η αισθητική αξία που έκρυβαν θα πρέπει να μας κάνει να αναθεωρήσουμε την αντίληψη περί απλότητας και ευκολίας για τη δουλειά του λευκοσιδηρουργού, η οποία συμπυκνώνεται στη φράση «μπρίκια κολλάμε»².

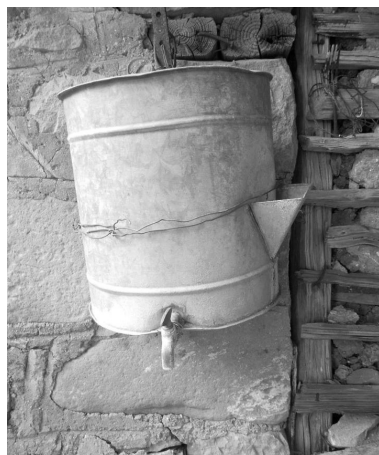
Οι παροιμίες που χρησιμοποιούν τον τενεκέ και την τέχνη του τενεκετζή έχουν να κάνουν με την ευτέλεια του προϊόντος. Το «Μπρίκια κολλάμε»

2 <https://www.archaiologia.gr/blog/2012/11/08/μπρίκια-κολλάμε/>, ανακτήθηκε στις 14/4/2018.

αναφέρεται στην «ευκολία» της εργασίας, για αυτό όταν θέλουμε να δείξουμε πως κάνουμε κάτι σημαντικό βάζουμε το ερωτηματικό. Η φράση «Ο άδειος ο τενεκές κάνει το μεγαλύτερο θόρυβο» σημαίνει πως ο πιο ανόητος και ρηχός άνθρωπος επιδεικνύεται και κομπάζει περισσότερο από τους άλλους, ενώ «ο τενεκές ο ξεγάνωτος» ή αλλιώς «Κύμβαλον αλαλάζον» αναφέρεται στη ρηχότητα του ανθρώπου. Οι παροιμίες αυτές όμως, δεν αναφέρονται στη μεταμορφωτική δύναμη της τέχνης, που παραλαμβάνει ένα φτηνό, ακατέργαστο υλικό και το σχηματοποιεί προσδίδοντας του διττή αξία: χρηστική και αισθητική, κάτι που εμείς δεν πρέπει ποτέ να λησμονούμε.

Εικ. 1 Ντουλάπι με σίτα

Εικ. 2 Φουσκίνα

Εικ. 3 Τα εργαλεία του τενεκετζή

Φωτογραφία με πάγκο. Διακρίνονται στα δεξιά ο Ιωάννης Καρατζούλας και Αναστάσιος Ντιβανίδης (οικογενειακό αρχείο Γιώργου Καρατζούλα)

Φωτογραφία στο καζάνι. Διακρίνονται στα δεξιά ο Ιωάννης Καρατζούλας (καθιστός) και ο Αναστάσιος Ντιβανίδης (οικογενειακό αρχείο Γιώργου Καρατζούλα)

Ιωάννης Μοσχόπουλος, δικηγόρος – ερευνητής

Το Οθωμανικό Κτηματολόγιο του Γιδά (1875-1913)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο αποτελεί απόσπασμα του υπό έκδοση βιβλίου μου με τίτλο *Το Ρουμλούκι (Καμπανία) κατά την ύστερη οθωμανοκρατία (1830-1900). Μέσα από τη μελέτη του οθωμανικού κτηματολογίου του Γιδά, συγκεντρώνονται πολύτιμες πληροφορίες για την περιοχή.*

Λέξεις κλειδιά: Κτηματολόγιο, Γιδάς, τεφτέρι, τσιφλίκι

Το οθωμανικό κτηματολόγιο του Γιδά φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. Περιέχει εγγραφές από το 1875 έως το 1913 και εμπεριέχεται στο τεφτέρι Γ/10 Γιοκλαμά. Μεταφράστηκε στις 16-03-1994 από το μεταφραστικό γραφείο του Γαβριήλ Τσαλιγόπουλου με δαπάνη του Π.Π.Κ. του Δήμου Αλεξάνδρειας και τα πρώτα στοιχεία του δημοσιεύθηκαν από τον Δ. Μπέλλο¹ στην έκδοση του Δήμου Αλεξάνδρειας, *Αλεξάνδρεια, Σιδηρόδρομος και πόλη 1894-1994*², Αλεξάνδρεια 1994, σ. 36-43, 79-85. Φωτοαντίγραφα 23 σελίδων (μεγέθους Α3) της μετάφρασής του είχε την καλοσύνη να μου δώσει, πολλά χρόνια αργότερα, η υπεύθυνη της δημοτικής βιβλιοθήκης Αλεξάνδρειας, Βέτα Ποράβου.

Σύμφωνα με το κτηματολόγιο του Γκινταχώρ, ο προ του 1875 εμφανιζόμενος προκτήτορας του τσιφλικιού του Γιδά ήταν ο Αχμέτ Τεβφίκ μπέης³. Το κτηματολόγιο φέρει την αρχική ημερομηνολογία «20 Ιουλίου 1875» και τότε εγγράφεται ως ιδιοκτήτης του «ο ευδαίμων Μεχμέτ Σεφίκ⁴ Πασά⁵ γιός του Αχμέτ Τεβφίκ μπέη», σύμφωνα με τον ιερονομικό νόμο. Το τσιφλίκι ανήκε στο ναχιγιέ Βαρδάρ του σαντζακίου Θεσσαλονίκης, είχε έκταση 15.434 τουρκικών στρεμμάτων (δηλαδή 19.328 ελληνικών στρεμμάτων) κι ο ιδιοκτήτης του έπρεπε να πληρώνει κατ' αποκοπή ετήσιο μίσθωμα στο

1 Δημήτριος Μπέλλος, *Το τσιφλίκι του Γκινταχώρ (Γιδά) στα έτη 1875-1912*.

2 *Ενώ το πρώτο τραίνο πέρασε από τον Γιδά το Νοέμβριο του 1892 -Φάρος, 2.12.1892, σ. 1.*

3 Στρατιωτικός διοικητής δύο μονάδων και γαιοκτήμονας.

4 Ο Μεχμέτ Σεφίκ πασάς, ήταν απόγονος του Γαζή Εβρενός, διέμενε στη Θεσσαλονίκη, ανήκε στις αριστοκρατικές οικογένειες της πόλης και το 1875 είχε εκλεγεί μέλος του Γενικού Διοικητικού Συμβουλίου των δικαστηρίων της Θεσσαλονίκης, Ερμής 1875, σ. 3.

5 Στρατιωτικός διοικητής τριών μονάδων και γαιοκτήμονας.

βακούφι του γκαζή⁶ Εβρενός μπέη. Συνόρευε με «τα τσιφλίκια Καψοχώρ και Νιχωρόπουλ και Παλιχώρ και Νιχώρ και Εσκενάτ⁷ και Ρεσάτ⁸ και Καντιφέ⁹».

Το πρώτο τεφτέρι του κτηματολογίου έχει 112 εγγραφές που αφορούν τα κτίσματα του τσιφλικιού. Οι δεκαεννιά στήλες του φέρουν επιμέρους καταχωρίσεις διαφόρων χαρακτηριστικών του κάθε επιμέρους ακινήτου (α/α, χωριό, τοποθεσία, είδος κτημάτων, είδος γης, όρια, στρέμματα, πήχεις, ετήσιο μίσθωμα, τίτλος κτήσης, κάτοχος, αξία, έξοδα, κ.ά.). Σ' αυτό περιγράφονται τα εξής κτίσματα του εσωτερικού τσιφλικιού: 1) Μεγάλο κονάκι¹⁰ και κατάστημα προϊόντων (δημητριακών καρπών), δωμάτια των σέκμπαν¹¹ και στάβλος / στρέμματα 3 / αξία 45.000 γρόσια. 2) Βαφείο και παραπλεύρως αχτάρικο¹² / [με περίμετρο] 100 πήχεις / 12.000 γρ. 3) Μεγάλος αχυρώνας και παραπλεύρως (...) ασκεπής μάνδρα με χαγιάτι¹³ και αλώνι / στρ. 2 / 5.300 γρόσια. 4) κονάκι¹⁴ και παραπλεύρως και κήπος με (...) / στρ. 1 / 7.500 γρ. 5-14) Οικία γιαριτζή¹⁵ (σχίστης) με τα εξαρτήματά της / στρ. διάφορα / αξίες διάφορες. 15) Τέσσερα γκιόζ¹⁶ αποθήκες / 60 πήχεις / 4.500 γρ. 16-21) Οικία γιαριτζή με τα εξαρτήματά της / στρ. διάφορα / αξίες διάφορες. 22) Τέσσερα γκιόζ αποθήκες / 2 στρ και 60 πήχεις / 5.250 γρ. 23-53) Οικία γιαριτζή με τα εξαρτήματά της / στρ. διάφορα / αξίες διάφορες. 54) Τέσσερα γκιόζ αποθήκες / 60 πήχεις / 5.000 γρ. 55) Οικία γιαριτζή με τα εξαρτήματά της / στρ. 1 / 5.000 γρ. 56) Αμπέλι / στρ. 1 / 5.000 γρ. 57-78) Οικία γιαριτζή με τα εξαρτήματά της / στρ. διάφορα / αξίες διάφορες. 79-108) Οικία αϊλακτζή¹⁷ με τα εξαρτήματά της / στρ. διάφορα / αξίες διάφορες. 109) Ένα κατάστημα (...) και παραπλεύρως σταύλος / στρ. 1 αυλάκι¹⁸ 1 / 5.000 γρ. 110) Μία οικία μεγάλη / 150 πήχεις / 5.250 γρ. 111) Μία οικία μεγάλη / 150 πήχεις / 1.250 γρ. 112) Χάνι¹⁹ με τα εξαρτήματά του / 300 πήχεις / 12.500 γρ.

6 Πολεμιστής νικητής της πίστης.

7 Σχοινά.

8 Προφανώς Ρέσιανη, σημερινό Βρυσάκι.

9 Καταφύγι.

10 Κατά τη μαρτυρία του Γρηγορίου Μοσχόπουλου (γεννημένος το 1899), υπήρχε ένα «χαμηλό» κονάκι του γέρου πατέρα του Ισίν μπέη, το οποίο βρισκόταν βορειότερα από το μέχρι σήμερα σωζόμενο, μέσα στο μετέπειτα όμορο οικόπεδο του αρτοποιού Κελεκίδη.

11 Επίλεκτη ομάδα γενίτσαρων ειδικευμένοι στο κυνήγι, εκπαιδευτές κυνηγετικών σκυλιών, επαρχιακοί τυφεκιοφόροι μισθοφόροι, χωροφύλακες.

12 Μυροπωλείο, φαρμακείο.

13 Υπόστεγο.

14 Κατάλυμα στρατού, οχυρή κατοικία.

15 Μόνιμοι καλλιεργητές μισακάρηδες

16 Μάτια, προσόψεις.

17 Εποχιακοί μεροκαματιάρηδες γεωργοεργάτες, χασομέρηδες, αργόμισθοι

18 Το ¼ του στρέμματος.

19 Πανδοχείο.

Καταγράφηκαν 100 σπίτια και οικόπεδα του μπέη, από τα οποία στα 70 έμεναν γιαριτζήδες και στα 30 αϊλακτσήδες, ενώ τη στοιχειώδη εμπορική κίνηση προσέφεραν το βαφείο, το αχτάρικο, το κατάστημα (πιθανότατα μπακάλικο) και το χάνι.

Το δεύτερο τεφτέρι εγγραφών του κτηματολογίου του Γιδά φέρει ως παλαιότερη χρονολογία την «25 Δεκεμβρίου 1875», αλλά δηλώνεται ότι αντικαταστάθηκε λόγω «διαχωρισμού με τη μετάσταση στις αιωνίους μονές του Μεχμέτ Σεφίκ Πασά 28 Ιανουαρίου 1898». Ως ιδιοκτήτες του καταχωρήθηκαν τότε «Ο μακαριώτατος Αχμέτ Μουχσίν²⁰ Μπέη Εφένδη γιός του Μεχμέτ Σεφίκ Πασά» και «Η τιμιοτάτη Αϊσέ χανούμ²¹ κόρη του Μεχμέτ Σεφίκ Πασά».

Ο Αχμέτ Μουχσίν μπέης έλαβε 84 τίτλους ιδιοκτησίας, δηλαδή 23 τίτλους για χωράφια και 61 για κτίσματα, καταστήματα και σπίτια κατοίκων με οικόπεδα, συνολικής έκτασης 7.707 στρεμμάτων και 3 αυλακιών. Στην με αριθμό 60 εγγραφή καταχωρήθηκε ότι μεταβιβάστηκαν στον Αχμέτ Μουχσίν «κονάκι χαρεμλίκι²² με τον πύργο²³, μαζί και τέσσερις χωριστοί σταύλοι ένα κατάστημα και μισός τόπος μαγαζιού» που βρίσκονταν σε έκταση 5 στρεμμάτων. Συνόρευαν δυτικά με το μερίδιο της [αδελφής του] Αϊσέ χανούμ και από τις τρεις άλλες πλευρές με δρόμο.

Η Αϊσέ χανούμ έλαβε 85 τίτλους ιδιοκτησίας, δηλαδή 22 τίτλους για χωράφια και 63 για κτίσματα, καταστήματα και σπίτια κατοίκων με οικόπεδα, συνολικής έκτασης συνολικής έκτασης 7.726 στρεμμάτων και δύο αυλακιών. Στην με αριθμό 144 εγγραφή καταχωρήθηκε ότι μεταβιβάστηκαν στην Αϊσέ χανούμ «τα δωμάτια του σούμπαση²⁴ μαζί με τα εξαρτήματα και τόποι δύο σταύλων και καταστήματος και πύργου και μισού μαγαζιού», και στην 145 εγγραφή «τόπος ενός μπακάλικου²⁵», στην 145 το ίδιο και στην 147 «τόπος ενός καταστήματος», που όλα βρίσκονταν σε έκταση 18 στρεμμάτων. Συνόρευαν δυτικά με το μερίδιο της [αδελφής του] Αϊσέ χανούμ και από τις τρεις άλλες πλευρές με δρόμο. Συνόρευαν ανατολικά με το «κονάκι του Μουχσίν μπέη» δυτικά με δρόμο, βόρεια με «Τάσο και εκκλησία» και νότια με δρόμο.

Από τις 169 συνολικές εγγραφές του 1898 οι 45 αφορούσαν χωράφια και οι 117 οικόπεδα με σπίτια των οθωμανών. Οι γιαριτζήδες κατοικούσαν σε 73, δηλαδή αριθμός σταθερός (με ελάχιστη αύξηση) σε σχέση με εκείνα

20 Οι Γιδιώτες τον αποκαλούσαν Ισίν Μπέη.

21 Γυναίκα, κυρία.

22 Γυναικωνίτης.

23 Ίσως να πρόκειται για το διόροφο κονάκι που υπήρχε στη γωνία της οικίας του Δούμα (Μακεδονομάχων και Εθν. Αντίστασης), το οποίο έχει φωτογραφηθεί μετά την απελευθέρωση του 1912 [διότι ουδείς των εικονιζόμενων φοράει φέσι στην κεντρική πλατεία].

24 Αρχιαστυνόμος, επιστάτης του τσιφλικιού γαιοκτήμονα

25 Παντοπωλείο.

του 1875, ενώ τα σπίτια των αϊλακτοσίων είχαν αυξηθεί σε 44. Φαίνεται ότι η κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης - Βερτεκόπ (Σκύδρας) και η λειτουργία της από τον Νοέμβριο του 1892 προσέλκυσε αρκετούς μεροκαματιάρηδες να αναζητήσουν εγκατάσταση στο Γιδά.

Τα καταστήματα ίσως να αυξήθηκαν κι αυτά (2 μπακάλικά, χαλβατζίδικο, βαφείο, αχτάρικο, 2 καταστήματα χωρίς αναφορά της χρήσης τους, όποτε μπορεί να έχουν κάποια από τις προαναφερόμενες χρήσεις) και βρίσκονταν στο μεσοχώρι (πλατεία)²⁶ και γύρω από το κονάκι. Αυτά αποτελούσαν τον πρώτο εμπορικό πυρήνα του χωριού, που σίγουρα εξυπηρετούσε και ανάγκες των διπλανών χωριών. Το χάνι του Γιδά αποτελεί αδιαμφισβήτητη απόδειξη για το ότι το χωριό ήταν σταθμός για ταξιδιώτες και εμπορικά караβάνια.

Σε μη αναφερόμενο χρόνο απεβίωσε η συνιδιοκτήτρια κατά 50% του τσιφλικιού του Γιδαχώρι, Αϊσέ χανούμ κόρη του Μεχμέτ πασά, και αργότερα απεβίωσε η ομοπάτρια αδελφή της, Χαϊριγιέ χανούμ, σύμφωνα με το πιστοποιητικό του ιεροδικείου Θεσσαλονίκης, με ημερομηνία τις 3 Ιουνίου 1905. Τότε οι τόποι κτισμάτων 294 στρεμμάτων, σε 63 τεμάχια, τους οποίους κατείχε η αναφερόμενη Αϊσέ, που καταγράφηκαν (στο 2ο τεφτέρι), μεταξύ των εγγραφών με αριθμούς 107 έως 169. «Από τα 12 μερίδιά της τα 9 μεταβιβάσθηκαν στον ομοπάτριο αδελφό της Μουχσίν Μπέη Εφέντη και 1 μερίδιο στο σύζυγο της Χαϊριγιέ χανούμ, ενδοξότατο Χουλουσή μπέη και τα δύο μερίδια στην κόρη της Χαϊριγιέ χανούμ Χατιτζέ Μπεζμιγιέ χανούμ, κόρη του Χουλουσή Μπέη. Στην συνέχεια ο Χουλουσή Μπέη και η κόρη του Μπεζμιγιέχανούμ πώλησαν οριστικά τα 3 συνολικά μερίδιά τους στον αναφερόμενο Μουχσίν Μπέη έναντι 1.250 γροσίων [...] 28 Μαΐου 1905».

Τον Οκτώβριο του 1905 στο κτηματολόγιο του Γιδά (1ο τεφτέρι 112 εγγραφή) καταχωρήθηκε μεταβολή στο ιδιοκτησιακό καθεστώς για το χάνι του Γιδά με τα εξαρτήματά του, με σύνορα από δύο πλευρές με δρόμο και από δύο πλευρές με ιδιοκτησία (πρώην Μεχμέτ πασά), αφού πλέον ως κάτοχοί του εγγράφονται οι Αβδουρραχμάν και Μουσταφά και Χουρφιγιέ χανούν, παιδιά του Σαφβέτ Αγά²⁷.

Στις 18 Οκτωβρίου 1912²⁸ υπάρχει εγγραφή (στο 2ο τεφτέρι) για τις τελικές πράξεις των παραπάνω μεταβιβάσεων, με τις οποίες ο Μουχσίν μπέης έγινε 100% κύριος του τσιφλικιού (εκτός από το χάνι), όπως το είχε ήδη στην κατοχή του.

Τέλος, στην υπ αρ. 170 εγγραφή τέθηκε η ημερομηνία 20 Οκτωβρίου 1913²⁹, που επικύρωσε τις προηγούμενες πράξεις μεταβίβασης.

26 Στη διασταύρωση των σημερινών οδών Εθνικής Αντίστασης και Μακεδονομάχων.

27 Στρατιωτικός διοικητής μίας μονάδας και γαιοκτήμονας.

28 Ημέρα κατά την οποία εισήλθε ο Ελληνικός Στρατός στον Γιδά.

29 Ενάμιση μήνα περίπου μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου (Αύγουστος 1913).

Το κτηματολόγιο του Γιδά σίγουρα θα αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω έρευνας στο μέλλον, αλλά μπορούμε από τις εγγραφές του να αξιοποιήσουμε αρκετές πληροφορίες για τον Γιδά του 1875-1905:

Προσωπογραφικά στοιχεία:

Ονόματα Μουσουλμάνων: Αϊσέ Χανούμ, Αϊσέχατούν³⁰, Αχμέτ Μουχσίν μπέης εφένδης, Μουχσίν μπέης, Μεχμέτ Σεφήκ, Σεφήκ Πασάς.

Βαφτιστικά ονόματα Χριστιανών: Αποστόλ, Γιάννη, Θανάσης, Ζήση, Κρυστάλ, Κώστα, Μανώλ, Μίχο, Νικόλα, Ντίντο(ς), Παναγιώτ, Σταμάτ, Τάσο.

Ονοματεπώνυμα Χριστιανών³¹: Ντόνα Αντρούλα, Πάνο Αντρούλα, Γκιώργκη Άσκα, Θανάς Άσκα, Ρέστε (Χρήστο) Άσκα, Βαρσάμ, Παναγιώτ (Σάση) Γκιώργκη, Γιάννο Δήμο (Γιανννόπουλος;) Δήμο Γιανννόπουλο, Μανώλ Γιάνη, Απόστολ Γιουζντέκ, Τόμο (Θωμά) Γιουζντέκ, Μέτρε Γκουάν (Γκαβάν;), Γκιώργκη Γκουράντζα, Γκουντάντζα, Ζήση Κατερίνα, Μίχο Καζά (και) Κάζα, Τάσο Καραμέτρε, Παναγιώτ Κασάκα, Απόστολ Κατράντζα, Κιορφελή (Κορφιώτη) Κότα (Κώστα), Κιορφελή Μέτρε (Μήτηρη), ΘανάςΚίρτζαλι, Μέτρε Κίρτζαλή, Ληγόρ (Γρηγόρη) Κούκα (ή) Κόκα (Κούγκα), Ζήση Κόνγκα, Τόμο (και) Τομά Κόνγγα, Μπόιζε Κόνγκα, Ντόνα Κόνγκα (Κούγκα), Πέτρε Κόνγκα, ΠολίζαΚόνγκα, Ρέστε (Χρήστο) Κόνγκα, Γκιώργκη Κόκολ (Κουκουλούδης), Μέτρε Κόκολ, Κώστα Κόκολ (και) Κούκουλ, Αργύρη Κουντουρατζή, Ακριβέ (Ακρίβος) Κυριαζόπουλο, Μέτρε Κυριαζόπουλο, Βασίλ Κυρόπολο (και) Κυρόπουλο, Ζήση Κυρόπουλο, Κωσταντίν Κυρόπουλο, Ρέστε Κυρόπουλο, Ζήση Κωνσταντίν, Ντόνα Κωνσταντίν, Ντόνα Κώστα (και) Ντόνα Κωστή, κώπητ³² Θανάς, κώπητ Βαγγέλ, κώπητς Βάντα, κώπητς Βάρα, κώπητς Μιχάλ, κώπητς Φώτη, Θανάς Λάφζαν, Ντόνα Λαφζάν, Μέτρε Λάφζαν, Παναγιώτ Λαφζάν, Τόμο Λαφζάν, Τούσα Λαφζάν, Θανάς Λάκο (και) Λιάκο, Ντόνα Λίλα, Κωνσταντίν Μαζόπουλο (Ματόπουλο), Νάσο Μακόπουλο, Δημήτρη Μακόπουλο, Αποστόλ Μάλκο, Ντόνα Μανωλόπουλο, Αστέριο Μαυρόπουλο, Κωνσταντίν Μαυρόπουλο, Απόστολ Μίλκο, Γιάνο Μπίχο (Μίχο), Κωνσταντίν Μαυρόπουλο, Θανάς Μοσκόπουλο, Γκιώργκη Μοσκόπουλο, Ντίνα Μοσκόπουλο, Παναγιώτ Μοσχόπουλο, Μπάτζο, Τόμο Μπαλκτζή, Μέτρε Μπαλμπουζάν, Κωνσταντίν Μπαλμπουζάν, Μανώλ Μπαλμπουζάν, Γιάνο Μπαλτζή, Πάνο (ή) Γιάννο Μπαλτζή, Θανάς Μπαρμπαγιαννόπουλο, Θανάς μπαρμπα(νόπουλο), Μανώλ μπάρμπα Γιάννη, Θανάση Μπατσόπουλο, Θωμά Μπεκιάρ, Αποστόλ Μπογιατζή, Κώστα Μπογιατζή, Γκιώργκη Μπουλγκάρ, Θόδωρ Μπουλγκάρ, Θανάς Νασόπουλο, Παναγιώτ Νασούκα, Αποστόλ Νερντέμα, Απόστολ Νερουλά, Θωμά Νικόλα, Αζούν Ντεληγιάλα, Νάσο Δεληγιάλα, Αρζέν Δεληγιάλα, Ντόνα Δεληγιάλα (και) Ντεληγιάλα, Ντόνα Ντεληπάλα, Τάσο Ντεληπάλα, Γκιώργκη Ντέσγιο, Γκιώργκη Ντέσγιο (και) Ντέσπο, Ντόμπα (Δούμπη;) Μέτρε, Ντούγια Μέτρε, Μέτρε Ντούμπα (και) Ντόμπα,

30 Δέσποινα, κυρία.

31 Κατ' αλφαβητική σειρά των επιθέτων.

32 Γύφτος;

Κωνσταντίν Ντόλνα (και) Ντούλνα), Κωνσταντίν Ντούλα, Γιάννη Κονομόπουλο, Γιάννο (και) Πάνο Κονομόπουλο, Λιγκόρ (και Λιγόρ) Κονομόπουλο, Κώστα Κονομόπουλο, Τσόλα Κονομόπουλο, Τσούλα (Σιούλας;) Κονομόπουλο, Βαγγέλ Πάρης (και) Παρίς (Παρίσης), Κρυστάλ Παπαδόπουλο, Ζήση Παπαθανάς, Μέτρε Παπαθανάς, Θωμά Παπαθανάς, Τόμο Παπαθανάς, Τούσα Παπαθανάση, Παπαμανώλ (και) παπά Μανώλ, Κρυστάλ Παπαντερόπουλο, Θανάς Ρέσανλη, Μέτρε Ρέσανλη, Γκιώργκη Ρούτζου, Ντίνα Ρούτσου (ή Ρούτζου), Παναγιώτ Ρούτσου (ή) Ρότσο (ή) Ρούτζου, Παναγιώτ Σάγης (ή) Σέγης, Γκιώργκη Σαμαρά, Νικόλα Σαμπουντζή (Σαπουνάς), Ντόνα Σούρα, Σταμάτ, παπά Φίλιππα, Θανάς Ισταύρη (Σταυρόπουλος), Θανάς Στούρη (ή) Αστούρη, Θανάς Αστόρη (και) Στόρη, Κριστάλ Τερζή, Αργύρ Τζάνα, Κωνσταντίν Τζίγιο, Θανάς Τζίκα, Τόδωρ Τζίκα, Λάμπο Τζούννα, Νικόλα Τσούζα, Κωνσταντίν Τσουν, Τώμα Τσούννα, Τούση Κατερίνα, Πέτρε Τριαντάφυλλου, Μέτρε Τριαντάφυλ, Τρανταφύλ, Αργύρ Τσάγια, Γκιώργκη Τσάγια, Τόμο Τσαμούρα, Τόμο Τσομάρα, Θωμά Τσομάρα, Αρζέν Τσεσμετζή, Κωνσταντίν Τσιούμη, Νικόλα Τσούτρα, Μέτρε Φουρτουνά.

Τοπογραφικά στοιχεία:

Ονόματα πόλεων: Κωμόπολη, Θεσσαλονίκη.

Ονόματα χωριών: Γκινταχώρ, Εσκενάτ (Σχοινάς), Καδιφέ (Καταφύγι), Καψοχώρ, Νεοχωρόπουλ (και) Νιχωρόπουλ, Νιχώρ, Παλιχώρ, Παλιχώρα, Ρεσάτ (Ρέσανη, σημερινό Βρυσάκι), Κίρτζαλι (Αγκαθιά), Κιορφε(λή).

Αγροτικές Τοποθεσίες: Αγιακόρ, Άη Γκιώργκη, Αλώνια Σχούνα ή Σεμούνα ή Νεμούνα, Αλώνια Νεμούνα, Βάλτα, Βιρσελίκ, Βιρσετάκ, Εσκενάτ Λακασί (Λάκα Σχοινά), Εσκίντέστ (παλιά δέση), Εσκίσκελέ (παλιά σκάλα), Καρά Αγάτς (Μαυροδένδρι), Καργκί και Τσαμιλίκ (δόρυ και πευκώνας), Κερεμίτ (Κεραμίδι), Κουκουρίκ, λάκα Εσκενάτ, λεωφόρος, Ματάκα, μπουντρούμ³³ Τσούτρα, οικία Θανάση, οπίσθια χωριού, Παϊτσάνα, παλιός τόπος οικίας του Θανάση, τόπος οικίας με τα εξαρτήματα, Παλιχώρα, Παλμιάνα (Παλιομάννα), πλατεία χωριού, τόπος οικίας Μουχσίν μπέη, τόπος Υπηρεσίας, Φαργγή (ή Καργγή) Βετσάλη.

Πραγματικά: αλώνια, αλώνια Σχούνα ή Σεμούνα ή Νεμούνα, αυλή, γρόσια, παράδες, έξοδα μεταβίβασης, φόρος μεταβίβασης, αξία χαρτιού, σπίτια χωριού, κοινός βοσκότοπος, χωράφι, κήπος, εκκλησία, ο παλιός τόπος οικίας του Θανάση, οικία Θανάση, κονάκι, κονάκι του Μουχσίν μπέη, χαρεμλίκ (γυναικωνίτης, το εσωτερικό της οικίας των μουσουλμάνων), πύργος, τέσσερις χωριστοί σταύλοι, κατάστημα, τόπος μαγαζιού, τόπος οικίας με αυλή, τόπος καταστήματος πώλησης χαλβά (χαλβατζίδικο)³⁴, τόπος κατοικίας αϊλακσή με τα εξαρτήματα, δωμάτια σούμπαση (επιστάτης επαύλεως και αρχιστυ-

³³ Υπόγειο, χαμήλωμα.

³⁴ Προφανώς από αυτό οι κάτοικοι απέκτησαν το παρατσούκλι «Γιδιώτες χαλβατζήδες».

νόμος κατά τους παλαιούς χρόνους) με τα εξαρτήματα, τόποι δύο σταύλων, κατάστημα, πύργος, μισό μαγαζί, τόπος μπακάλικου, στρέμμα (τουρκικό), αυλάκι (το $\frac{1}{4}$ του στρέμματος). Στο εσωτερικό του χωριού υπήρχαν οικόπεδα των οποίων η αρίθμηση φτάνει έως το 117 (αλλά δεν αναφέρονται κάποιοι ενδιάμεσοι αριθμοί). Οι εκτάσεις τους διαφοροποιούνται σε 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 18 στρέμματα.

Οδοί: δρόμος, δρόμος του Εσκενάτ, δρόμος σοσέ (λιθόστρωτος, καλντερίμι)³⁵, λεωφόρος, σιδηροδρομική γραμμή.

Επαγγέλματα: αϊλακτοχή (εποχιακός ημερομίσθιος εργάτης), γιαριτζή (μόνιμος κάτοικος μισακάρης), ξυλοσχίστης, κούκουλ (εκτροφέας ή επεξεργαστής μεταξοσκώληκων), κουντουρατζή (υποδηματοποιός), μπαλικτζή (ψαράς), Μπαλτζή (μελισσοκόμος), μπογιατζή (βαφέας ρούχων), νερουλάς, παπά Μανώλ, παπά Φίλιππα, Σαμαρά, Σαμπουντζή (σαπουνοποιός), σούμπαση, τερζή (ράφτης), τσεσμετζή (βρυσάρης). Επίσης εννοούνται αυτά του χανιτζή (ξενοδόχου), χαλβατζή, και του αχτάρη (μυροπώλη) από τα αντίστοιχα επαγγελματικά καταστήματα που είναι καταχωρημένα.

Αριθμ. Οικογ. (1891)	Αριθμ. γ. χωριό	Ενοικια- στής	Είδη προσέγγισης αγαθών και περιστασιών (συνολ.)	Είδη γης	Όρια από τις τέσσερις πηγ.	Εξάρτητα	Πλάτος Εδάφους (μέτρα)	Αίτια του μετασχηματισμού της γης	Ονομα ή υ- πόκο	Αριθμ.
1	1	Εσωτερικός Τσιγγανός	Μαγειρομαγειρο (βλ. 1891) και κατασκευές με τσιγγανούς (το γιν- ομενο των τσιγγανών και τσιγγανών)	Μαγειρομαγειρο στα βασίδια του χωριού Εξάρτητα πηγή	Από τις δύο πηγές μέτροι και από τις δύο πηγές μέτροι μέτροι του τσιγγανού	3	11	Σύμφωνα με εξοπλισμό της πηγής	Ο ενοικιαστής Μεν- τής Σαβίτς Πασά για τον Αγίον Τελεβή Μπέη	41
2	11	11	11	Επίσης	Επίσης	100	11	Επίσης	Επίσης	1
3	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	2
4	11	11	Κατάστημα (πλάτος) και κατασκευές με κατασκευές με (κατασκευές με)	Επίσης	Επίσης	4	11	Επίσης	Επίσης	3
5	11	11	Ουδέν χωριό (κατάστημα) με εξοπλισμό του	Επίσης	Επίσης	4-2	11	Επίσης	Επίσης	4
6	11	11	11	Επίσης	Επίσης	3	11	Επίσης	Επίσης	5
7	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	6
8	11	11	11	Επίσης	Επίσης	3	11	Επίσης	Επίσης	7
9	11	11	11	Επίσης	Επίσης	4	11	Επίσης	Επίσης	8
10	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	9
11	11	11	11	Επίσης	Επίσης	1	11	Επίσης	Επίσης	10
12	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	11
13	11	11	11	Επίσης	Επίσης	1	11	Επίσης	Επίσης	12
14	11	11	11	Επίσης	Επίσης	3	11	Επίσης	Επίσης	13
15	11	11	Τελεβή (πλάτος) από βασίδια	Επίσης	Επίσης	60	11	Επίσης	Επίσης	14
16	11	11	Ουδέν χωριό (κατάστημα) με εξοπλισμό του	Επίσης	Επίσης	4	11	Επίσης	Επίσης	15
17	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	16
18	11	11	11	Επίσης	Επίσης	2	11	Επίσης	Επίσης	17
19	11	11	11	Επίσης	Επίσης	1	11	Επίσης	Επίσης	18

35 Μάλλον πρόκειται για το καλντερίμι που έωνε τον Γιδά με τον Άγιο Αθανάσιο και περνούσε από τον χώρο του Α' Γυμνασίου.

Αριθμ. (τομή) Εξέδ.	Μερίδα	Χωριό	Τοποθεσία	Όροι και τις λέξεις παλαιές				Συνήθετα	Αριθμ.	Πέρας	Είδος γης	Αριθμ. γης και υψ.	
				Ανατολή	Βόρεια	Δυτική	Νότια						
23	"	"	Τόπος Πα- λίσκωρα	"	Παλίσκωρε	Παλίσκωρε	Παλίσκωρε	3			"	"	
24	"	"	Εσπεριεύς χωριός αριθμός 2	Η ουσία των οσπείων ή Παλα- νίου [ns] Μα- γιάτου [s]	Η ουσία των οσπείων ή Νεό- καμινίου [ns] Αγίου (Σου- ρα ή Σαβίνα) Μαγιά	Εσπερία	Αρμός	7521 2			"	Αδελφική Ενορία οσπείων Σου- ρα ή Σαβίνα Εσπερία	Ευ νέου
25	"	"	Επίσης αριθμός 3	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκαμινίου [ns]	Η ουσία των οσπείων ή Αρ- μού [ns] Μαγιά	"	"	6			Επίσης	"	
26	"	"	Επίσης αριθμός 4	Η ουσία των οσπείων ή Νε- όκα (Μεσση- νίου) Μαγιάτου [s]	Η ουσία των οσπείων ή Νε- όκα (Μεσση- νίου) Μαγιάτου [s]	"	Ουάρε [ns] (Νάρε)	12			Επίσης	"	
27	"	"	Επίσης αριθμός 6	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκα [ns] (Νάρε)	Μαγιά [ns] Γιάννη [s]	Νάρε [s] Αρ- μού [s]	Κυστεριών [ns] Κορ- μού [s]	4			Επίσης	"	
28	"	"	Επίσης αριθμός 8	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκα [ns] Κορμού [s]	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκα [ns] Μαγιά [ns] Μαγιά [s]	Σόφος	Σόφος	3546 2			Αδελφική	"	
29	"	"	Επίσης αριθμός 12	Σόφος	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκα [ns] Ταύρα [ns] Γιάννη [s]	Η ουσία των οσπείων ή Νε- οκα [ns] Ταύρα [ns] Γιάννη [s]	Κρεσσό Τερενίου [s] [εσπείων]	4			Επίσης	"	
30	"	"	Επίσης αριθμός 22	"	Του Ταύρα Νεοκαμινίου (ή Νεοκαμινίου)	Του Ζώνη Νεοκαμινίου (ή Νεοκαμινίου)	Νεοκαμινίου Νεοκαμινίου (ή Νεοκαμινίου)	3			Επίσης	"	

[illegible]

ΦΟΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Επιμέλεια: Ιωάννα Ζιώγα

«ΠΥΡΣΟΣ» ΝΑΟΥΣΑΣ

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νάουσας «Πυρσός» είναι ένας σύλλογος μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που εδρεύει στο Δήμο της Ηρωικής Πόλης της Νάουσας. Η ιδέα ίδρυσης του συγκεκριμένου φορέα ξεκίνησε από τη μαθητική κοινότητα των Εκπαιδευτηρίων Εμμανουήλ Βαλσαμίδα κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 1960 – 1961. Επίσης, το 1970 συγκροτείται Σωματείο και γίνεται διαχωρισμός του αθλητικού τμήματος, το οποίο μεταφέρεται στον ΦΑΣ Νάουσα. Έτσι, ο σύλλογος «Πυρσός» κλήθηκε να υπηρετήσει την ανάδειξη του πολιτισμού και από την πρώτη δεκαετία ύπαρξής του, αναδείχθηκε σε έναν φορέα, που προσέφερε πολλά στην πόλη της Νάουσας, αφού κατάφερε να ξεφύγει από το στενό σχολικό πλαίσιο, όπου δραστηριοποιούνταν αρχικά, και να απλωθεί εντός και εκτός των συνόρων της χώρας.

Οι εκδηλώσεις, από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του συλλόγου, ποικίλλουν. Διαλέξεις με καλεσμένους ανθρώπους του πνεύματος, οι οποίες σταμάτησαν για κάποιο διάστημα, αλλά επανήλθαν δυναμικά το 2013, συναντήσεις χορευτικών συγκροτημάτων στη Νάουσα, αποστολές τμημάτων χορευτικού στο εξωτερικό και πολλά άλλα.

Το καμάρι όμως του συλλόγου είναι το χορευτικό του συγκρότημα, το οποίο είναι εξαιρετικά γνωστό και στην Ευρώπη. Ο σύλλογος αριθμεί 7 τμήματα χορού: παιδικό, εφηβικό, ενηλίκων, ενηλίκων-παραστάσεων, που το καθένα από αυτά συμμετέχει σε εκδηλώσεις στο εσωτερικό και στο εξωτερικό με πολλές διακρίσεις. Η πρώτη διάκριση ήρθε στη Φλώρινα, όπου ο «Πυρσός» απέσπασε το 1^ο βραβείο παραδοσιακής μουσικής, ενώ ακολούθησαν οι διακρίσεις στη Dijon της Γαλλίας που πήρε το 1^ο βραβείο παραδοσιακών στολών και 3^ο παραδοσιακών χορών, στη Matha 3^ο βραβείο χορού για το παιδικό συγκρότημα και στο Pernik της Βουλγαρίας, όπου κέρδισε τετραπλό χρυσό βραβείο για το χορό, τη μουσική, τη στολή και τη μάσκα.

Το 1996 ο «Πυρσός» εκπροσώπησε την Ελλάδα στη Φολκλοριάδα

του Brunsum στην Ολλανδία. Το 1999 εμφανίστηκε στην Ταϊβάν. Το Φεβρουάριο του 2011 συμμετείχε στο Διεθνές Καρναβάλι της Νίκαιας. Συμμετείχε, επίσης, σε περιοδεία από τη Νότιο έως τη Βόρειο Γαλλία, όπου και διακρίθηκε.

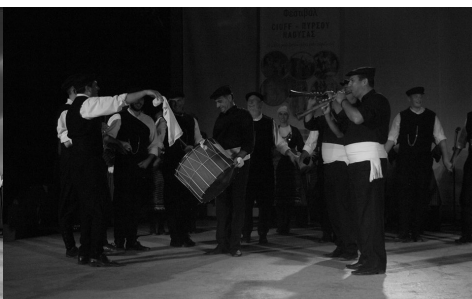
Παράλληλα, ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Πυρσός» αποτελεί ιδρυτικό μέλος του Ελληνικού Εθνικού Τμήματος CIOFF και σε συνεργασία διοργανώνουν κάθε 2 χρόνια πλέον (παλιότερα ήταν ετήσιο) το Διεθνές Φολκλορικό Φεστιβάλ CIOFF-Πυρσού Νάουσας. Το φεστιβάλ, που λαμβάνει χώρα συνήθως την πρώτη εβδομάδα του Ιουλίου, διαρκεί 5 ημέρες και η πόλη της Νάουσας πλημμυρίζει από νέους και νέες, που έρχονται από όλον τον κόσμο για να συμμετέχουν στο φεστιβάλ. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι έχουν επισκεφτεί τη Νάουσα για το Διεθνές Φεστιβάλ χορευτικά συγκροτήματα από τη Νέα Ζηλανδία, το Καμερούν, την Παραγουάη, τη Μαλαισία και πολλές άλλες χώρες του εξωτερικού, καθώς βέβαια και από πολλές περιοχές της Ελλάδας και γι αυτό το λόγο, θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα φεστιβάλ στον κόσμο. Επίσης, λόγω της άριστης συνεργασίας με τη CIOFF, ένα από τα χορευτικά τμήματα συμμετέχει κάθε χρόνο σε διεθνή φεστιβάλ και δίνει την ευκαιρία σε άλλους λαούς να γνωρίσουν την παράδοση και τον πολιτισμό μας.

Σε τοπικό επίπεδο, ο «Πυρσός» συμμετέχει ενεργά και σε εκδηλώσεις που διοργανώνει ο Δήμος κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων για την Αποκριά, της επετείου του Ολοκαυτώματος, σε παρελάσεις και εκκλησιαστικές εορτές. Διοργανώνει μουσικοχορευτικές παραστάσεις με άρωμα από όλη την Ελλάδα, όπως τις ακόλουθες: «Η Ανοιξη ταξιδεύει στους δρόμους της παράδοσης» (2007), «Χορέψτε, χορέψτε τα νιάτα να χαρείτε» (2012), «Ας κρατήσουν οι χοροί... ώσπου η σύναξις αυτή σαν χωριό αυτόνομο να ξεδιπλωθεί» (2014).

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Νάουσας «Πυρσός» αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πρεσβευτές μας στο εξωτερικό για την ανάδειξη του πολιτισμού μας και της πολιτιστική μας κληρονομιά. Αυτό οφείλεται πρωτίστως στη διοίκηση του Συλλόγου, αλλά και στα μέλη, τους εθελοντές και τους χορηγούς, που στηρίζουν την προσπάθεια που γίνεται όλα αυτά τα χρόνια.

Η Ε.Μ.Ι.Π.Η. θα ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες της στην κυρία Λένα Γιαννούλη για όλες τις πληροφορίες, που μας εξασφάλισε, καθώς και για την πρόσβαση στο φωτογραφικό υλικό της ιστοσελίδας τους.

Πληροφορίες μπορείτε να αντλήσετε από την ιστοσελίδα του Συλλόγου: <http://pyrsos-naousa.gr/> - Τηλέφωνα επικοινωνίας: 23320 26100 - E-mail: pyrsosnaousa@gmail.com, info@pyrsos-naousa.gr

Πεπραγμένα

Ετήσια Γενική Συνέλευση Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Στις 11 Φεβρουαρίου 2018 πραγματοποιήθηκε στην έδρα της Εταιρείας (Ολγάνου 22, αρχοντικό Μπέκα) η ετήσια Γενική Συνέλευση, κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε ο απολογισμός του προηγούμενου έτους.

Προηγήθηκε η κοπή της πρωτοχρονιάτικης βασιλόπιτας από τον αρχιμανδρίτη Παύλο Σταματά, που εκπροσωπούσε τη Μητρόπολη Βέροιας, Νάουσας και Καμπανίας. Ο π. Παύλος, αναφερόμενος στο έργο της Εταιρείας, το χαρακτήρισε σπουδαίο και ανεκτίμητο και ευχήθηκε τη συνέχειά του με ομόνοια και σεβασμό στη διαφορετικότητα κάθε άποψης. Στη συνέχεια, το λόγο έλαβε η Πρόεδρος της Ε.Μ.Ι.Π.Η., Ολυμπία Μπέτσα, η οποία αφού καλωσόρισε τους παρευρισκόμενους και συμμετέχοντες στη Γενική Συνέλευση, εξέφρασε τις ευχαριστίες της Εταιρείας σε όσους έχουν κατά καιρούς στηρίξει το έργο της. Το λόγο πήρε, επίσης, ο π. Αθανάσιος Βουδούρης, ο οποίος διαπίστωσε την αναγνώριση του επιστημονικού έργου της Ε.Μ.Ι.Π.Η. πληροφορώντας, ταυτόχρονα, ότι το εκδοτικό έργο της εταιρείας φυλάσσεται σε πάνω από 80 βιβλιοθήκες της χώρας.

Κατά τη διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης και με αφορμή τη συμπλήρωση δέκα ετών από την ίδρυση της Ε.Μ.Ι.Π.Η., αποφασίσθηκε η διοργάνωση επετειακών εκδηλώσεων.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΕΣ, μια εναλλακτική παράσταση

Το Σάββατο 10 Μαρτίου 2018 και με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, η Ε.Μ.Ι.Π.Η. διοργάνωσε στην Αντωνιάδεια Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Βέροιας μια διαφορετική βραδιά με αφήγηση λαϊκών παραμυθιών, σε συνεργασία με την ΚΕΠΑ Δ. Βέροιας.

Υπεύθυνη αυτής της εναλλακτικής παράστασης και αφηγήτρια ήταν η Ανθή Θάνου. Τη μουσική επιμελήθηκε ο Αλέξανδρος Μακρής, ενώ χόρευε η Δώρα Μελά. Μια εναλλακτική παράσταση με γυναίκες στους πρωταγωνιστικούς ρόλους. Γυναίκες πολεμίστριες, σκλάβες, αμαζόνες, γυναίκες ελεύθερες, γυναίκες από την Ημαθία!

Φωτογραφική έκθεση και παραγωγή ιστορικού ντοκιμαντέρ για την Παιδόπολη "Καλή Παναγιά"

Την Κυριακή 22 Απριλίου 2018, πραγματοποιήθηκε η ετήσια συνάντηση του Συλλόγου Αποφοίτων Παιδόπολης "Καλή Παναγιά", στους χώρους που λειτουργούσε η Παιδόπολη, στη σημερινή Μονή

Παναγίας Δοβρά. Η Ε.Μ.Ι.Π.Η. συμμετείχε στην συνάντηση, μέσω της φωτογραφικής έκθεσης "*Childhood Memmories*" *Οι φωτογραφίες αφηγούνται τις μνήμες των παιδιών*", που πραγματοποιήθηκε στον υπαίθριο χώρο που επιμελήθηκε ο δρ. Εμμανουήλ Ξυνάδας, γραμματέας του Δ.Σ. της ΕΜΙΠΗ. Επίσης, η ΕΜΙΠΗ παρουσίασε και μέρος του ιστορικού ντοκιμαντέρ που παρήγαγε, διάρκειας 45 λεπτών με τίτλο "Παιδόπολη "Καλή Παναγιά". Εκεί που η ιστορία συνάντησε τα παιδιά", βασισμένο στο ομώνυμο βιβλίο της Αντωνίας Χαρίσης, έκδοση της ΕΜΙΠΗ. Το ιστορικό ντοκιμαντέρ επιμελήθηκε η αντιπρόεδρος της ΕΜΙΠΗ, Ιωάννα Ζιώγα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΣΕΙΡΕΣ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

1. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ο Βεροιώτης Ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862-1869)*, Βέροια, 2011
2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Ο Μητροπολίτης Κοσμάς Ευμορόπουλος (1860-1901)*, Βέροια, 2014

ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

- Α' Στο λυκόφως της Οθωμανικής Περιόδου (1890-1910), Βέροια, 2012
- Β' Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος (1910-1925), Βέροια, 2013
- Γ' Στη Βέροια του Μεσοπολέμου (1925-1940), Βέροια, 2015
- Δ' Η δεκαετία των μεγάλων ανατροπών και αναταραχών (1940-1950), Βέροια, 2017
- Ε' Από τον Εμφύλιο στη Χούντα (1950 - 1974), Υπό έκδοση

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

1. Ημαθία: Σκιαγραφώντας την ιστορία της μέσα από της συλλογές των Γ.Α.Κ. Αρχεία Ν. Ημαθίας, Βέροια, 2014
2. Μιλάμε για τη Νάουσα του 20ου αιώνα, Βέροια, 2017

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Τόμος Α' (2009), Βέροια, 2010

Τόμος Β' (2010), Βέροια, 2011

Τόμος Γ' (2011), Βέροια, 2012

Τόμος Δ' (2012) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία, Βέροια, 2013

Τόμος Ε' (2013) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία - Β' Μέρος, Βέροια, 2014

ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Τεύχη 1 - 11 (2008-2010), Βέροια, 2011 (Συλλεκτική έκδοση)

Τεύχη 1 - 34 (2008-2018), Βέροια

ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912. Η απελευθέρωση της πόλης μέσα από κείμενα του 20ου αιώνα, Βέροια, 2012 (συλλογικός τόμος)
2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Όψεις και πτυχές της βεροιώτικης Αποκρίας από τα οθωμανικά χρόνια ως τα τέλη του 20ου αιώνα*, Βέροια, 2014
3. Παύλος Δ. Πυρινός, *Βεροιώτικα και Ναουσαίικα σημειώματα*, Βέροια, 2014
4. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, *Ιωάννης Τζαναβάρας. Ένας ξεχωριστός καθηγητής στην κατοχική Νάουσα*, Βέροια, 2015
5. Δημήτριος Κ. Βύζας, *Τσόρνοβο – Φυτειά Ημαθίας*, Βέροια, 2015
6. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, *Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας» 1928 – 1956*, Βέροια, 2016
7. Χρήστος Σκούπρας, *Κατοχή, Εαμική εξουσία, Εμφύλιος στην Ημαθία. Εφημερίδες - Απελευθέρωση - Κοινωνική ζωή*, Βέροια, 2016
8. Αντωνία Χαρίση, *Παιδόπολη Καλή Παναγιά. Εκεί που η Ιστορία συνάντησε τα παιδιά*, Βέροια, 2017
9. π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Αντικατοπτρισμοί του γυναικείου ασκητισμού και μοναχισμού στην Ημαθία - Όψεις, εκφάνσεις και προεκτάσεις από τη Ρωμαϊκή περίοδο μέχρι και τη σύγχρονη εποχή*, Υπό έκδοση